RUDOLF STEINER

TEOSOFIA

Introducere în cunoaşterea suprasensibilă a lumii şi a determinării omului

GA 9

CUPRINS

INTRODUCERE 5
FIINŢA OMULUI 10
I. Entitatea corporală a omului 14
II. Entitatea sufletească a omului 15
III. Entitatea spirituală a omului 16
IV. Corp, suflet şi spirit 17
REÂNCARNAREA SPIRITULUI ŞI DESTINUL 40
CELE TREI LUMI 62
I. Lumea sufletului 62
II. Sufletul în lumea sufletelor după moarte 75
III. Ţara spiritelor 86
IV. Spiritul în ţara spiritelor după moarte 93
V. Lumea fizică şi legătura ei cu 106
ţara sufletelor şi cu cea a spiritelor 106
VI. Forma gândurilor şi aura umană 116
CALEA CUNOAŞTERII 128
OBSERVAŢII ŞI COMPLETĂRI 147
NOTELE EDITORULUI 159

INTRODUCERE

Când Johann Gottlieb Fichte [**1**] şi-a expus în toamna anului 1813, ca rod matur al vieţii sale dedicată în întregime slujirii adevărului, „învăţătura“ sa, el a spus chiar de la început: „Această învăţătură presupune o unealtă interioară a simţurilor cu totul nouă, prin care este dată o nouă lume care pentru oamenii obişnuiţi nici nu există“. Apoi, cu ajutorul unei comparaţii, el a arătat cât trebuie să fie de neînţeles învăţătura sa pentru cel care ar vrea s-o judece cu reprezentările simţurilor obişnuite: „Să gândim o lume de orbi din naştere cărora, din această cauză, le sunt cunoscute lucrurile şi legăturile dintre ele care există prin simţul lor tactil. Mergeţi printre ei şi vorbiţi-le despre culori şi despre alte situaţii care sunt prezente numai prin lumină şi pentru văz. Cuvintele dumneavoastră nu vor însemna nimic pentru orbi; astfel veţi observa curând greşeala şi în cazul când nu le puteţi deschide ochii veţi opri vorbirea inutilă“. În orice caz, cel care vorbeşte oamenilor despre astfel de lucruri la care se referă Fichte se găseşte adeseori într-o situaţie asemănătoare cu a celui care vede printre orbii din naştere. Dar aceste lucruri sunt totuşi cele care se referă la fiinţa adevărată şi la scopul suprem al omului. Iar cel care crede că ar trebui să renunţe la vorbirea inutilă ar trebui, prin urmare, să dispere în legătură cu omenirea. Nici un moment nu trebuie să ne îndoim că în legătură cu aceste lucruri ar fi posibil „să deschizi ochii“ oricui are în sine bunăvoinţă. Plecând de la această premisă, au vorbit şi au scris toţi cei care au simţit că deţin „unealta senzorială necesară“ pentru a cunoaşte adevărata fiinţă a omului ascunsă simţurilor exterioare. Din această cauză, din cele mai vechi timpuri s-a vorbit despre o astfel de înţelepciune ascunsă. Cel care a prins ceva din ea simte posesiunea ei tot atât de sigur cum se

simte şi cel care are ochii formaţi stăpân pe reprezentarea culorilor. Din această cauză, pentru el această „înţelepciune ascunsă“ nu are nevoie de nici o „dovadă“. El ştie şi că nu are nevoie de dovezi nici cel căruia i s-a deschis în mod asemănător „simţul superior“. El poate vorbi unui astfel de om, aşa cum un călător poate vorbi despre America celor care nu au văzut ei înşişi America, dar îşi pot face o reprezentare despre aceste lucruri pentru că ei văd ce a văzut el, dacă li se oferă un prilej pentru aceasta.

Dar observatorul suprasensibilului nu trebuie să vorbească numai despre cercetarea lumii spirituale. El trebuie să-şi îndrepte cuvintele către toţi oamenii. Căci el are de spus lucruri care privesc pe toţi oamenii; el ştie că nimeni nu poate fi cu adevărat „om“ fără a avea o cunoaştere a acestor lucruri. Şi vorbeşte tuturor oamenilor pentru că ştie că există diferite grade de înţelegere pentru ceea ce el are de spus. El ştie că li se poate oferi înţelegere şi celor care sunt încă departe de momentul în care le va fi deschisă propria lor cercetare. Căci *sentimentul* şi *înţelegerea* pentru adevăr se află în *fiecare* om. Iar el se adresează în primul rând acestei înţelegeri care se poate aprinde în fiecare suflet sănătos. El ştie şi că în fiecare înţelegere există o forţă care trebuie să conducă treptat la gradele superioare ale cunoaşterii. Chiar el este vrăjitorul care deschide „ochiul spiritului“ pentru cel care poate nu vede *nimic* din cea ce i se vorbeşte. Acest sentiment acţionează în întuneric. Sufletul nu *vede*; dar prin acest sentiment el este cuprins de *puterea adevărului*; apoi, adevărul se va apropia treptat de suflet şi îi va deschide „simţul superior“. Pentru unii va dura mai mult, pentru alţii mai puţin; cine are răbdare atinge acest scop. Căci, chiar dacă nu orice orb din naştere poate fi operat, *fiecare ochi spiritual* poate fi deschis; momentul deschiderii este numai o chestiune de timp.

Erudiţia şi formaţiunea ştiinţifică nu sunt condiţii premergătoare pentru deschiderea acestui „simţ superior“. El se poate deschide atât omului naiv cât şi omului de ştiinţă format. Ceea ce în prezent se numeşte în general „singura ştiinţă“ poate fi adeseori inhibitoare în loc să fie stimulatoare pentru acest scop. Căci această ştiinţă nu valorifică „cu adevărat“ decât ceea ce este accesibil simţurilor obisnuite. Şi oricât de mari ar fi meritele ei pentru cunoaşterea *acestui* adevăr, atunci când declarată ca fiind hotărâtoare pentru orice ştiinţă umană ceva ce este necesar şi benefic pentru ştiinţa sa, ea produce în acelaşi timp un număr de prejudecăţi, care închid accesul la adevăruri superioare.

Împotriva celor spuse aici, se obiectează adesea: cunoaşterii umane îi sunt date „limite de netrecut“, din această cauză trebuie respinse toate cunoştinţele care nu iau în seamă aceste limite, aceste graniţe. Iar cel care vrea să afirme ceva despre lucruri care pentru mulţi sunt considerate că se află dincolo de capacitatea oamenilor de a le cunoaşte este privit ca fiind lipsit de orice modestie. În cazul unei astfel de obiecţii este cu totul neluat în seamă faptul că unei cunoaşteri superioare trebuie să-i preceadă o *dezvoltare* a forţelor de cunoaştere umană. *Ceea ce se află înaintea* unei astfel de evoluţii dincolo de graniţele cunoaşterii este, după trezirea facultăţilor care dormitează în fiecare om, cu totul *în interiorul* domeniului cunoaşterii. Ceva însă nu trebuie să fie ignorat. S-ar putea spune: La ce ar folosi să vorbeşti oamenilor despre lucruri pentru care forţele lor de cunoaştere nu sunt treze, care sunt, aşadar, închise? În felul acesta, lucrul este judecat greşit. Sunt necesare anumite facultăţi pentru a găsi lucrurile de care este vorba; dacă însă ele sunt *comunicate*, după ce au fost găsite, atunci *orice* om le poate înţelege dacă aplică o logică fără prejudecăţi şi un sentiment sănătos al adevărului. În

această carte nu sunt comunicate decât lucruri care pot face, oricui lasă să acţioneze asupra sa o gândire omnilaterală şi un sincer sentiment liber al adevărului, impresia că prin ele se poate păşi într-un mod satisfăcător spre enigme ale vieţii omeneşti şi ale fenomenelor universului. Ar trebui ca cineva să-şi pună întrebarea: Există o explicaţie satisfăcătoare a vieţii, în cazul în care lucrurile afirmate aici sunt adevărate? Se va afla că *viaţa* oricărui om oferă confirmarea.

Pentru a fi „învăţăcel“ în aceste domenii superioare ale existenţei nu este suficient ca omului să i se fi deschis pur şi simplu simţul pentru acestea. Mai este necesară, de asemenea, „ştiinţa“ privitoare la acestea, aşa cum pentru meseria de învăţăcel în domeniul adevărului obişnuit este necesară ştiinţa. Vederea superioară te face tot atât de puţin „cunoscător“ în domeniul spiritual, după cum simţurile sănătoase nu te fac „savant“ în domeniul adevărului sensibil. Şi întrucât în realitate adevărurile, cel inferior şi cel superior, sunt numai două faţete ale aceleiaşi entităţi fundamentale, tot astfel este şi cel neştiutor în lucrurile superioare. Acest fapt generează în cel care, prin vocaţie spirituală, se simte îndemnat să vorbească despre domeniile spirituale ale existenţei o responsabilitate fără margini. Aceasta îi impune modestie şi reţinere. Dar ea nu trebuie să oprească pe nimeni de la preocuparea pentru adevărurile superioare. Nici pe cel pe care viaţa sa nu-l îndeamnă sau nu-i prilejuieşte preocuparea pentru ştiinţele obişnuite. Căci îţi poţi îndeplini sarcina ta ca om, fără a avea cunoştinţe de botanică, zoologie, matematică şi alte ştiinţe; dar nu poţi fi „om“ în sensul deplin al cuvântului fără a te fi apropiat într-un fel oarecare de esenţa şi determinarea omului prin cunoaşterea suprasensibilului.

Nivelul suprem la care omul îşi poate ridica privirea îl desemnăm ca fiind „divinul“; şi el trebuie să şi gândească determinarea sa supremă într-un fel oarecare în legătură cu divinul. Din această cauză şi înţelepciunea care depăşeşte sensibilul, care-i revelează fiinţa sa şi prin aceasta şi determinarea sa, este numită „înţelepciune divină“ sau *teosofie*. Observării fenomenelor spirituale din viaţa omului şi din Cosmos i se poate da denumirea de *Ştiinţă a spiritului*. Dacă dintre acestea se reliefează mai ales acele rezultate care se referă la nucleul spiritual fiinţial al omului, aşa cum am făcut în această carte, se poate utiliza pentru acest domeniu expresia „teosofie“, pentru că ea a fost folosită timp de secole în acest sens.

În această carte se schiţează din această perspectivă o schemă a concepţiei teosofice despre lume. Cel care a scris-o nu vrea să prezinte nimic care să nu fie pentru el *fapt*, aşa cum este fapt o trăire a lumii exterioare pentru ochi şi urechi şi pentru raţiunea obisnuită. Avem de-a face cu trăiri care devin accesibile oricui ia hotărârea de a păşi pe „calea cunoaşterii“, schiţată într-o secţiune specială a acestei scrieri. Se adoptă o atitudine corectă faţă de aceste lucruri ale lumii suprasensibile, dacă se acceptă ca premisă că gândirea şi simţirea sănătoase pot înţelege ce obţinem ca adevărate cunoştinţe din lumile superioare şi că atunci când se pleacă de la această *înţelegere*, punându-se *prin aceasta* o bază solidă, se face un pas important spre clarvederea proprie; chiar dacă pentru obţinerea acesteia trebuie să se mai adauge şi alte lucruri. Îţi zăvorăşti însă poarta spre cunoaşterea adevărată superioară, dacă desconsideri această cale şi vrei să pătrunzi în lumile superioare *numai* pe o altă cale. Principiul de bază, a recunoaşte lumile superioare numai după ce le-ai văzut, este o piedică pentru însăşi această clarvedere. Voinţa de a înţelege mai întâi prin gândire sănătoasă ceea ce poate fi

văzut ulterior favorizează această clarviziune. Ea scoate ca printr-o vrajă din suflet forţe importante, care conduc la această „vedere a clarvăzătorului“.

FIINŢA OMULUI

Următoarele cuvinte ale lui Goethe caracterizează corect punctul de plecare al uneia dintre căile care pot conduce la cunoaşterea fiinţei omului: „De îndată ce omul devine conştient de obiectele din jurul său, el le observă raportându-le la sine însuşi; şi pe bună dreptate, pentru că întreaga sa soartă depinde de faptul că acestea îi plac sau îi displac, că îl atrag sau îi produc repulsie, că îi sunt utile sau îi dăunează. Acest mod foarte natural de a privi şi de a judeca lucrurile pare tot atât de uşor pe cât este de necesar, şi cu toate acestea omul este expus în această privinţă la mii de erori, care îl umplu de ruşine şi îi amărăsc viaţa. O muncă zilnică mult mai grea preiau cei a căror nevoie imperioasă de cunoaştere îi determină să se străduiască să observe obiectele din natură în ele însele şi în relaţiile reciproce dintre ele: căci ei pierd curând unitatea de măsură care îi ajuta atunci când luau în considerare lucrurile raportate *la ei înşişi*. Le lipseşte unitatea de măsură a plăcerii şi neplăcerii, a atracţiei şi a repulsiei, a utilului şi a dăunării. Ei trebuie să se dezică cu totul de acestea, trebuie să caute şi să cerceteze ca nişte fiinţe indiferente şi totodată divine ceea ce este şi nu ceea ce convine. Astfel, pe botanistul adevărat nu trebuie să-l mişte nici frumuseţea, nici utilitatea plantei, el trebuie să cerceteze formarea ei şi relaţia ei cu restul regnului vegetal; aşa cum toate plantele sunt aduse în existenţă şi luminate de Soare, tot astfel să le vadă şi el, cu o privire liniştită şi egală, să le cuprindă cu mintea şi să preia unitatea de măsură a acestei cunoaşteri, datele evaluării, nu din sine, ci din ansamblul lucrurilor pe care le observă“. [**2**]

Acest gând exprimat de Goethe îndreaptă atenţia omului spre trei domenii. Primul î1 constituie obiectele de la care îi parvin continuu informaţii prin porţile simţurilor sale, pe care le pipăie, le miroase, le gustă, le aude şi le vede. Al doilea este alcătuit din impresiile pe care ele le fac asupra lui şi care îi produc plăcere sau neplăcere, dorinţă sau repulsie, simpatie sau antipatie, pe care le consideră utile sau dăunătoare. Al treilea domeniu îl reprezintă cunoştinţele pe care le obţine ca „fiinţă asemănătoare celor divine“; i se dezvăluie tainele acţiunii şi existenţei acestor lucruri.

În viaţa omului, aceste trei domenii se separă cu claritate. Datorită acestui fapt omul devine conştient că este întreţesut cu lumea printr-o modalitate triplă. Prima este ceva ce el găseşte ca fiind preexistent, pe care-l ia ca un fapt dat. Prin a doua modalitate, el face din lume o problemă proprie, care are o anume importanţă pentru el. Cea de-a treia modalitate o priveşte ca pe un scop spre care trebuie să tindă continuu.

De ce îi apare omului lumea sub acest triplu aspect? O simplă observaţie ne poate lămuri: eu trec peste o pajişte plină de flori. Florile îmi fac cunoscute culorile lor prin intermediul ochilor. Acesta este un fapt pe care-l iau drept dat. Mă bucur de splendoarea culorilor. Fac astfel din acest fapt o problemă a mea. Eu leg prin sentimentele mele florile cu propria mea existenţă. Peste un an trec din nou prin aceeaşi pajişte. Aici găsesc alte flori. Acestea fac să se nască în mine o nouă bucurie. Bucuria de anul trecut îmi apare ca o amintire a mea. Ea este în mine; obiectul care a provocat-o nu mai există. Dar florile pe care le văd acum aparţin aceloraşi specii ca şi cele de anul trecut; ele au crescut potrivit aceloraşi legi ca şi acelea. Dacă am înţeles ce specii sunt şi legile după care ele se dezvoltă, atunci le regăsesc în florile din acest an pe cele de anul trecut. Şi

poate voi reflecta: Florile de anul trecut au trecut; bucuria pe care mi-au pricinuit-o a rămas numai în amintirea mea. Ea se leagă numai de existenţa mea. Însă ceea ce am cunoscut anul trecut despre aceste flori şi recunosc în acest an, aceasta va rămâne atâta vreme cât vor creşte astfel de flori. Aceste lucruri mi s-au revelat, dar nu depind de existenţa mea în acelaşi mod în care depinde bucuria mea. Sentimentele mele de bucurie rămân *în mine*; legile, *fiinţa* florilor rămân în lume, în afara mea.

În felul acesta, omul se leagă, într-o triplă modalitate, cu obiectele lumii. Să nu introducem la început nici un conţinut în acest fapt, ci să-l luăm aşa cum se prezintă. Din el rezultă că fiinţa omului este alcătuită din *trei părţi*. Să le numim pentru moment prin cele trei cuvinte: *trup*, *suflet* şi *spirit*. Cel ce leagă de aceste cuvinte păreri preconcepute sau chiar ipoteze va înţelege în mod necesar greşit expunerile următoare. Prin *trup* înţelegem componenta prin care lucrurile lumii înconjurătoare i se revelează omului, ca în exemplul de mai sus florile pajiştii. Prin *suflet* ne referim la acea parte prin care el leagă lucrurile cu propria sa existenţă, simţind în legătură cu ele plăcere şi nelăcere, dorinţă şi aversiune, bucurie şi suferinţă. *Spirit* numim ceea ce se revelează în el, atunci când, după expresia lui Goethe, el priveşte lucrurile „în mod asemănător cu o fiinţă divină“. În acest sens, omul este alcătuit din *trup*, *suflet* şi *spirit*.

Prin trupul său omul se poate lega pentru moment cu lucrurile. Prin suflet el păstrează în sine impresiile pe care acestea le fac asupra sa, iar prin spiritul său i se revelează ceea ce lucrurile păstrează pentru ele însele. Numai când omul este observat sub acest triplu aspect se poate spera obţinerea înţelegerii entităţii sale. Căci aceste trei părţi îl arată înrudit din trei puncte de vedere cu restul lumii.

Prin corpul său el se înrudeşte cu obiectele, care se înfăţişează din afara simţurilor sale. Substanţele lumii exterioare acţionează în el. Şi aşa cum observă prin simţurile sale lucrurile lumii exterioare, tot astfel el îşi poate observa şi existenţa corporală. Dar este imposibil să observe în acelaşi fel existenţa sufletească. Procesele trupeşti pot fi concepute cu simţurile corporale. Dorinţa şi aversiunea mea, plăcerea şi neplăcerea mea, bucuria şi suferinţa mea nu le pot observa nici eu şi nici un altul prin simţurile corporale. Sufletescul este un domeniu inaccesibil privirii corporale. Existenţa corporală a omului este evidentă oricăror ochi; sufletescul el îl poartă ca pe lumea sa în sine. Prin spirit însă lumea exterioară i se dezvăluie într-un mod superior. În interiorul său i se dezvăluie, de fapt, tainele lumii exterioare; în spirit însă el iese din sine şi lasă lucrurile să vorbească despre ele însele, despre ceea ce are importanţă nu pentru el, ci pentru *ele*. Omul priveşte spre cerul înstelat: încântarea pe care o trăieşte sufletul său îi aparţine; legile eterne ale stelelor pe care el le cuprinde în *spiritul* său nu-i aparţin lui, ci înseşi stelelor.

Astfel, omul este cetăţean *a trei lumi*. Prin *trupul* său el aparţine lumii, pe care o şi percepe cu ajutorul trupului său; prin *sufletul* său el îşi construieşte propria sa lume; prin *spiritul* său i se revelează o lume care este mai presus de celelalte două.

Este evident că datorită diferenţelor de esenţă dintre aceste trei lumi putem obţine claritate în cunoaşterea lor şi a părţilor din om care le corespund numai prin trei feluri diferite de a le observa.

I. Entitatea corporală a omului

Învăţăm să cunoaştem trupul omului prin simţurile corporale. Iar modul de observare nu poate fi altul decât cel prin care facem cunoştinţă cu alte lucruri ce pot fi percepute prin simţuri. Aşa cum observăm mineralele, plantele, animalele, putem observa şi omul. El este înrudit cu aceste trei forme ale existenţei. Omul îşi alcătuieşte corpul din substanţele naturii, exact ca şi mineralele, el creşte şi se reproduce ca şi plantele; ca şi animalele, percepe lucrurile din jurul său şi îşi formează în sine, pe baza impresiilor sale, trăiri interioare. Din această cauză putem atribui omului o existenţă minerală, o existenţă vegetală şi o existenţă animală.

Diferenţierea structurală dintre minerale, plante şi animale corespunde celor trei forme ale existenţei lor. Această structură, forma, este ceea ce noi percepem cu simţurile şi care numai ea poate fi numită trup sau corp. Trupul omului se deosebeşte însă de cel animal. Oricine trebuie să admită această deosebire, oricum ar gândi despre înrudirea omului cu animalele. Chiar şi materialistul cel mai radical, care contestă orice element sufletesc, nu va putea evita să subscrie următorului pasaj, exprimat de Carus [**3**] în al său *Organon al cunoașterii* naturii şi a spiritului: „Încă mai rămâne o enigmă de nedezlegat pentru fiziolog şi anatomist, structura cea mai fină, interioară a sistemului nervos, şi anume aceea a creierului; dar un fapt pe deplin stabilit îl constituie acela al concentrării acestei formaţiuni, care creşte progresiv în seria animală şi atinge în om un grad pe care nu-l găsim la nici o altă fiinţă; acest fapt este de cea mai mare importanţă pentru evoluţia spiritului omului, putem afirma că este chiar explicaţia suficientă. Acolo unde structura creierului nu s-a dezvoltat în mod corespunzător, acolo

unde micimea şi nedesăvârşirea acestuia este aparentă, ca la microcefal şi la idiot, se înţelege de la sine că nu poate fi vorba de apariţia cunoaşterii şi a ideilor proprii, cum nu poate fi vorba de reproducerea neamului omenesc prin oameni cu organe de reproducere deficiente. Dimpotrivă, o structură puternică şi armonioasă a întregului om şi a creierului în special, chiar dacă nu vor produce ele singure geniul, va oferi prima condiţie indispensabilă pentru o cunoaştere superioară".

Aşa cum i se atribuie corpului uman cele trei forme ale existenţei, cea minerală, cea vegetală şi cea animală, trebuie să i se atribuie şi o a patra, cea specifică omului. Prin forma sa de existenţă minerală, omul este înrudit cu tot ce este vizibil, prin cea vegetală, cu toate fiinţele care cresc şi se reproduc, prin cea animală, cu toate fiinţele care îşi percep ambianţa şi îşi dezvoltă în baza impresiilor exterioare trăiri interioare; prin cea umană, el formează deja, în privinţa corpului, un regn în sine.

II. Entitatea sufletească a omului

Ca viaţă interioară *proprie*, entitatea sufletească a omului este deosebită de corporalitatea sa. Când ne îndreptăm atenţia asupra celei mai simple impresii senzoriale, ne întâmpină imediat ceea ce îi este propriu. Nimeni nu poate să ştie dacă un altul trăieşte o senzaţie simplă a simţurilor exact în acelaşi fel ca el. Se ştie că există oameni care nu percep culorile. Aceştia văd lucrurile numai în diferite nuanţe de gri. Alţii sunt parţial insensibili la culori. Imaginea lumii pe care le-o mijlocesc ochii lor este o alta decât cea a oamenilor aşa-numiti normali. Acelaşi lucru este valabil şi pentru celelalte simţuri. Rezultă, fără a adăuga alte considerente, că şi simpla senzaţie aparţine lumii interioare. Cu simţurile mele

corporale eu pot percepe masa roşie pe care o percepe şi celălalt, dar nu pot percepe senzaţia de roşu pe care o resimte el. Potrivit acestui lucru, senzaţia trebuie să fie desemnată ca fiind ceva *sufletesc*. Dacă clarificăm acest lucru, vom înceta în curând să mai privim trăirile interioare ca *simple* fenomene ale creierului sau ceva asemănător. Senzaţiei i se asociază mai întâi *sentimentul*. O senzaţie îi face omului plăcere, o alta neplăcere. Acestea sunt mişcări ale interiorului său, ale vieţii sale sufleteşti. În sentimentele sale, omul îşi creează o a doua lume, pe lângă cea care acţionează asupra sa din afară. La acestea se mai adaugă şi un al treilea element: voinţa. Prin aceasta omul acţionează la rândul său asupra lumii exterioare, ceea ce apare ca o reacţie. Prin aceasta, el îşi imprimă fiinţa sa interioară lumii exterioare. Sufletul omului curge parcă în acţiunile sale voliţionale spre afară. Prin aceasta faptele omului se deosebesc de evenimentele naturii exterioare, în sensul că primele poartă ştampila vieţii sale interioare. În felul acesta *sufletul* se opune lumii exterioare ca ceea ce este propriu omului. El primeşte impulsurile de la lumea exterioară, dar, în conformitate cu aceste impulsuri, formează o lume *proprie*. Corporalitatea devine substrat al sufletescului.

III. Entitatea spirituală a omului

Sufletescul omului nu este determinat numai prin trup. Omul nu hoinăreşte fără direcţie şi fără scop de la o senzaţie la alta; el nici nu acţionează sub impresia oricărei excitaţii care este exercitată din afară sau prin fenomenele vieţii sale. El *reflectează* asupra percepţiilor sale şi asupra acţiunilor sale. Prin reflectarea asupra senzaţiilor sale el obţine cunoştinţe despre lucruri; prin reflectarea asupra acţiunilor sale aduce în viaţa sa un context raţional. Şi el

ştie că îşi îndeplineşte cu demnitate sarcina de om numai atunci când se lasă condus de *gânduri corecte*, atât în cunoaştere cât şi în acţiuni. Sufletescul se află, aşadar, în faţa unei dualităţi. De legile trupului el este determinat prin necesităţi naturale; de legile care conduc la gândirea corectă se lasă determinat pentru că recunoaşte în mod liber necesitatea acestora. Omul este supus de natură legilor metabolismului; legilor gândirii li se supune el singur. Prin aceasta omul se face apartenent la o ordine superioară celei căreia îi aparţine prin trupul său. Şi această ordine este cea *spirituală*. Pe cât de diferit este corporalul de sufletesc, tot pe atât se deosebeşte acesta de spiritual. Atâta vreme cât se vorbeşte numai de particule de carbon, hidrogen, azot, oxigen care se mişcă în mediul corpului, nu se are în vedere sufletescul. Viaţa sufletească începe abia acolo unde, în cadrul unei astfel de mişcări, apare senzaţia: eu simt gustul dulce, sau simt plăcere. Avem în vedere în mică măsură *spiritul* dacă privim numai trăirile sufleteşti care trec prin om când acesta se lasă în întregime pradă lumii exterioare şi vieţii sale corporale. Sufletescul este fundamentul pentru spiritual, aşa cum corporalul este fundament pentru sufletesc. Cercetătorul naturii are de-a face cu trupul, cercetătorul sufletului (psihologul) cu *sufletul*, iar cercetătorul spiritului cu *spiritul*. Este necesar să te lămureşti asupra deosebirii dintre corp, suflet şi spirit prin meditaţie, cerinţă care trebuie adresată celui care vrea să înţeleagă, gândind, asupra fiinţei omului.

IV. Corp, suflet şi spirit

Omul se poate cunoaşte corect numai dacă îşi clarifică importanţa *gândirii* în cadrul entităţii sale. Creierul este unealta corporală a gândirii. Aşa cum omul

poate vedea culori numai cu un ochi bine format, tot astfel creierul alcătuit în mod corespunzător îi serveşte pentru gândire. Construcţia creierului uman poate fi înţeleasă numai dacă el este cercetat în lumina sarcinii sale. Aceasta constă în aceea că el este baza corporală pentru spiritul gânditor, fapt dovedit de o observare comparată a lumii animale. La amfibieni creierul este încă mic în comparaţie cu măduva spinării; la mamifere el devine, comparativ, mai mare. La om el este cel mai mare raportat la întreg restul corpului.

Împotriva unor observaţii ca cele expuse aici în legătură cu *gândirea* domină unele prejudecăţi. Unii oameni sunt înclinaţi să subestimeze *gândirea* şi să plaseze deasupra „viaţa sufletească afectivă“, „senzaţia“. Se spune cu uşurinţă: Nu prin „gândirea lucidă“, ci prin căldura sentimentului, prin forţa nemijlocită a simţirilor te ridici până la cunoştinţele superioare. Oamenilor care vorbesc în felul acesta le este teamă să nu tocească sentimentele prin gândirea clară. În gândirea cea de toate zilele, care se referă numai la utilitatea lucrurilor, aceasta este desigur situaţia. Dar în cazul gândurilor care conduc în regiuni superioare ale existenţei se petrece cu totul altceva. Nu există nici un sentiment şi nici un entuziasm care să se poată compara cu sentimentele de căldură, frumuseţe şi elevaţie provocate de gândurile ce se referă la lumile superioare. Cele mai înalte sentimente nu sunt acelea care se instalează „de la sine“, ci acelea care se dobândesc printr-o lucrare energică a gândurilor.

Trupul uman are o structură corespunzătoare *gândirii*. Aceleaşi substanţe şi forţe care sunt prezente şi în regnul mineral se găsesc angrenate şi în corpul uman, în aşa fel încât prin acest angrenaj să se poată manifesta gândirea. Această construcţie, corespunzătoare sarcinii

sale, trebuie să fie numită, pentru abordarea celor ce urmează, corpul fizic al omului.

Construcţia minerală centrată pe creier, ca punct nodal al său, ia naştere prin *reproducere* şi îşi obţine forma deplin realizată prin *creştere*. Reproducerea şi creşterea omul le are în comun cu plantele şi cu animalele. Prin reproducere şi creştere, viul se deosebeşte de mineralul lipsit de viaţă. Viul ia naştere din viu prin germene. În seria viului, descendentul se leagă de ascendent. Forţele prin care ia naştere un mineral sunt orientate spre înseşi substanţele care îl alcătuiesc. Un cristal de stâncă se formează prin forţele inerente siliciului şi oxigenului care sunt reunite în el. Forţele care dau formă unui stejar trebuie să le căutăm în planta mamă şi în planta tată pe calea ocolită a germenului. *Forma* stejarului se menţine, în reproducere, de la ascendenţi la descendenţi. Există condiţii *interioare, înnăscute* ale viului. O concepţie primitivă era aceea care credea că animalele inferioare, chiar şi peştii, s-ar putea forma din mâl. Forma viului se reproduce prin *ereditate*. Modul în care se dezvoltă o fiinţă vie depinde de fiinţele paternă şi maternă din care s-a format sau, cu alte cuvinte, de specia căreia îi aparţine. Substanţele din care este alcătuită se schimbă în continuu; *specia* se menţine în timpul vieţii şi se transmite urmaşilor. Prin aceasta, specia este cea care determină îmbinarea substanţelor. Să numim această forţă formatoare de specie *forţă de viaţă*. Aşa cum forţele minerale se exprimă în cristale, la fel se exprimă *forţa formatoare de viaţă* în speciile sau formele vieţii vegetale şi animale.

Omul percepe forţele minerale prin simţurile corporale. Şi el poate percepe numai lucruri pentru care are simţuri corespunzătoare. Fără ochi nu există percepţia luminii şi fără ureche cea a sunetelor. Organismele cele mai puţin dezvoltate nu au, dintre simţurile prezente la om,

decât un fel de simţ tactil. De aceea nu există percepţii în genul celor omeneşti decât ale unor forţe minerale care pot fi recunoscute cu ajutorul simţului tactil [Obs. 1]. În măsura în care la animalele superioare sunt dezvoltate celelalte simţuri, lumea înconjurătoare pe care o percepe şi omul este mai bogată, mai variată. Depinde, aşadar, de organele unei fiinţe dacă ceea ce este prezent în lumea exterioară este prezent pentru aceasta ca prcepţie, ca senzaţie. Ceea ce este perceput în aer ca o mişcare devine în om senzaţie sonoră. Exteriorizările forţei de viaţă omul nu le conştientizează prin simţurile obişnuite. El *vede* culorile plantei, el *miroase* parfumul ei; forţa de viaţă rămâne ascunsă acestui fel de observaţie. Dar pe cât de puţin justificat contestă orbul din naştere culorile, tot atât de puţin pot contesta simţurile obişnuite forţa de viaţă. Culorile sunt prezente pentru orbul din naştere de îndată ce a fost operat; la fel şi pentru om, variatele *specii* ale plantelor şi animalelor formate prin forţa de viaţă, şi nu numai *indivizii*, sunt prezente percepţiei atunci când se deschide organul pentru aceasta. O întreagă lume nouă se dezvăluie omului prin deschiderea acestui organ. El percepe acum nu numai culorile, mirosurile etc. care caracterizează fiinţele, *ci însăşi viaţa acestor fiinţe vii*. În fiecare plantă, în fiecare animal el resimte în afara formei fizice şi forma spirituală umplută cu viaţă. Pentru a avea o expresie pentru aceasta, să numim această formă spirituală *corp eteric* sau *corp al vieţii*[1].

[1] Autorul acestei cărţi a numit, mult timp după redactarea ei, ceea ce aici se cheamă corp eteric sau corp al vieţii şi „corp al forţelor formatoare“. El s-a simţit îndemnat la aceasta din convingerea că nu se poate face suficient pentru a evita înţelegerea greşită, pentru a nu se confunda ceea ce se înţelege aici prin corp eteric cu „forţa vitală“ a ştiinţei naturii mai vechi. Acolo unde se pune problema respingerii *acestei* reprezentări mai vechi a unei forţe vitale în sensul unei ştiinţe a

Pentru cercetătorul vieţii spirituale corpul eteric nu este numai un rezultat al substanţelor şi forţelor corpului fizic, ci o entitate independentă, adevărată, care cheamă la viaţă substanţele şi forţele amintite. Se vorbeşte în sensul ştiinţei spiritului când se spune: Un simplu corp fizic are o formă – de exemplu, un cristal – prin forţele formatoare fizice intrinseci lucrurilor lipsite de viaţă; un corp viu îşi are forma *nu* datorită *acestor* forţe, căci în momentul în care viaţa îl părăseşte şi este lăsat *numai* în voia forţelor fizice el se descompune. Corpul eteric sau al vieţii este o entitate prin care, în orice moment, corpul fizic este ferit de descompunere. Pentru a *vedea* acest corp al vieţii, pentru a-l putea percepe la o altă fiinţă este însă necesar ca *ochiul*

---

naturii moderne, autorul se plasează într-un anumit sens pe poziţia adversarului *unei astfel de forţe*. Căci prin aceasta se urmărea explicarea acestui mod special de acţiune a forţelor anorganice în organism. Dar ceea ce acţionează în organism în mod anorganic nu acţionează aici decât în domeniul lumii anorganice. Legile lumii anorganice nu sunt în organism altele decât în cristal etc. Dar în organism există ceva care nu este anorganic: viaţa formatoare. Aceasta are la bază corpul eteric sau al forţelor formatoare. Prin acceptarea acestuia nu este stânjenită sarcina justificată a cercetării naturii: aceea de a urmări şi în lumea organismelor ceea ce observă în legătură cu activităţile de forţe în natura anorganică. Adevărata ştiinţă a spiritului consideră justificată şi respingerea ideii că *această* activitate în cadrul organismului ar fi modificată de o forţă vitală specială. Cercetătorul spiritului vorbeşte despre corpul eteric în măsura în care în organism se mai manifestă şi *altceva* decât în lucrurile lipsite de viaţă. În ciuda tuturor acestor considerente, autorul acestei cărti nu se simte îndemnat să înlocuiască aici denumirea de „corp eteric“ prin acela de „corp al forţelor formatoare“ întrucât în întregul context de aici este exclusă o înţelegere greşită pentru cel care vrea să vadă clar cele expuse. O astfel de înţelegere eronată poate avea loc numai când se foloseşte denumirea într-o expunere care nu poate exprima acest context. (A se compara cu acestea şi cele spuse la sfârşitul acestei căţii în capitolul „Observaţii şi completări 2”.)

spiritual să fie treaz. În lipsa acestuia, existenţa sa poate fi acceptată din motive logice; el poate fi însă *văzut* cu ochiul spiritual aşa cum vezi cu ochiul fizic culoarea. Nu ar trebui să ne stânjenească expresia „corp eteric“. „Eterul“ desemnează aici altceva decât eterul ipotetic din fizică. Ea trebuie înţeleasă pur şi simplu ca desemnare pentru ceea ce descriem aici. Şi aşa cum corpul fizic al omului este, în structura sa, o imagine a sarcinii lui, la fel stau lucrurile şi cu corpul eteric uman. Şi acesta poate fi înţeles numai dacă-l privim pe fundalul spiritului gânditor. Prin orientarea sa după spiritul gânditor, corpul eteric al omului se deosebeşte de cel al plantelor şi al animalelor. Aşa cum omul aparţine prin corpul său fizic lumii minerale, tot aşa prin corpul său eteric el aparţine lumii vii. După moarte, corpul fizic se dizolvă în lumea minerală, iar corpul său eteric în lumea vieţii. Prin termenul „corp“ trebuie desemnat ceea ce dă unei fiinţe de orie natură „formă“, siluetă. Nu ar trebui confundat „corpul“ cu o formă a corpului sensibil. În sensul utilizat în această scriere, desemnarea „corp“ poate fi folosită şi pentru ceea ce dă formă sufletească şi spirituală.

Corpul eteric sau al vieţii este pentru om încă ceva exterior. Interiorul însuşi răspunde cu prima mişcare a simţirii la excitanţii lumii exterioare. Oricât s-ar urmări ceea ce se numeste în mod justificat lumea exterioară, senzaţia nu va putea fi aflată. Razele luminoase pătrund în ochi; ele se propagă în acesta până la retină. Aici ele determină apariţia unor fenomene chimice (în aşa-numita purpură oculară; acţiunea acestor excitaţii se transmite prin nervul vizual până la creier; acolo au loc în continuare alte fenomene fizice. Dacă acestea ar putea fi observate, s-ar vedea fenomene fizice ca oriunde în lumea exterioară. Dacă sunt în stare să văd corpul eteric, voi putea percepe cum fenomenul fizic din creier este în acelaşi timp un

fenomen al vieţii. Dar senzaţia de culoare albastră pe care o are cel ce recepţionează razele luminoase nu o voi putea afla pe această cale. Dacă, aşadar, fiinţa acestui receptor ar fi alcătuită numai din corpul fizic şi din cel eteric, senzaţia nu ar putea exista. Activitatea prin care senzaţia devine fapt se deosebeşte net de acţiunea forţei formatoare vitale. Prin această activitate este momită din acea actiune o trăire interioară. Fără această activitate am avea un proces care poate fi observat şi la plantă. Să ne imaginăm omul primind impresii din toate părţile. Trebuie să ni-l imaginăm orientat în acelaşi timp înspre toate direcţiile din care primeşte aceste impresii. Senzaţiile răspund impresiilor spre toate direcţiile. Acest izvor de activitate trebuie să fie numit *suflet al senzaţiei*. Acest suflet al senzaţiei este tot atât de real ca şi corpul fizic. Dacă un om se află în faţa mea şi eu fac abstracţie de sufletul său al senzaţiei, în timp ce mi-l reprezint numai ca pe un corp fizic, acest lucru este echivalent cu o pictură în legătură cu care eu nu-mi reprezint decât pânza.

Şi în legătură cu percepţia sufletului senzaţiei trebuie spuse lucruri asemănătoare cu cele afirmate despre corpul eteric. Organele corporale sunt „oarbe“ pentru acestea. De asemenea, şi organul prin care viaţa poate fi percepută ca viaţă este astfel. Dar aşa cum prin acest organ este văzut corpul eteric, printr-un alt organ superior lumea interioară a senzaţiei poate deveni un anumit fel de percepţie suprasensibilă. Omul nu resimte atunci numai impresiile lui fizice şi ale vieţii, ci el *vede* senzaţiile. Pentru un om cu un astfel de organ lumea senzaţiilor altei fiinţe îi apare ca un adevăr exterior. Trebuie făcută o distincţie între trăirea propriei lumi a senzaţiilor şi privirea lumii senzaţiilor unei alte fiinţe. Bineînţeles că orice om poate privi în propria sa lume a senzaţiilor: lumea senzaţiilor unei alte fiinţe poate însă fi văzută numai de *clarvăzător*, cu „ochiul spiritual“

deschis. Fără a fi clarvăzător, omul cunoaşte lumea senzaţiilor numai ca trăiri *interioare*, ascunse ale sufletului său; cu „ochiul spiritual“ deschis, în faţa privirii spirituale exterioare luminează ceea ce altfel nu trăieşte decât „în interiorul“ celeilalte fiinţe.

Pentru a preveni înţelegeri greşite, spunem aici în mod categoric că un clarvăzător nu trăieşte în el însuşi ceea ce altă fiinţă are în sine drept conţinut al lumii de senzaţii. *Aceasta* trăieşte senzaţiile din punctul de vedere al interiorului său; *clarvăzătorul* percepe o manifestare, o exteriorizare a lumii senzaţiilor.

În ceea ce priveşte acţiunea sa, sufletul senzaţiei depinde de corpul eteric. Căci el îşi extrage din acesta ceea ce trebuie să facă să strălucească drept senzaţie. Şi întrucât corpul eteric este viaţa în cadrul corpului fizic, sufletul senzaţiei este în mod indirect dependent şi de acesta. Numai în cazul unui ochi bine construit, viu, sunt posibile senzaţii de culoare corespunzătoare. Prin aceasta corporalitatea acţionează asupra sufletului senzaţiei. Acesta este, aşadar, determinat şi limitat în efectele sale de corp. Aşadar, *corpul* este alcătuit din substanţe minerale, este vitalizat de corpul eteric şi el însuşi limitează sufletul senzaţiei. În consecinţă, cel care are organul amintit pentru „vederea“ sufletului senzaţiei îl recunoaşte ca fiind limitat de către corp. Dar graniţa sufletului senzaţiei nu coincide cu aceea a corpului fizic. Acest suflet depăşeşte corpul fizic. Din aceasta se vede că el este mai puternic decât corpul. Însă forţa care îi fixează graniţa pleacă de la corpul fizic. Prin aceasta între corpul fizic şi cel eteric, pe de o parte, şi sufletul senzaţiei, pe de altă parte, mai ia naştere încă un mădular deosebit al entităţii umane. Este *corpul sufletesc* sau corpul senzaţiei. Se poate spune şi că o parte a corpului eteric ar fi mai fină decât restul; această parte a corpului eteric formează o unitate cu *sufletul senzaţiei*, în timp ce

partea mai grosolană formează o unitate cu corpul fizic. Totuşi, aşa cum am spus, sufletul senzaţiei depăşeşte corpul senzaţiei.

Ceea ce numim aici senzaţie este numai o parte a fiinţei sufletului. (Alegem expresia sufletul senzaţiei datorită simplităţii.) La senzaţii se asociază sentimentele de plăcere şi neplăcere, tendinţele, instinctele, pasiunile. Toate acestea poartă acelaşi caracter al vieţii proprii ca şi senzaţiile şi sunt ca şi ele dependente de corporalitate.

Sufletul senzaţiei intră în interacţiune cu gândirea, cu spiritul, aşa cum intră şi cu corpul fizic. Mai întâi îl serveşte gândirea. Omul îşi formează gânduri despre senzaţiile sale. Prin aceasta el se lămureşte cu privire la lumea exterioară. Copilul care s-a ars reflectează şi ajunge la concluzia: „focul arde“. Nici tendinţelor, instinctelor şi pasiunilor sale omul nu le urmează orbeşte; reflectarea sa produce ocazia în care el şi le poate satisface. Ceea ce se numşte cultură materială se mişcă întru totul în această direcţie. Ea constă din serviciile pe care gândirea le face sufletului senzaţiei. Cantităţi uriaşe de forţe de gândire sunt orientate spre acest scop. Forţă de gândire este ceea ce a creat vapoare, trenuri, telegrafe, telefoane, iar toate acestea slujesc în cea mai mare parte pentru satisfacerea nevoilor sufletelor senzaţiei. Aşa cum forţa formatoare de viaţă pătrunde corpul fizic, tot astfel şi forţa de gândire pătrunde sufletul senzaţiei. Forţa formatoare de viaţă leagă corpul fizic de strămoşi şi de urmaşi şi-l introduce astfel într-o legitate care nu priveşte în nici un fel lumea pur minerală. Tot astfel şi forţa de gândire introduce sufletul într-o legitate căreia nu-i aparţine ca simplu suflet al senzaţiei. Prin sufletul senzaţiei omul se înrudeşte cu animalul. Şi la animal observăm prezenţa unor senzaţii, tendinţe, instincte şi pasiuni. Dar animalul ascultă direct de acestea. La el acestea nu se întreţes cu *gânduri* independente care

să depăşească trăirea nemijlocită. [Obs. 4] Până la un anumit grad, acesta este şi cazul omului neevoluat. Sufletul senzaţiei luat în sine este din această cauză deosebit de mădularul sufletesc superior dezvoltat, care pune gândirea în slujba sa. Să denumim acest suflet slujit de gândire *sufletul raţiunii*. L-am putea numi şi sufletul dispoziţiei sau dispoziţia sufletească.

Sufletul raţiunii pătrunde sufletul senzaţiei. Cine are organul pentru clarvederea sufletului vede, din această cauză, sufletul raţiunii ca pe o entitate diferită de simplul suflet al senzaţiei.

Prin gândire, omul este condus dincolo de viaţa sa proprie. El obţine ceva ce se întinde dincolo de sufletul său. El are convingerea că legile gândirii sunt în totală armonie cu ordinea lumii. Din această cauză se consideră un locuitor al lumii datorită existenţei acestei armonii. Această armonie este unul din faptele cele mai importante prin care omul îşi cunoaşte propria sa entitate. În sufletul său, omul caută adevărul; şi în acest adevăr se exprimă nu numai sufletul, ci şi lucrurile din lume. Ceea ce se recunoaşte ca adevăr prin gândire are o *importanţă de sine stătătoare* care se raportează la lume şi nu numai la propriul suflet. Eu trăiesc în mine o încântare cu privire la cerul înstelat; gândurile pe care mi le fac despre căile corpurilor cereşti au aceeaşi importanţă pentru gândirea oricărui alt om ca şi pentru a mea. Ar fi lipsit de sens să vorbesc despre încântarea *mea*, dacă eu însumi nu aş fi de faţă; dar nu este tot atât de lipsit de sens să vorbesc despre gândurile mele chiar şi fără *să mă refer* la mine. Căci adevărul pe care-l gândesc azi era adevăr şi ieri şi va fi *adevăr* şi mâine, chiar dacă mă ocup de el numai azi. Dacă o cunoştinţă îmi face o bucurie, aceasta este importantă atâta vreme cât ea trăieşte în mine, *adevărul* acesta îşi are importanţa lui cu totul independent de această bucurie. În

cuprinderea adevărului, sufletul se leagă de ceva care-şi poartă valoarea în sine însuşi. Şi această valoare nu dispare o dată cu senzaţia sufletească, tot aşa cum nici nu a luat naştere o dată cu aceasta. Ceea ce este adevăr nu ia naştere şi nici nu dispare: el are o semnificaţie care nu poate fi nimicită. Acest lucru nu este contrazis de faptul că „adevăruri“ umane izolate au numai o valoare trecătoare pentru că într-un anumit timp pot fi recunoscute ca erori totale sau parţiale. Căci omul trebuie să-şi spună că adevărul există în sine, chiar dacă *gândurile* sale sunt numai forme trecătoare ale adevărurilor veşnice. Cel care spune, ca Lessing, că s-ar mulţumi şi numai cu strădania veşnică după adevăr, întrucât adevărul complet, curat, nu ar putea exista decât pentru Dumnezeu, nu contestă valoarea de eternitate a adevărului, ci o confirmă chiar printr-o astfel de exprimare. Căci numai ceea ce are o semnificaţie eternă în sine poate provoca o strădanie continuă, veşnică după sine însuşi. Dacă adevărul nu ar fi independent în sine, dacă şi-ar primi importanţa prin simţirea sufletească umană, *atunci* el nu ar avea un scop unic pentru toţi oamenii. Prin strădania după adevăr se recunoaşte *entitatea lui independentă*.

Aşa cum stau lucrurile cu adevărul, tot aşa stau şi cu *binele adevărat*. Binele moral este independent de înclinaţii şi pasiuni, în măsura în care acestea nu-i impun lui, ci el le impune. Acceptarea şi dezaprobarea, dorinţa şi repulsia aparţin sufletului omului, datoria se află deasupra acceptării şi dezaprobării. Datoria poate însemna atât de mult pentru un om încât el poate să-şi sacrifice viaţa pentru ea. Iar omul se află cu atât mai sus cu cât el a înnobilat înclinaţiile sale, acceptările şi refuzurile sale, în aşa fel încât ele urmează fără constrângere, fără înrobire prin el însuşi, datoriei recunoscute. Binele moral îşi are şi

el în sine, ca şi adevărul, valoarea sa eternă şi nu o obţine prin intermediul sufletului senzaţiei.

În timp ce omul lasă să trăiască în interiorul său adevărul şi binele, el se ridică deasupra sufletului său al senzaţiei. Spiritul etern luminează în acesta. În el se aprinde o lumină care este netrecătoare. În măsura în care sufletul trăieşte în această lumină, el participă la ceva etern, îşi leagă existenţa proprie de acesta. Ceea ce poartă în sine sufletul ca adevărat şi bun este *nemuritor* în el. Ceea ce se aprinde în suflet ca etern vom numi aici *suflet al conştienţei*. Se poate vorbi de conştienţă şi la mişcările inferioare ale sufletului. Senzaţia cea mai cotidiană este obiect al conştienţei. În aceeaşi măsură îi revine conştienţă şi animalului. Nucleul conştienţei umane, aşadar, *sufletul în suflet*, este sensul înţeles aici al expresiei sufletul conştienţei. Sufletul conştienţei se mai deosebeşte şi ca un mădular deosebit al sufletului de sufletul raţiunii. Acesta din urmă mai este încă întreţesut în senzaţii, în impulsuri, afecte etc. Fiecare om ştie cât îi apare de *adevărat* mai întâi ceea ce el preferă în senzaţiile sale etc. Abia *acel* adevăr care s-a desprins de *orice* nuanţă de simpatie şi antipatie asociată cu senzaţiile etc. este *durabil*. Adevărul este adevărat chiar şi atunci când toate sentimentele personale se ridică împotriva lui. Acea parte a sufletului în care trăieşte *acest* adevăr trebuie numit suflet al conştienţei.

În felul acesta trebuie să deosebim la suflet trei mădulare, ca şi la corp: *sufletul senzaţiei*, *sufletul raţiunii* şi *sufletul conştienţei*. Şi aşa cum corporalitatea acţionează în sus în mod *limitativ* asupra sufletului, spiritul acţionează, dimpotrivă, de sus, *amplificându-l*. Căci cu cât se umple sufletul mai mult cu adevăr şi cu bine, cu atât mai amplu şi mai cuprinzător devine veşnicul din el. Pentru cel care poate „vedea“ sufletul, strălucirea care emană de la om pentru că veşnicul său se amplifică este un adevăr, la fel

cum pentru ochiul sensibil este adevărată lumina care radiază de la o flacără. Pentru clarvăzător omul trupesc este numai o parte a *omului întreg*. Corpul se află ca cea mai grosolană formaţiune în mijlocul altor formaţiuni care îl şi cu care se întrepătrund. Corpul eteric umple corpul fizic ca o formă de viaţă; depăşind corpul eteric în toate direcţiile este cunoscut a fi corpul sufletesc (forma astrală). Şi din nou depăşindu-l pe acesta, sufletul senzaţiei, apoi sufletul raţiunii care devine cu atât mai mare cu cât preia în sine mai mult adevăr şi bine. Căci acest adevăr şi bine determină lărgirea sufletului raţiunii. Un om care ar trăi numai conform cu înclinaţiile sale, cu plăcerile şi repulsiile sale ar avea un suflet al raţiunii ale cărui graniţe ar coincide cu acelea ale sufletului său al senzaţiilor. Această formaţiune, în mijlocul căreia corpul fizic apare ca într-un nor, poate fi numită *aura umană*. Ea este elementul cu care se îmbogăţeşte „fiinţa omului“, atunci când este văzută aşa cum încearcă s-o descrie scrierea prezentă.

În dezvoltarea ce are loc în timpul copilăriei apare în viaţa omului un moment în care el se simte pentru prima oară ca o fiinţă independentă faţă de întreaga lume. Scriitorul Jean Paul [**4**] povesteşte în descrierea vieţii sale: „Nu voi uita niciodată un fenomen al vieţii mele interioare pe care nu l-am povestit încă nimănui, în care m-am aflat la naşterea conştienţei mele de sine, putând indica locul şi timpul în care s-a petrecut. Într-o dimineaţă, fiind încă copil foarte mic, stăteam sub poarta casei şi priveam spre stânga la depozitul de lemne când deodată am avut viziunea interioară: «Eu sunt un eu» venind spre mine cu viteză din cer ca un trăsnet, şi de atunci nu m-a mai părăsit; atunci eul meu s-a văzut pentru prima oară pe sine şi pentru vecie. Înşelări ale amintirii sunt aici greu de crezut, întrucât nu se puteau amesteca povestiri străine într-un eveniment care s-a petrecut în sfinţenia cea mai tainică a

fiinţei mele. Eveniment a cărui noutate a putut asigura păstrarea în amintire a unor detalii atât de banale“. Este ştiut cum copiii mici spun despre sine: „Karl este cuminte“, „Maria vrea să aibă asta“. [Obs. 4]Se consideră normal ca ei să vorbească despre sine aşa cum vorbesc despre alţii, pentru că în ei încă nu s-a născut conştienţa de sine. Prin conştienţa de sine, omul se desemnează ca o fiinţă independentă, ca EU, excluzând orice altă fiinţă. În eu omul adună tot ceea ce trăieşte ca entitate corporală şi sufletească. Corpul şi sufletul sunt purtătorii eului; acesta acţionează în ele. Aşa cum corpul fizic îşi are punctul său central în creier, tot astfel sufletul îşi are punctul central în eu. Omul este provocat să aibă senzaţii din afară; sentimentele apar ca acţiuni ale lumii exterioare; voinţa se raportează la lumea exterioară, căci ea se realizează în acţiuni exterioare. Ca entitate propriu-zisă a omului, eul rămâne cu totul invizibil. Jean Paul numeste în mod frapant conştientizarea eului „un eveniment petrecut în sanctuarul cel mai ascuns al omului“. Căci cu eul său omul este cu totul singur. Aceasta îl îndreptăţeşte să privească acest eu ca fiind entitatea sa adevărată. Din această cauză îi este îngăduit să numească trupul său şi sufletul său *învelişuri* în interiorul cărora trăieşte; şi el le poate desemna drept condiţii corporale prin care acţionează. În cursul dezvoltării sale, el învaţă să folosească tot mai mult aceste unelte ca servitori ai eului său. Cuvântul „eu“, aşa cum este folosit, de exemplu, în limba germană, se deosebeşte de toate celelalte nume. Celui care reflectează într-un mod corespunzător asupra naturii acestui nume i se deschide în acelasi timp şi accesul la cunoaşterea entităţii umane în sens mai profund. Orice alt nume oamenii îl pot folosit în acelaşi mod, referindu-se la obiectul care-i corespunde. Masa o poate numi oricine „masă“, scaunul „scaun“. În cazul numelui „eu“, nu acesta este cazul. Nimeni nu-l poate

folosi pentru a desemna cu el pe un altul; fiecare nu se poate numi „eu“ decât pe sine. Niciodată numele „eu“ nu poate ajunge din afară la urechea mea, dacă el este desemnarea pentru *mine*. Numai dinspre înăuntru spre afară, numai prin sine însuşi sufletul se poate desemna ca „eu“. În timp ce omul îşi spune lui însuşi „eu“, începe să vorbească în el ceva care nu are nici o legătură cu *nici una* dintre lumile din care au fost extrase „învelişurile“ sale menţionate până acum. Eul devine din ce în ce mai mult stăpân peste trupul şi sufletul său. Şi acest lucru se exprimă în aură. Cu cât eul devine mai mult stăpân pe trup şi pe suflet, cu atât mai articulată, mai variată, mai bogată în culori este aura. Acţiunea eului asupra aurei poate fi văzută de clarvăzător. Eul îi este şi acestuia invizibil: el se află într-adevăr în „sanctuarul cel mai ascuns al omului“. Dar eul preia în sine razele luminii, care se aprinde în om ca lumină veşnică. Aşa cum omul reuneşte trăirile trupului şi ale sufletului în eu, tot astfel el lasă să pătrundă şi gândurile adevărului şi ale binelui în eu. Fenomenele sensibile se revelează eului dintr-o direcţie, *spiritul* din cealaltă direcţie.

Trupul şi sufletul se predau eului pentru a-l sluji; eul însă se dăruieşte spiritului, pentru ca acesta să-l umple de conţinut. Eul trăieşte în trup şi în suflet; spiritul însă trăieşte în eu. Şi ceea ce există ca spirit în eu este veşnic. Căci eul primeşte fiinţă şi importanţă de la nivelul de care el se leagă. În măsura în care trăieşte în corpul fizic, el este supus legilor lumii minerale, prin corpul eteric legilor reproducerii şi ale creşterii, iar prin intermediul sufletului senzaţiei şi a celui al raţiunii, legilor lumii sufleteşti; în măsura în care preia în sine spiritualul, el este subordonat legilor spiritului. Ceea ce formează legile minerale, ceea ce formează legile vieţii, se naşte şi trece; spiritul însă nu are de-a face cu naşterea şi cu trecerea.

Eul trăieşte în suflet. Chiar dacă cea mai înaltă expresie a eului îi aparţine sufletului conştienţei trebuie totuşi spus că acest eu umple de la acest nivel întregul suflet şi îşi exteriorizează prin suflet acţiunea asupra întregului corp. Iar în eu spiritul este viu. Spiritul radiază şi trăieşte în eu ca în învelişul său, aşa cum eul trăieşte în corp şi suflet ca în „învelişurile“ sale. Spiritul formează eul din interior spre exterior, lumea minerală din exterior spre interior. Spiritul care formează un eu trăind ca eu să-l numim „sine spirituală“, pentru că el apare ca eu sau ca sine a omului. Deosebirea dintre „sinea spirituală“ şi „sufletul conştienţei“ poate fi clarificată după cum urmează. Sufletul conştienţei atinge adevărul care se susţine pe el însuşi, independent de orice antipatie sau simpatie; sinea spirituală poartă în sine acelaşi adevăr, dar preluat şi cuprins în eu; individualizat prin acesta şi preluat în entitatea independentă a omului. Prin faptul că adevărul etern devine independent în acest fel, se leagă cu eul într-o entitate, eul însuşi obţine veşnicia.

Sinea spirituală este o revelare a lumii spirituale în interiorul eului, după cum, pe de altă parte, senzaţia simţurilor este o manifestare sau revelare a lumii fizice în interiorul eului. În ceea ce este roşu, verde, luminos, întunecat, tare, moale, cald, rece se recunosc manifestările lumii corporale; în ceea ce este adevărat şi bun, manifestările lumii spirituale. În acelaşi sens în care revelaţia corporalului se numeşte *senzaţie*, revelaţia spiritualului se numeşte *intuiţie*. [Obs.6] Cel mai simplu gând conţine deja intuiţie, căci nu-l poţi pipăi cu mâinile, nu-l poţi vedea cu ochii: trebuie să-i receptezi revelaţia din spirit prin eu. Când o plantă este privită de un om evoluat şi de unul neevoluat, în eul unuia trăieşte cu totul altceva decât în eul celuilalt. Şi totuşi senzaţiile ambilor sunt provocate de acelaşi obiect. Deosebirea constă în aceea că

unul din ei îşi poate face gânduri mult mai complete despre obiect decât celălalt. Dacă obiectele s-ar revela numai prin senzaţie, nu ar putea exista evoluţie spirituală. Omul sălbatic simte şi el natura; legile naturale se revelează însă numai gândului fertilizat de intuiţie al omului mai evoluat. Excitaţiile lumii exterioare le resimte şi copilul ca impuls al voinţei, poruncile binelui moral i se revelează însă numai în cursul evoluţiei, în timp ce trăieşte în spirit şi învaţă să le înţeleagă manifestările.

Aşa cum fără ochi nu ar exista senzaţia culorii, fără gândirea superioară a sinei spirituale nu ar exista intuiţie. Şi pe cât de puţin senzaţia creează planta la care apare culoarea, tot aşa nici intuiţia nu creează spiritualul, pe care ea mai mult îl anunţă, îl vesteşte.

Prin intuiţii, eul omului care trăieşte în suflet aduce mesajele de sus, din lumea spiritului, aşa cum prin senzaţii îşi aduce mesajele din lumea fizică. Şi prin aceasta eul construieşte viaţa proprie a sufletului său, aşa cum prin intermediul simţurilor el creează ca lume proprie lumea fizică.

Sufletul, sau eul care se aprinde în el, îşi deschide porţile spre două direcţii: înspre corporalitate şi înspre spiritual.

Aşa cum lumea fizică nu-i poate da de ştire despre sine eului decât prin aceea că ea construieşte din substanţele şi forţele sale un corp în care poate trăi sufletul conştient şi posedă organe în interiorul acestuia pentru a putea percepe corporalul din afara sa, tot astfel construieşte şi lumea spirituală cu substanţele sale ale spiritului şi cu forţele spiritului un corp spiritual în care eul poate trăi şi poate percepe spiritualul prin intuiţie. (Este lămuritor faptul că expresiile substanţă a spiritului, *corp spiritual* conţin, potrivit sensului cuvintelor, o contradicţie.

Ele trebuie folosite numai pentru a îndrepta gândul spre ceea ce în spirit coprespunde corpului fizic al omului.)

Şi cum în cadrul lumii fizice corpul uman individual se construieşte ca o entitate separată, tot astfel şi în lumea spiritului se construieşte corpul spiritual. Există pentru om şi în lumea spiritului un interior şi un exterior, ca şi în lumea fizică. Aşa cum omul preia substanţele din lumea fizică şi le prelucrează pentru corpul său fizic, tot astfel preia şi din lumea înconjurătoare spirituală spiritualul pe care şi-l face al său. Şi aşa cum omul este născut din lumea fizică, tot astfel el se naşte din spirit prin legile eterne ale adevărului şi ale binelui. El este izolat faţă de lumea spiritului ce se găseşte în afara sa, aşa cum este separat ca fiinţă independentă de întreaga lume fizică. Această entitate independentă s-o numim „om-spirit".

Când cercetăm corpul uman fizic, găsim în el aceleaşi substanţe şi forţe care sunt prezente în afara lui, în restul lumii fizice. La fel stau lucrurile şi cu omul-spirit. În el pulsează elementele lumii spirituale exterioare, în el se află forţele care sunt active în restul lumii spiritului. Aşa cum în pielea fizică o fiinţă se închide în sine, o fiinţă care trăieşte şi simte, tot aşa se întâmplă şi în lumea spiritului. „Pielea spirituală" care separă omul-spirit de lumea spirituală unitară, care-l face să fie o fiinţă spirituală independentă în cadrul acesteia, care trăieşte în sine şi percepe în mod intuitiv conţinutul spiritual allumii, această „piele spirituală" s-o numim *înveliş al spiritului* (înveliş auric). Trebuie însă reţinut că această „piele spirituală" se extinde continuu o dată cu evoluţia progresivă umană, astfel încât individualitatea omului (învelişul său auric) este apt pentru o creştere infinită.

În interiorul acestui înveliş spiritual *trăieşte* omul-spirit. Acesta este construit prin *forţa de viaţă* spirituală, în acelaşi sens în care corpul fizic este construit prin forţa

fizică. În mod asemănător, aşa cum se vorbeşte de un corp eteric, trebuie să se vorbească de un spirit eteric cu referire la omul-spirit. Aşadar, entitatea spirituală a omului se articulează din trei părţi: *om-spirit*, *spiritul vieţii* şi *sinea spirituală*.

Pentru cel care poate „privi“ în domeniile spirituale, această entitate spirituală a omului, ca partea superioară, de fapt, spirituală, a *aurei*, este un adevăr perceptibil. El „vede“ în interiorul învelişului spiritual omul-spirit ca spirit al vieţii; el „vede“ cum acest „spirit al vieţii“ creşte continuu prin preluarea de hrană spirituală din lumea spirituală exterioară. Apoi el vede cum prin această preluare învelişul spiritual se lărgeşte continuu, cum omul-spirit devine din ce în ce mai mare. În măsura în care această „creştere“ este „văzută“ spaţial, ea nu este, bineînţeles, decât o imagine a adevărului. Făcând abstracţie de acest lucru, în reprezentarea acestei imagini sufletul omului este orientat spre adevărul spiritual corespunzător. Deosebirea dintre entitatea spirituală a omului şi cea fizică constă în aceea că ultima are o dimensiune mărginită, în timp ce prima poate creşte nelimitat. Ceea ce se preia ca hrană spirituală are o valoare veşnică. Din această cauză aura umană se compune din două părţi care se întrepătrund. Uneia dintre acestea îi conferă formă şi culoare existenţa fizică a omului, celeilalte existenţa sa spirituală.

Eul realizează separarea dintre cele două prin aceea că cea fizică se *dăruieşte* în modul său specific şi construieşte un corp care lasă să prindă viaţă în sine un suflet; eul se dăruieşte din nou şi lasă să prindă viaţă în sine spiritul, care acum pătrunde sufletul şi îi conferă scopul în lumea spiritului. Prin corp, sufletul este cuprins în fizic, prin omul-spirit îi cresc aripile pentru mişcarea în lumea spirituală.

Dacă vrem să ne referim la un om în *întregul* său, atunci trebuie să ni-l imaginăm alcătuit din componentele amintite. Corpul se constituie din lumea substanţelor fizice, astfel încât această construcţie este orientată spre eul gânditor. El este pătruns de forţă de viaţă şi devine prin aceasta corp eteric sau corp al vieţii. Ca atare el se deschide prin organele de simţ spre exterior şi devine corp al sufletului. Acesta este pătruns de sufletul senzaţiei şi devine o unitate împreună cu el. Sufletul senzaţiei nu recepţionează numai impresiile lumii exterioare ca senzaţii; el îşi are viaţa sa proprie, care este fecundată pe de o parte prin gândire iar pe de altă parte prin senzaţii. În felul acesta el devine suflet al raţiunii. Acest lucru îl poate realiza prin aceea că el se deschide, în sus, intuiţiilor aşa cum se deschide, în jos, senzaţiilor. Prin aceasta el este suflet al conştienţei. Lucrul este posibil pentru că lumea spiritului îi formează în interior organul intuiţiei, aşa cum corpul fizic îi formează organele de simţ. Aşa cum simţurile îi mijlocesc senzaţiile prin corpul sufletului, tot astfel îi mijloceşte spiritul intuiţiile prin organul intuiţiei. Prin aceasta omul-spirit este legat de sufletul conştienţei într-o unitate, aşa cum corpul fizic este legat cu sufletul senzaţiei într-o unitate. Sufletul conştienţei şi sinea spirituală formează o unitate. În această unitate trăieşte omul-spirit ca spirit al vieţii, aşa cum corpul eteric formează pentru corpul sufletului baza corporală pentru viaţă. Şi aşa cum corpul fizic se închide în pielea fizică, tot aşa se închide şi omul-spirit în învelişul spiritual. Rezultă angrenajul *întregului* om după cum urmează: [Obs. 13]

A. Corp fizic
B. Corp eteric sau corp al vieţii
C. Corpul sufletului
D. Sufletul senzaţiei
E. Sufletul raţiunii

F. Sufletul conştienţei
G. Sinea spirituală
H. Spiritul vieţii
I. Omul-spirit.

Corpul sufletului (C) şi sufletul senzaţiei (D) sunt o unitate în omul terestru; la fel şi sufletul conştienţei (F) şi sinea spirituală (G). În felul acesta rezultă *şapte* părţi ale omului terestru:

l. Corpul fizic
2. Corpul eteric sau corpul vieţii
3. Corpul sufletului simţitor
4. Corpul conştienţei
5. Sufletul conştienţei umplut de spirit
6. Spiritul vieţii
7. Omul-spirit.

În suflet, eul se aprinde ca un fulger, primeşte din spirit această influenţă şi devine astfel purtător al omului-spirit. Prin aceasta omul participă la „trei lumi“ (fizică, sufletească şi spirituală). El se înrădăcinează prin corpul fizic, corpul eteric şi corpul sufletului în lumea fizică şi înfloreşte prin sinea spirituală, spiritul vieţii şi omul-spirit în sus, în lumea spirituală. *Trunchiul* însă, cel care într-o direcţie se înrădăcinează, în cealaltă înfloreşte, este însuşi sufletul.

În perfectă consonanţă cu această alcătuire a omului, se poate da o formă simplificată a acesteia. Cu toate că eul uman se aprinde în sufletul conştienţei, el pătrunde totuşi întreaga fiinţă sufletească. Părţile acestei fiinţe sufleteşti nu sunt net separate, ca mădularele corporale; ele se întrepătrund într-un sens superior. Dacă se concep sufletul raţiunii şi sufletul conştienţei ca două învelişuri ale eului care ţin unul de celălalt şi pe acesta ca nucleu al lor, atunci omul poate fi considerat ca fiind alcătuit din corp fizic, corp al vieţii, corp astral şi eu. Prin corp astral se desemnează

aici ceea ce reprezintă împreună corpul sufletului şi sufletul senzaţiei. Expresia se găseşte în literatura mai veche şi este folosită aici în mod liber pentru ceea ce în entitatea umană trece dincolo de perceptibilul sensibil. Cu toate că sufletul senzaţiei este întărit într-o anumită privinţă şi de eu, el este atât de strâns legat de corpul sufletului, încât pentru ambele, gândite ca fiind unite, este justificată o expresie unică. Când eul se pătrunde cu sinea spirituală, această sine spirituală apare în aşa fel încât corpul astral este prelucrat din elementul sufletesc. În corpul astral acţionează mai întâi impulsurile, dorinţele, pasiunile, în măsura în care acestea sunt simţite; în el acţionează, de asemenea, percepţiile senzoriale. Percepţiile senzoriale iau naştere prin corpul sufletesc, ca mădular aflat în om care-i vine de la lumea exterioară. Impulsurile, dorinţele, pasiunile etc. iau naştere în sufletul senzaţiilor, în măsura în care acestea sunt întărite din interior, înainte ca acest interior să se fi dăruit sinei spirituale. Dacă eul se pătrunde cu sinea spirituală, atunci sufletul întăreşte din nou corpul astral cu această sine spirituală. Acest lucru se exprimă prin faptul că impulsurile, dorinţele şi pasiunile sunt luminate de ceea ce a primit eul din spirit. Eul a devenit, datorită participării sale la lumea spirituală, stăpân în lumea impulsurilor, dorinţelor şi pasiunilor. În măsura în care el a ajuns astfel, sinea spirituală apare în corpul astral. Iar acesta este transformat prin acest fapt. Atunci însuşi corpul astral apare ca o entitate bipartită, în parte transformat, în parte netransformat. Din această cauză putem denumi sinea spirituală în manifestarea sa ca fiind corp astral transformat. Ceva asemănător se petrece în om când preia în eul său spiritul vieţii. Atunci se transformă corpul vieţii. El se pătrunde cu spiritul vieţii. Şi dacă eul preia în sine omul-spiritual, obţine prin aceasta forţa de a pătrunde cu omul-spirit corpul fizic. Este normal

ca ceea ce este astfel transformat din corpul fizic să nu poată fi perceptibil pentru simţurile fizice. Doar din corpul fizic a devenit om-spirit ceea ce este spiritualizat. Atunci devine perceptibil pentru percepţia senzorială ca element sensibil; iar în măsura în care acest sensibil este spiritualizat, trebuie să fie perceput de capacitatea de cunoaştere spirituală. Simţurilor exterioare le apare numai în plan sensibil şi ceea ce fiind fizic este pătruns de spiritual. Luând ca bază toate acestea, se poate prezenta următoarea alcătuire a omului:

1. Corp fizic
2. Corp al vieţii
3. Corp astral
4. Eu ca nucleu sufletesc
5. Sine spirituală drept corp astral transformat
6. Spirit al vieţii drept corp al vieţii transformat
7. Om-spirit drept corp fizic transformat.

REÂNCARNAREA SPIRITULUI ŞI DESTINUL [Obs. 7]

La mijloc, între trup şi spirit, trăieşte *sufletul*. Impresiile care ajung la acesta prin mijlocirea trupului sunt trecătoare. Ele sunt prezente numai atât timp cât trupul îşi deschide organele spre lucrurile lumii exterioare. Ochiul percepe culoarea trandafirului numai atât timp cât trandafirul se află în faţa sa şi cât timp el însuşi este deschis. Sunt necesare atât *prezenţa* obiectului în lumea înconjurătoare cât şi a organului corporal, ca să poată lua naştere o impresie, o senzaţie sau o percepţie. Dar ceea ce am recunoscut în spirit ca *adevăr* despre trandafir nu trece o dată cu prezenţa acestuia. Şi nici nu este dependent în adevărul său de mine. El ar fi adevărat chiar dacă nu m-aş fi aflat niciodată în faţa trandafirului. Ceea ce recunosc prin spirit este fundamentat într-un element al vieţii sufleteşti prin care sufletul se leagă de un conţinut al lumii care se revelează în el, independent de bazele sale trupeşti trecătoare. Nu este vorba de faptul că ceea ce se revelează este netrecător, ci că revelaţia se realizează pentru suflet prin intermediul organismului său fizic sau prin ceea ce este independent de acest element trecător din el. Ceea ce este durabil *în suflet* este pus sub observaţie în clipa în care devii conştient că există trăiri care nu sunt limitate prin partea lor trecătoare. Nu este vorba de faptul că aceste trăiri devin conştiente prin amenajări trecătoare ale alcătuirii corporale, ci de acela că ele trebuie să conţină ceva care trăieşte, de fapt, în suflet, dar care este totuşi independent de procesul pasager al percepţiei. Sufletul este plasat între prezent şi permanenţă prin aceea că este la mijloc între corp şi spirit. Dar el *mijloceşte* şi prezentul şi permanenţa. El conservă prezentul pentru *amintire*. Prin aceasta, îl smulge vremelniciei şi-l ia în permanenţa

spiritualităţii sa1e. El imprimă temporalului trecător permanenţa prin aceea că în viaţa sa nu se dăruieşte numai excitaţiilor trecătoare, ci determină lucrurile din sine, încorporându-le fiinţa sa în acţiunile pe care le întreprinde. Prin amintire sufletul conservă ieriul, prin acţiune el pregăteşte mâinele.

Sufletul meu ar trebui să perceapă mereu roşul trandafirului pentru a-l avea, dacă nu l-ar putea păstra prin amintire. Ceea ce rămâne după impresia exterioară, ceea ce poate fi păstrat de către suflet poate deveni din nou *reprezentare*, independent de impresia exterioară. Prin această însuşire, sufletul face astfel din lumea exterioară lumea sa interioară proprie, în aşa fel încât o poate păstra pentru amintire, prin memorie, şi-şi poate trăi mai departe o viaţă proprie, independentă de impresiile obţinute. Viaţa sufletului devine astfel un *efect permanent* al impresiilor trecătoare ale lumii exterioare.

Dar şi acţionarea capătă durată o dată ce a fost imprimată lumii exterioare. Dacă tai o ramură dintr-un copac, în sufletul meu s-a întâmplat ceva care modifică complet cursul evenimentelor din lumea exterioară. Cu creanga rămasă în copac s-ar fi întâmplat cu totul altceva, dacă nu aş fi intervenit acţionând. Am creat o serie de efecte care, în absenţa mea, nu ar fi fost prezente. Ceea ce am făcut *azi* rămâne pentru *mâine*. Rămâne durabil prin faptă, aşa cum au devenit durabile pentru sufletul meu impresiile de ieri prin memorie.

Pentru această permanentizare prin faptă nu se formează în conştienţa obişnuită, în acelaşi mod, o reprezentare ca cea pe care o avem pentru memorie, pentru permanentizarea unei trăiri care are loc pe baza unei percepţii. Dar oare eul omului nu se leagă de transformarea produsă în lume prin fapta sa la fel cum se leagă cu reprezentarea ce rezultă dintr-o impresie? Eul

judecă diferit impresiile noi în funcţie de faptul că are sau nu o amintire. Dar eul a intrat şi într-o altă legătură cu lumea, după cum a făcut sau nu o faptă oarecare. Dacă am făcut sau nu asupra unui alt om o impresie printr-o anumită acţiune, de aceasta depinde dacă este prezent sau nu ceva în raportul dintre lume şi eul meu. Eu sunt în relaţia mea cu lumea un altul, după cum am făcut o impresie asupra ambianţei mele. Dacă nu observăm ceva asemănător cu modificarea eului prin obţinerea unei amintiri se datorează faptului că amintirea se leagă, imediat după formarea ei, de viaţa sufletului, că am resimţit-o întotdeauna ca pe ceva al său; acţiunea exterioară a faptei se desfăşoară însă desprinsă de viaţa sufletului, în urmări care sunt altceva decât ceea ce păstrăm despre ea în amintire. Făcând însă abstracţie de aceasta, ar trebui să admitem că, după o acţiune făptuită, există în lume ceva căruia i-a fost imprimată o trăsătură prin eu. Dacă aprofundăm în gândire observaţiile făcute aici, vom ajunge la întrebarea: Nu este oare posibil ca urmările unei acţiuni făptuite a cărei esenţă a primit pecetea eului să prezinte o tendinţă de a reveni în eu, aşa cum retrăieşte în memorie o impresie păstrată, atunci când i se oferă o ocazie exterioară? Aici prezentăm acest lucru numai ca pe o întrebare, căci s-ar putea, desigur, ca prilejul să nu apară niciodată, ca urmările faptei pecetluite cu trăsătura eului să nu poată fi întâlnite. Dar că ele sunt prezente *ca atare* şi că determină prin prezenţa lor relaţia dintre lume şi eu apare ca o reprezentare posibilă, îndată ce se urmăresc aceste lucruri prin reflectare. În expunerile următoare vom cerceta dacă în viaţa omului există ceva care, plecând de la această reprezentare „posibilă“, să conducă la un adevăr.

Să observăm mai întâi memoria. Cum ia ea naştere? Evident, într-un mod cu totul diferit decât senzaţia sau

percepţia. Fără ochi eu nu pot avea senzaţia „albastrului“. Dar prin ochi nu am încă amintirea „albastrului“. Pentru ca ochiul să-mi dea senzatia aceasta, trebuie să-i stea în faţă un obiect albastru. Corporalitatea ar lăsa mereu impresiile să recadă într-un nimic, dacă prin actul percepţiei nu s-ar forma reprezentarea *prezentă*, ca şi cum între lumea exterioară şi suflet s-ar derula ceva care ar avea pentru om o asemenea consecinţă încât el să poată avea mai târziu, prin fenomene *din interiorul său*, o reprezentare a ceea ce anterior produsese *din afară* o anumită reprezentare. Cine s-a exersat în a observa sufletul, va putea spune că este cu totul eronată expresia care pleacă de la părerea că, dacă am avea într-o zi o reprezentare, iar mâine, prin memorie, *această* reprezentare va apărea din nou, după ce între timp s-a menţinut undeva în om. Nu, *reprezentarea* pe care o am *acum* este un fenomen care trece o dată cu „acumul“. Dacă intervine amintirea, în mine are loc un fenomen care este urmarea a ceva care a avut loc *în afara* apariţiei reprezentării prezente în relaţia dintre lumea exterioară şi mine. Reprezentarea provocată prin amintire este una nouă şi *nu* cea veche conservată. Amintirea constă din aceea că poate fi *din nou* reprezentată, nu în aceea că o reprezentare poate fi readusă la viaţă. Ceea ce apare din nou este altceva decât reprezentarea. (Facem această observaţie pentru că în planul ştiinţei spiritului este necesar ca asupra anumitor lucruri să avem reprezentări *mai precise* decât în viaţa obişnuită şi chiar şi decât în ştiinţa obişnuită.) Eu îmi amintesc înseamnă: trăiesc ceva care în sine nu mai este aici. Eu leg o trăire trecută cu viaţa mea actuală. Aşa stau lucrurile cu fiecare amintire. Să presupunem că mă întâlnesc cu un om pe care-l recunosc fiindcă l-am întâlnit ieri. El ar fi pentru mine un necunoscut desăvârşit dacă nu aş putea lega imaginea pe care mi-am făcut-o ieri prin percepţie, adică prin organizarea mea

senzorială. Dar cine îmi trezeşte ca prin vrajă în suflet ceea ce a fost ieri? În mine este aceeaşi fiinţă care ieri a fost prezentă la trăirea mea şi este prezentă şi la trăirea mea de astăzi. În expunerile anterioare am numit-o *suflet*. Fără acest păstrător fidel al trecutului orice impresie exterioară ar fi pentru om mereu ceva nou. Sigur este că sufletul imprimă corpului, ca un semn, procesul prin care ceva devine amintire; totuşi sufletul trebuie să facă această imprimare şi apoi să-şi perceapă propria-i imprimare, aşa cum percepe ceva exterior. În felul acesta el este păstrătorul amintirii.

Ca păstrător al trecutului, sufletul colectează continuu tezaure pentru spirit. Faptul că eu pot deosebi ceea ce este corect de ceea ce este greşit depinde de faptul că sunt, ca om, o fiinţă gânditoare care poate cuprinde în spirit adevărul. Adevărul este veşnic; şi el mi s-ar putea revela din lucruri, chiar dacă aş pierde din vedere trecutul şi fiecare impresie ar fi pentru mine nouă. Dar spiritul din mine nu este limitat numai la impresiile prezentului; sufletul îi lărgeşte orizontul peste trecut. Şi cu cât mai mult poate adăuga prezentului din trecut, cu atât el îl îmbogăţeşte mai mult. În felul acesta sufletul îi predă spiritului ceea ce a obţinut el de la corp. Prin aceasta, spiritul poartă în sine, în fiecare clipă a vieţii, două lucruri. În primul rând, legile veşnice ale adevărului şi binelui şi în al doilea rând amintirea trăirilor trecutului. În ceea ce face, el împlineşte sub influenţa acestor doi factori. Dacă vrem să înţelegem un spirit uman, trebuie să ştim despre el, din acest motiv, două lucruri: mai întâi cât din eternitate i s-a relevat, şi în al doilea rând câte comori ale trecutului zac în el.

În nici un caz aceste comori nu rămân în spirit nemodificate. Impresiile obţinute de om din trăirile avute dispar treptat din memorie. Nu însă şi roadele lor. Nu-ţi

aminteşti de toate trăirile avute în timpul copilăriei în timp ce îţi însuşeai arta cititului şi a scrisului. Dar nu ai putea citi şi scrie dacă nu ai fi avut aceste trăiri şi dacă nu ai fi păstrat roadele lor sub forma de capacităţi. Aceasta este transfonnarea pe care o realizează spiritul cu comorile memoriei. El lasă în grija destinului său ceea ce poate conduce la imagini ale unor experienţe particulare şi extrage numai forţa pentru o creştere a capacităţilor sale. În felul acesta este sigur că nici o trăire nu trece nefolosită: sufletul o păstrează ca amintire, iar spiritul extrage din ea ceea ce poate îmbogăţi capacităţile sale, conţinutul său de viaţă. Spiritul uman *creşte* prin trăirile prelucrate. Aşadar, chiar dacă nu putem găsi trăirile trecute în spirit păstrate ca într-o cămară, *efectele* lor se află în capacităţile pe care omul şi le-a însuşit.

Până aici au fost luate în considerare spiritul şi sufletul numai în timpul dintre naştere şi moarte. Nu putem însă să ne oprim la aceasta. Cel care ar face-o s-ar asemăna celui care ar vrea să cunoască corpul uman numai în cadrul acestor limite. Desigur, se pot întâmpla multe lucruri între aceste două graniţe. Dar niciodată nu am putea explica *forma umană* prin ceea ce se află între acestea. Forma umană nu se poate construi nemijlocit din substanţe şi forţe fizice. Ea poate izvorî numai dintr-o formă asemănătoare ei, care rezultă în baza a ceea ce s-a reprodus. Substanţele şi forţele fizice construiesc trupul în timpul vieţii: forţele de reproducere permit ca din el să apară un altul care poate avea forma sa, aşadar unul care să poată fi purtătorul aceluiaşi corp eteric. Fiecare corp eteric este o repetare a ascendentului său. Numai *pentru că* aceasta este realitatea el nu apare în orice fel de formă, ci în aceea care îi este ereditară. Forţele care au făcut posibilă forma mea umană s-au aflat în părintele meu. Dar şi spiritul omului apare într-o anumită formă (caz în care

cuvântul „formă“ este înţeles, desigur, în sens spiritual). Nu există doi oameni care să aibă aceeaşi formă spirituală. În acest domeniu trebuie numai să observăm în linişte şi obiectiv, la fel ca şi în planul fizic. Nu se poate spune că diferenţele dintre oameni în privinţa formei spirituale îşi au originea numai în diferenţele dintre ambianţele lor, dintre educaţia primită etc. Nu este cazul; căci doi oameni se dezvoltă sub aceleaşi influenţe în mod cu totul diferit. Din această cauză, trebuie să admitem că ei au păşit pe drumul vieţii cu predispoziţii total diferite. Ne aflăm aici în faţa unui fapt important, care aruncă lumină asupra entităţii omului, dacă îi recunoaştem toată amploarea. Cine vrea să-şi orienteze concepţia numai în direcţie materialistă ar putea spune că deosebirile individuale dintre personalităţile umane îşi au obârşia în diferenţele calitative dintre germenii materiali. (Ţinând seama de legile eredităţii găsite de Gregor Mendel şi dezvoltate de alţii, o astfel de părere poate spune multe care să-i dea aparenţa de justificare şi în faţa judecăţii ştiinţifice.) Un astfel de evaluator demonstrează însă faptul că el nu are o înţelegere a relaţiei adevărate a omului cu trăirea acestuia. Căci observarea obiectivă arată că împrejurările exterioare acţionează asupra diferitor persoane în mod diferit, prin ceva care nu interacţionează *nemijlocit* cu dezvoltarea materială. Pentru cercetătorul din acest domeniu se arată că ceea ce vine din structurile materiale poate fi diferenţiat de ceea ce ia, de fapt, naştere prin interacţiunea omului cu trăirile, dar nu se poate modela decât prin aceea că însuşi *sufletul* este implicat în această interacţiune. Sufletul este în mod clar în relaţie cu ceva din cadrul lumii exterioare care *după fiinţa* sa nu poate avea o legătură cu structurile materiale ale germenului.

Prin forma lor fizică, oamenii se deosebesc de semenii lor animali de pe Pământ. Dar, între anumite

limite, ei sunt, cu privire la forma lor, asemănători între ei. Există doar un neam omenesc. Oricât ar fi de mari deosebirile dintre rase, trunchiuri, popoare şi personalităţi, din punct de vedere fizic, asemănarea dintre oameni este mai mare decât dintre oameni şi un gen oarecare de animale. Tot ce se exprimă în genul uman este condiţionat de ereditatea transmisă de la strămoşi la urmaşi. Iar forma umană este legată de această ereditate. Aşa cum leul nu-şi poate moşteni forma decât prin strămoşii săi lei şi omul îşi moşteneşte forma fizică numai prin strămoşi umani.

Aşa cum asemănarea fizică a oamenilor este evidentă, tot astfel i se dezvăluie clarvederii spirituale lipsite de prejudecăţi diferenţele dintre formele lor spirituale. Există un fapt evident prin care se exprimă aceasta. El constă în existenţa unei biografii a omului. Dacă omul ar fi o fiinţă cu apartenenţă la un singur gen nu ar putea exista biografii. Un leu sau un porumbel trezesc un interes în măsura în care ei aparţin speciei leu, speciei porumbel. Individul izolat îl înţelegi sub toate aspectele sale dacă descrii specia. În această situaţie nu are importanţă dacă ai de-a face cu tatăl, cu fiul sau cu nepotul. Ce interesează în cazul lor există în comun la tată, fiu sau nepot. Ce înseamnă omul este o problemă care se pune când ştii că el nu este numai o fiinţă care aparţine de un gen sau de o specie, ci este o fiinţă individuală. Eu nu am înţeles câtuşi de puţin fiinţa domnului Schulze dintr-un orăşel oarecare, dacă i-am descris tatăl sau fiul. Trebuie să-i cunosc propria biografie. Cine reflectează la esenţa biografiei devine conştient că în sens spiritual *fiecare om este o specie în sine*. Desigur, dacă biografia ar fi numai înşiruirea superficială a unor trăiri exterioare, s-ar putea scrie şi o biografie canină ca şi una umană. Cine prezintă însă într-o biografie adevăratul fel de a fi al unui om, înţelege că are în aceasta ceva care în regnul animal corespunde descrierii unei întregi specii. Nu

este vorba că nu se poate spune şi despre un animal – mai ales când este unul deosebit de inteligent – ceva care să semene a biografie, ceea ce este de la sine înţeles, ci de faptul că biografia umană seamănă nu cu această biografie animală, ci cu descrierea speciei animale. Vor exista mereu oameni care vor vrea să respingă cele spuse aici, considerând că proprietarii de menajerii ştiu cât se deosebesc animalele aparţinând aceleiaşi specii. Cine judecă astfel dovedeşte că nu poate distinge între diferenţele individuale şi deosebirea care este obţinută numai prin individualitate. Dacă specia sau genul devin inteligibile în sens fizic când le înţelegi în condiţionarea lor prin ereditate, şi entitatea spirituală poate fi înţeleasă numai printr-o ereditate spirituală asemănătoare. Forma mea umană fizică există datorită descinderii mele din precursori umani. De unde am ceea ce se exprimă în biografia mea? Ca om fizic eu repet forma precursorilor mei. Ce repet oare ca om spiritual? Cel care vrea să afirme: Ceea ce este cuprins în biografia mea nu are nevoie de altă explicaţie, ci trebuie acceptat pur şi simplu, trebuie să spună imediat şi că el n-a văzut nicăieri o movilă de pământ pe care să se fi adunat bucăţi de materie de la sine, din care să fie alcătuit un om viu.

Ca om fizic eu îmi am obârşia în alţi oameni, căci am aceeaşi formă ca întreaga stirpe umană. Aşadar, trăsăturile stirpei au fost obţinute în cadrul stirpei prin ereditate. Ca om spiritual eu am propria mea formă, aşa cum am propria mea biografie. Eu nu pot avea, aşadar, această formă de la nimeni altcineva decât de la mine însumi. Şi întrucât mi-am făcut intrarea în viaţă nu cu predispoziţii sufleteşti nedeterminate, ci bine definite, întrucât prin aceste predispoziţii drumul vieţii mele este determinat aşa cum se exprimă el în biografie, nu se poate ca lucrarea mea asupra propriei persoane să fi început la naşterea mea. Eu

trebuie să fi fost prezent, ca om spiritual, înaintea naşterii mele. În precursorii mei eu sigur nu am fost prezent, căci ei sunt, ca oameni spirituali, diferiţi de mine. Biografia mea nu poate fi explicată prin biografia lor. Ca fiinţă spirituală eu trebuie să fiu repetarea unei fiinţe a cărei biografie poate explica biografia mea. Alt aspect care trebuie gândit este că dacă eu sunt expresia a ceea ce este conţinutul biografiei mele se datorează *numai* unei vieţi spirituale *dinaintea* naşterii mele (sau mai degrabă a concepţiei mele). O astfel de presupunere se justifică numai dacă acceptăm că ceea ce acţionează asupra sufletului uman din ambianţa fizică ar fi de aceeaşi natură cu ceea ce sufletul primeşte numai dintr-o lume spirituală. O astfel de acceptare contrazice observaţia cu adevărat exactă. Căci ceea ce este determinant din ambianţa fizică pentru sufletul uman este de aşa natură încât acţionează ca un lucru trăit mai târziu în viaţa fizică asupra unui lucru trăit anterior în acelaşi mod. Pentru a observa aceste relaţii în mod corect trebuie să poţi discerne în viaţa umană anumite impresii active care influenţează predispoziţiile sufletului, aşa cum faptul că te afli înaintea unei acţiuni influenţează facultăţile deja dezvoltate în cursul vieţii fizice; numai că astfel de impresii nu se ciocnesc de ceva deja făcut în viaţa asta, ci de predispoziţii sufleteşti care se lasă impresionate la fel ca şi facultăţile dobândite prin exerciţii. Cine întrevede aceste lucruri ajunge la reprezentarea unor vieţi pământene care trebuie să fi premers vieţii actuale. Frin reflectare, el nu se poate opri la trăirile pur spirituale dinaintea *acestei* vieţi pământene. Forma fizică pe care a avut-o Schiller, acesta a moştenit-o de la precursorii săi. Această formă fizică nu a putut nici creşte din pământ, nici nu a putut s-o facă entitatea sa spirituală. El trebuie să fie repetarea unei alte entităţi spirituale, din a cărei biografie să devină inteligibilă

biografia sa, aşa cum forma fizică umană a lui Schiller este explicabilă prin reproducerea umană. Aşadar, aşa cum forma umană fizică este o repetare, o reîncarnare a entităţii stirpei umane, tot astfel şi omul spiritual trebuie să fie o reîncarnare a *aceluiaşi* om spiritual, întrucât, ca om spiritual, fiecare este o specie în sine.

La cele spuse aici se poate obiecta că acestea ar fi desfăşurări pur intelectuale; şi se pot cere probe exterioare, aşa cum se cer ştiinţelor naturii. Împotriva acestui lucru trebuie spus că reîncorporarea omului spiritual este un proces care nu aparţine domeniului faptelor fizice, exterioare, ci unul care se desfăşoară în întregime în plan spiritual. Iar în acest domeniu nu au acces alte forţe spirituale *obişnuite* decât *gândirea*. Cine nu are încredere în forţa gândirii, acela nu se poate lămuri cu privire la fapte spirituale superioare. Pentru cel căruia i s-a deschis ochiul spiritual, căile gândirii descrise mai sus acţionează cu aceeaşi forţă ca şi un proces care se desfăşoară în faţa ochiului său fizic. Cel care acordă forţă de convingere aşa-numitelor „dovezi“ construite după metoda cunoaşterii caracteristică ştiinţelor naturale decât expunerilor de mai sus cu privire la importanţa biografiei poate fi, în sensul curent al cuvântului, un mare om de ştiinţă, dar de căile adevăratei cercetări *spirituale* el este însă foarte departe.

Dorinţa de a explica trăsăturile spirituale ale unui om prin moştenirea de la tată sau mamă sau de la alţi precursori aparţine prejudecăţilor celor mai îndoielnice. De cel ce se face vinovat de prejudecata că, de exemplu, Goethe ar fi moştenit ceea ce îi constituie fiinţa de la tată şi de la mamă nu te vei putea apropia cu explicaţii, căci în el se află o profundă antipatie împotriva observaţiei lipsite de prejudecăţi. O sugestie materialistă îl împiedică să vadă angrenajul fenomenelor în lumina lui adevărată.

În astfel de expuneri sunt date premisele pentru a putea urmări entitatea umană dincolo de naştere şi de moarte. În cadrul limitelor determinate de naştere şi moarte, omul aparţine celor trei lumi: corporală, sufletească şi spirituală. Sufletul este mădularul intermediar între trup şi spirit prin aceea că pătrunde cel de al treilea mădular al corpului, corpul sufletesc, cu capacitatea de simţire şi prin aceea că împâsleşte primul mădular al spiritului, sinea spirituală, ca suflet al conştienţei. Prin aceasta el participă în timpul vieţii atât la activitatea corpului cât şi la cea a spiritului. Această participare se exprimă tot timpul existenţei sale. De corpul sufletesc va depinde modul în care sufletul senzaţiei îşi va desfăşura capacităţile sale. Iar, pe de altă parte, va depinde de viaţa sufletului conştienţei în ce măsură se poate dezvolta în el sinea spirituală. Sufletul senzaţiei va dezvolta relaţii cu atât mai bune cu lumea exterioară cu cât corpul sufletesc este mai bine format. Iar sinea spirituală va fi cu atât mai bogată, mai puternică cu cât sufletul conştienţei îi va furniza mai multă „hrană“. Am arătat că în timpul vieţii, prin trăirile prelucrate şi prin roadele acestor trăiri, îi este furnizată „hrană“ sinei spirituale. Căci interacţiunea dintre suflet şi spirit poate avea loc în mod firesc numai acolo unde sufletul şi spiritul se întrepătrund, aşadar, în cadrul legăturii dintre „sinea spirituală şi sufletul conştienţei“.

Să luăm în considerare interacţiunea dintre corpul sufletesc şi sufletul senzaţiei. Corpul sufletesc este, aşa cum a reieşit din cele spuse mai sus, modelarea cea mai fină a corporalităţii, dar îi aparţine totuşi acesteia şi este dependent de ea. Corpul fizic, corpul eteric şi corpul sufletesc constituie, într-o anumită privinţă, un întreg. Din această cauză şi corpul sufletesc ţine de domeniul legilor eredităţii fizice, prin care corpul îşi obţine forma. Şi întrucât este forma cea mai mobilă şi parcă cea mai

schimbătoare a corporalităţii, el trebuie să prezinte şi fenomenele cele mai mobile şi mai schimbătoare ale eredităţii. În timp ce, din această cauză, corpul fizic se deosebeşte puţin în funcţie de rase, popoare, iar corpul eteric prezintă o deviere individuală mai mare, având totuşi o uniformitate dominantă, această variabilitate este deja mai pronunţată la corpul sufletesc. În el ajunge să se exprime ceea ce este resimţit deja ca specific *exterior*, *personal* al omului. Prin aceasta el este şi purtătorul a ceea ce se moşteneşte din acest specific personal de la părinţi, bunici etc., trecând la urmaşi. În fapt, sufletul duce, aşa cum am arătat, o viaţă întru totul proprie; el se închide în sine cu înclinaţiile şi aversiunile sale, cu sentimentele şi pasiunile sale. Dar este totuşi activ ca întreg şi din această cauză acest întreg se reliefează şi în sufletul senzaţiei. Şi pentru că sufletul senzaţiei impregnează corpul sufletesc, parcă umplându-l, acesta se formează după natura sufletului şi el poate transmite de la strămoşi la urmaşi, ca purtător de ereditate, înclinaţiile, pasiunile etc. Pe acest fapt se bazează ceea ce spune Goethe: „De la tată am statura, conducerea serioasă a vieţii; de la mămica natura bucuroasă şi plăcerea de a fabula“. [**5**] Geniul, desigur, nu-l are de la nici unul. În felul acesta vedem ce parte de calităţi sufleteşti cedează omul liniei eredităţii fizice. Substanţele şi forţele corpului fizic sunt de acelaşi fel şi în întreaga ambianţă fizică a naturii exterioare. Ele sunt preluate de aici încontinuu şi cedate din nou către ambianţă. În câţiva ani, întreaga masă materială care alcătuieşte corpul nostru fizic este înnoită în întregime. Faptul că această masă substanţială primeşte forma corpului uman şi că se reînnoieşte mereu în cadrul acestui corp depinde de aceea că ea este menţinută laolaltă de corpul eteric. Iar forma acestuia nu este determinată numai de fenomenele dintre naştere – sau concepţie – şi moarte, ci este dependentă de

legile eredităţii care ajung dincolo de naştere şi de moarte. Faptul că pe calea eredităţii pot fi transmise şi calităţi sufleteşti, aşadar, că evoluţia eredităţii fizice poate avea şi un ecou sufletesc, îşi are cauza în aceea că sufletul senzaţiei poate influenţa corpul sufletesc.

Cum se configurează interacţiunea dintre suflet şi spirit? În timpul vieţii spiritul este legat de suflet în modul amintit mai sus. Acesta primeşte de la el darul de a trăi în bine şi adevăr şi dă prin aceasta expresie în propria lui viaţă însuşi spiritului în înclinaţiile, dorinţele şi pasiunile sale. Sinea spirituală aduce eului, din lumea spiritului, legile eterne ale adevărului şi binelui. Acestea se leagă, prin sufletul conştienţei, cu trăirile proprii vieţii sufleteşti. Trăirile trec, dar roadele lor rămân. Faptul că sinea spirituală a fost legată de ele creează o impresie durabilă asupra acesteia. Dacă spiritul uman ajunge la o trăire care seamănă cu o alta de care a mai fost legat o dată, atunci el vede în aceasta ceva cunoscut şi ştie să se comporte faţă de ea în alt fel decât ar face-o dacă ar cunoaşte-o pentru prima oară. Întregul proces de învăţare se bazează pe aceasta. Iar roadele învăţării sunt capacităţile însuşite. În felul acesta, spiritului etern îi sunt impregnate roade ale vieţii trecătoare. Oare noi nu conştientizăm aceste roade? Pe ce se bazează predispoziţiile care au fost expuse mai sus drept caracteristica omului spiritual? Numai pe diferitele capacităţi pe care le are omul când îşi începe drumul vieţii sale pământene. Într-o anumită privinţă, aceste capacităţi se aseamănă întru totul cu cele pe care ni le putem însuşi şi în timpul vieţii. Să luăm în considerare geniul unui om. Se ştie despre Mozart [**6**] că, fiind încă un băieţandru, a putut să rescrie în întregime din memorie o operă lungă, auzită o singură dată. El a fost în stare să facă acest lucru pentru că a putut să supervizeze întregul dintr-o dată. În cadrul anumitor limite, omul îşi măreşte şi în timpul vieţii

capacitatea sa de supervizare, de pătrundere a unor contexte, astfel încât după aceasta el posedă capacităţi noi. Lessing a spus despre el însuşi că şi-ar fi însuşit printr-un dar al observării critice ceva ce se apropie de geniu. Dacă nu vrem să încremenim de uimire privind la astfel de capacităţi care derivă din predispoziţii ca la nişte minuni, atunci trebuie să le considerăm ca roade ale trăirilor pe care sinea spirituală le-a avut prin intermediul sufletului. Şi întrucât ele nu au fost implantate în această viaţă, aceasta s-a întâmplat într-o viaţă anterioară. Spiritul uman este propria sa specie. Şi aşa cum omul, ca fiinţă fizică ce aparţine unei specii, îşi moşteneşte însuşirile în cadrul speciei, tot astfel şi *spiritul* moşteneşte în cadrul *speciei sale*, adică în cadrul sieşi. *Într-o viaţă, spiritul uman apare ca repetiţie a sa, împreună cu roadele trăirilor sale din parcursuri de viaţă anterioare.* Viaţa actuală este, aşadar, repetarea altora şi aduce cu sine ceea ce sinea spirituală a prelucrat pentru ea în viaţa anterioară. Când aceasta preia în sine ceva ce poate deveni rod, ea se pătrunde cu spiritul vieţii. Aşa cum corpul vieţii repetă forma de la specie la specie, tot astfel şi spiritul vieţii repetă sufletul de la o existenţă personală la alta.

Consideraţiile anterioare dau un fundament concepţiei potrivit căreia cauza anumitor fenomene ale vieţii omului trebuie căutată în vieţi pământene repetate. Această reprezentare poate căpăta întreaga sa semnificaţie numai printr-o observare care ţâşneşte din pătrunderi spirituale, aşa cum poate ea fi obţinută prin păşirea pe calea cunoaşterii descrisă la sfârşitul acestei cărţi. Aici vom arăta numai că observarea obişnuită, orientată corect prin gândire, conduce deja la această reprezentare. În orice caz, o astfel de observare va da reprezentării numai forma unui contur. Ea nu va putea s-o apere în întregime faţă de obiecţiile unei observaţii rău conduse de gândire. Dar, pe

de altă parte, este adevărat că cel care obţine o astfel de reprezentare prin observarea guvernată de gândirea obişnuită se pregăteşte pentru observarea suprasensibilă. El creează într-o oarecare măsură ceva ce trebuie să ai înaintea acestei observări suprasensibile, aşa cum trebuie să ai ochiul înaintea observării sensibile. Cel care obiectează că prin formarea unei astfel de reprezentări îţi poţi sugera singur observarea suprasensibilă dovedeşte că nu poate pătrunde în realitate prin gândirea liberă şi că tocmai *prin aceasta* el îşi sugerează singur obiecţii.

În felul acesta sunt reţinute în mod durabil trăirile sufleteşti, nu numai între naştere şi moarte, ci şi dincolo de moarte. Dar nu numai spiritului care se aprinde în suflet acesta îi imprimă trăirile sale, ci (aşa cum am arătat) şi lumii exterioare, prin *faptă*. Ceea ce a făptuit omul ieri este încă prezent azi, în efectele sale. O imagine a legăturii dintre cauză şi efect o dă asemănarea dintre somn şi moarte. – Adeseori somnul a fost numit fratele mai mic al morţii. Mă trezesc dimineaţa. Activitatea mea curentă a fost întreruptă în timpul nopţii. În condiţii obişnuite, nu este posibil să-mi reiau dimineaţa activitatea la întâmplare. Trebuie să mă leg de ceea ce am făcut ieri, dacă vreau ca în viaţa mea să domnească ordinea şi coerenţa. Faptele mele de ieri sunt condiţiile prealabile ale celor care îmi incumbă azi. Prin ceea ce am făcut ieri eu mi-am creat destinul pentru azi. M-am separat un timp de activitatea mea; dar această activitate îmi aparţine şi ea mă atrage din nou spre ea, după ce un timp m-am retras din ea. Trecutul meu rămâne legat de mine; el trăieşte mai departe în prezentul meu şi îmi va urma în viitor. Dacă efectul activităţii mele de ieri nu ar trebui să fie destinul meu de azi, ar trebui să nu mă trezesc dimineaţa, ci ar trebui să fiu creat ca nou. În condiţii normale, ar fi lipsit de sens totuşi să nu mă mut într-o casă a cărei construcţie mi-am comandat-o.

Aşa cum omul este creat din nou dimineaţa, tot astfel este creat din nou şi spiritul uman când îşi începe viaţa pământeană. Încercaţi să vă clarificaţi ce se întâmplă la păşirea în această viaţă. Apare un corp fizic care îşi obţine forma prin legile eredităţii. Acest corp devine purtătorul unui spirit care repetă o viaţă anterioară într-o formă nouă. Între ele se află sufletul, care duce o viaţă proprie, închisă în sine. Înclinaţiile şi aversiunile sale, dorinţele şi poftele sale îi servesc; el îşi pune gândirea în serviciul său. El primeşte, ca suflet al senzaţiei, impresiile lumii exterioare şi le transmite spiritului pentru ca acesta să extragă din ele roadele pentru durată. El are un rol de mijlocitor şi sarcina sa este împlinită când joacă acest rol. Corpul îi formează impresiile; el le transformă în senzaţii, le păstrează în amintire ca reprezentări şi le transmite spiritului pentru ca acesta să le poarte în mod durabil. Sufletul este, de fapt, elementul prin care omul aparţine vieţii pământene. Prin corpul său el aparţine speciei fizice om. Prin el, omul devine membru al acestei specii. Cu spiritul său, el trăieşte într-o lume superioară. Sufletul leagă temporar ambele lumi.

Dar lumea fizică în care păşeşte omul nu-i este o scenă străină. În aceasta găseşte imprimate urmele faptelor sale. Ceva din această scenă îi aparţine. Aceasta poartă amprenta fiinţei sale. Este înrudită cu el. Aşa cum sufletul i-a mijlocit cândva impresiile lumii exterioare pentru a-i deveni durabile, tot ca organ al său, el a transformat capacităţile împrumutate de la el în fapte, care în efectele lor sunt de asemenea durabile. Prin aceasta, sufletul s-a infiltrat efectiv în aceste fapte. În efectele faptelor sale, sufletul omului trăieşte mai departe o a doua viaţă independentă. Aceasta însă poate da prilejul de a privi viaţa urmărind modul în care se manifestă fenomenele destinului. Ceva i se întâmplă omului. El este

înclinat să privească această „întâmplare“ ca pe ceva care intră în viaţa sa ca o „coincidenţă“. Numai că poate conştientiza cum el însuşi este rezultatul unor astfel de „coincidenţe“. Cel care se contemplă în al patruzecilea an al vieţii sale şi nu vrea să rămână la o reprezentare abstractă lipsită de esenţă a eului, când se întreabă asupra fiinţei sale sufleteşti poate spune: Eu nu sunt, de fapt, nimic altceva decât ce am devenit prin aceea ce mi s-a „întâmplat“ până azi conform destinului. Oare nu aş fi eu un altul dacă la douăzeci de ani aş fi trăit o altă serie de întâmplări decât cele care au avut loc? Atunci nu-şi va căuta eul său numai în impulsurile evolutive venind „dinăuntru“ în afară, ci în ceea ce intervine în viaţa sa „din afară“, ca forţă modelatoare. În ceea ce „i se întâmplă“ el va recunoaşte eul propriu. Dacă te dăruieşti fără prejudecăţi unei astfel de cunoaşteri mai este necesar încă un pas de observare cu adevărat intimă a vieţii pentru a vedea, în ceea ce îţi afluează prin anumite trăiri de destin, ceva care cuprinde eul din afară, aşa cum amintirea acţionează dinăuntru pentru a permite ca o trăire trecută să se reaprindă. Poţi deveni apt să percepi în trăirea de destin cum o faptă anterioară a sufletului ia calea spre eu, aşa cum în amintire o trăire anterioară ia calea reprezentării, când există un prilej exterior în acest sens. Mai devreme am vorbit, ca de o reprezentare „posibilă“, că *urmările faptelor* pot întâlni din nou sufletul uman. În cadrul unei singure vieţi pământene, pentru anumite urmări ale faptei o *asemenea* întâlnire este exclusă, pentru că această viaţă pământeană era prevăzută, stucturată pentru a împlini fapta. Trăirea în acest caz constă în împlinirea ei. O anumită *urmare* a faptei poate influenţa tot atât de puţin sufletul, încât ai putea să-ţi aminteşti o trăire în care încă te afli. Nu poate fi vorba în această privinţă decât de trăirea urmărilor unei fapte care nu întâlnesc eul cu predispoziţiile pe care le are în viaţa

pământeană care stau la baza împlinirii ei. Privirea nu se poate îndrepta decât spre urmări ale faptelor din alte vieţi pământene. Aşa poţi gândi – de îndată ce simţi că ce te întâmpină, aparent, ca o trăire de destin este legat de eu ca şi ceea ce se formează din interiorul eului însuşi –, numai că într-o astfel de trăire de destin ai de-a face cu urmările unei fapte din vieţi pământene anterioare. Se vede că eşti condus spre admiterea a ceea ce pentru conştienţa obişnuită apare ca fiind un paradox şi care arată că trăirile de destin ale unei vieţi pământene sunt legate de faptele unor vieţi pământene anterioare. Este vorba de o înţelegere intimă a vieţii dirijată de gândire. Din nou, această reprezentare îşi poate primi conţinutul deplin numai prin cunoaştere suprasensibilă: fără aceasta ea rămâne fantomatică. Dar ea pregăteşte sufletul pornind de la conştienţa obişnuită, pentru ca acest adevăr să poată fi *văzut* mai târziu într-o observare suprasensibilă adevărată.

Numai o parte a faptei sale se află în lumea exterioară; cealaltă este în mine însumi. Să lămurim relaţia dintre eu şi faptă cu ajutorul unei comparaţii simple luată din ştiinţele naturii. Animale care au imigrat cândva în peşterile din Kentucky, vieţuind în acestea şi-au pierdut după un timp capacitatea de a vedea. Sejurul în întuneric a scos ochii din activitatea lor. În ochii lor nu se mai desfăşoară, din această cauză, activităţile fizică şi chimică care au loc în timpul actului vederii. Curentul nutritiv care era folosit mai înainte pentru această activitate se îndreaptă acum către alte organe. Acum, aceste animale pot trăi numai în *acele* peşteri. Prin fapta lor, prin imigrarea în peşteri, ele au creat condiţiile vieţii lor ulterioare. Imigrarea a devenit o parte din destinul lor. O entitate care a fost activă o dată s-a legat de rezultatele faptelor. Aşa stau lucrurile şi cu spiritul omului. Sufletul i-a putut mijloci numai anumite capacităţi, în timpul când el a

fost activ. Iar aceste capacităţi sunt corespunzătoare faptelor. Printr-o faptă pe care a săvârşit-o sufletul se află în el predispoziţia plină de forţă de a săvârşi o altă faptă, care este rodul acesteia. Sufletul poartă în sine aceasta ca pe o necesitate, până la săvârşirea ultimei fapte. Se poate spune, de asemenea, că printr-o faptă se imprimă sufletului necesitatea de a săvârşi consecinţa acestei fapte.

Prin faptele sale, spiritul uman şi-a pregătit cu adevărat destinul. Datorită celor făptuite de el în viaţa anterioară, el se găseşte legat de ceva nou. Se poate pune întrebarea: Cum pot fi aceste lucruri, ţinând seama de faptul că spiritul uman este transpus într-o lume cu totul diferită, la noua sa întrupare, de cea pe care a părăsit-o cândva? La baza acestei întrebări se află o reprezentare a înlănţuirilor de destin asociată cu exterioritatea vieţii. Când îmi strămut scena acţiunii din Europa în America, mă găsesc într-o ambianţă cu totul nouă. Şi totuşi viaţa mea din America depinde întru totul de viaţa mea anterioară din Europa. Dacă în Europa am devenit mecanic, în America viaţa mea va lua un cu totul alt curs decât dacă aş fi devenit funcţionar de bancă. Într-unul din cazuri voi fi înconjurat probabil de maşini, în celălalt de amenajări specifice lumii bancare. În fiecare din cazuri viaţa mea anterioară îmi determină ambianţa; este ca şi cum ea atrage din toată ambianţa acele lucruri care îi sunt înrudite. Aşa stau lucrurile cu sinea spirituală. Ea se înconjoară într-o viaţă nouă cu ceea ce îi este înrudit dintr-o viaţă anterioară. Din această cauză somnul este o imagine pentru moarte, pentru că în timpul somnului omul este sustras scenei de activitate unde-l aşteaptă destinul său. În timp ce dormim, evenimentele îşi urmează cursul pe această scenă. Pentru un timp nu avem nici o influenţă asupra acestui curs. Şi totuşi viaţa noastră într-o nouă zi depinde de acţiunea faptelor noastre din ziua precedentă.

Personalitatea noastră se reîncorporează, în adevăr, în fiecare dimineaţă în lumea faptelor noastre. Ceea ce a fost despărţit de noi în timpul nopţii este dispus în jurul nostru în timpul zilei. Aşa stau lucrurile cu faptele din încarnările precedente ale omului. Ele sunt legate de el, ca destin al său, aşa cum rămâne legată viaţa din peşterile întunecate de animalele care şi-au pierdut capacitatea de a vedea datorită imigrării lor în aceste peşteri. Aşa cum aceste animale pot trăi numai când se găsesc în ambianţa în care s-au transpus singure, tot astfel şi spiritul omului *poate* trăi numai în ambianţa pe care şi-a creat-o prin faptele sale. Dacă dimineaţa eu găsesc pregătită situaţia pe care am creat-o singur în ziua precedentă, de aceasta are grijă mersul nemijlocit al evenimentelor. Dacă găsesc pregătită, atunci când mă reîncarnez, o ambianţă care corespunde rezultatului vieţii mele anterioare, de aceasta are grijă înrudirea spiritului meu reîncorporat cu lucrurile din ambianţă. Prin aceasta ne putem face o reprezentare despre felul în care *sufletul* este încorporat fiinţei omului. Corpul fizic este subordonat legilor eredităţii.

Spiritul uman, dimpotrivă, trebuie să se reîncarneze mereu; iar legea sa constă în aceea că el preia roadele vieţilor anterioare în cele următoare. Sufletul trăieşte în prezent. Dar această viaţă în prezent nu este independentă de vieţile anterioare. Spiritul care se încorporează îşi aduce din încorporările sale anterioare destinul propriu. Iar acest destin determină viaţa. Ce impresii va avea, ce dorinţe îi vor putea fi satisfăcute, ce bucurii şi suferinţe va cunoaşte, cu ce oameni se va întâlni: acestea toate depind de faptele din încorporările trecute ale spiritului. Oameni cu care sufletul a fost legat într-o viaţă vor fi regăsiţi de el într-o viaţă ulterioară pentru că faptele care i-au legat trebuie să-şi aibă urmările. Sufletele legate de un anume suflet vor năzui să se reîncarneze în acelaşi timp cu el. Aşadar, viaţa

unui suflet este rezultatul destinului autocreat al spiritului uman. Trei categorii de lucruri condiţionează cursul vieţii unui om între naştere şi moarte. Prin aceasta el este dependent de trei feluri de factori care se află *dincolo* de naştere şi de moarte. Corpul este subordonat legii *eredităţii*; sufletul este subordonat destinului autocreat. Acest destin se numeşte cu un termen vechi *karma* sa. Iar spiritul se află sub legea *reîncarnării*, a vieţilor pământene repetate. Potrivit acestor fapte putem exprima relaţia dintre spirit, suflet şi corp. Spiritul este veşnic; naşterea şi moartea acţionează după legile lumii fizice în corporalitate; viaţa sufletului, care este subordonată destinului, mijloceşte legătura dintre ele în cursul unei vieţi pământene. Toate celelalte cunoştinţe despre fiinţa omului presupun cunoaşterea „celor trei lumi“ cărora el le aparţine. Despre acestea va fi vorba în capitolul următor.

O gândire care examinează fenomenele vieţii şi care nu se fereşte să urmărească până la ultimele consecinţe gândurile ce rezultă dintr-o contemplare plină de viaţă poate să ajungă pur şi simplu prin logică la reprezentarea vieţilor pământene repetate şi la legea destinului. Pe cât de adevărat este că pentru clarvăzătorul care are „ochiul spiritual“ deschis vieţile trecute stau în faţa sa ca o carte deschisă, eveniment pe care-l percepe ca pe o *trăire*, tot pe atât de sigur este că *adevărul* tuturor acestor lucruri poate aprinde lumina *raţiunii* care contemplă.

CELE TREI LUMI
I. Lumea sufletului

Observarea omului a arătat că el aparţine unor trei lumi. Din lumea corporalităţii fizice sunt preluate substanţele şi forţele care-i alcătuiesc trupul. El are cunoştinţe despre această lume prin percepţiile simţurilor fizice exterioare. Cine se încrede *numai în aceste* simţuri şi dezvoltă numai capacitatea lor de percepţie acela nu-şi poate crea o deschidere spre celelalte două lumi, cea *sufletească* şi cea *spirituală*. Un om se poate sau nu convinge de adevărul unui obiect sau al unei fiinţe dacă are sau nu pentru acestea un organ de percepţie, un simţ. Desigur, considerarea organelor de percepţie superioare ca *simţuri* spirituale poate conduce la o înţelegere eronată. Căci dacă vorbim de *simţuri*, legăm în mod involuntar gândul cu lumea fizică. Lumea fizică este desemnată ca fiind „sensibilă“ în opoziţie cu cea *spirituală*. Pentru a evita neînţelegerile trebuie luat în considerare faptul că aici se vorbeşte despre „simţurile superioare“ numai în mod comparativ, într-un sens figurat. Aşa cum simţurile fizice percep fizicul, tot astfel şi cele sufleteşti sau spirituale percep sufletescul şi spiritualul. Se foloseşte expresia „simţ“ numai în semnificaţia de „organ de percepţie“. Omul nu ar avea o cunoştinţă despre lumină şi culoare dacă nu ar avea un ochi sensibil la lumină; el nu ar şti nimic despre sunete dacă nu ar avea o ureche sensibilă la sunete. În această privinţă este cu totul îndreptăţit când spune: „Fără un ochi care să simtă lumina şi fără o ureche care să simtă sunetul, întreaga lume ar fi întunecată şi mută. Ar exista în ea tot atât de puţină lumină sau sunet pe cât de puţin ar fi posibilă o durere de măsea fără un nerv care să simtă durerea“. Pentru a vedea în lumină corectă ceea ce este spus aici este suficient să meditezi la cât de diferită trebuie

să i se reveleze lumea unei fiinţe vii inferioare, care are numai un sunţ tactil răspândit pe toată suprafaţa corpului. Lumina, culoarea şi sunetul nu pot fi prezente, în orice caz nu în sensul în care ele există pentru fiinţe care sunt înzestrate cu ochi şi urechi. Vibraţiile aerului cauzate de o împuşcătură pot exercita asupra lor o influenţă când sunt atinse de ele. Pentru ca aceste vibraţii ale aerului să se reveleze sufletului ca detunătură este însă necesară o ureche. Pentru ca anumite fenomene să se reveleze în substanţa fină numită eter ca lumină şi culoare este necesar un ochi. Omul ştie ceva despre o fiinţă sau lucru numai datorită faptului că el primeşte din partea acestora o *acţiune* prin intermediul unuia din organele sale. Această relaţie dintre om şi lumea adevărului este prezentată în mod pregnant în următoarea maximă a lui Goethe: „De fapt, este inutil să exprimăm fiinţa unui lucru oareeare. Noi conştientizăm *acţiuni*, iar o istorie completă a acestor acţiuni ar cuprinde, în orice caz, esenţa acelui lucru. Degeaba facem efortul de a descrie caracterul unui om: dimpotrivă, dacă am reuni acţiunile sale, faptele sale, ne-am afla în faţa unui tablou al caracterului său. Culorile sunt fapte ale luminii, fapte şi suferinţe... Culorile şi lumina se găsesc între ele în exact acelaşi raport, dar trebuie să le gândim pe amândouă ca aparţinând întregii naturi; căci ea este întreagă, ea care vrea să ni se reveleze în mod special prin acestea simţului ochiului. Întocmai astfel i se dezvăluie natura unui alt simţ... Aşa vorbeşte natura *altor simţuri*, unor simţuri *cunoscute, neînţelese, necunoscute*; astfel vorbeşte ea cu ea însăşi şi cu noi prin mii de fenomene. *Pentru cel ce este atent, ea nu este nici moartă şi nici mută*“. [**7**] Ar fi greşit dacă am interpreta acest pasaj scris de Goethe în sensul că el pune sub semnul întrebării posibilitatea de cunoaştere a esenţei lucrurilor. Goethe nu vrea să spună că noi am conştientiza numai acţiunea

lucrului, iar esenţa s-ar ascunde dincolo de aceasta. El vrea să spună mult mai mult, că despre o asemenea „esenţă sau fiinţă ascunsă“ nici nu trebuie vorbit. Esenţa nu se află dincolo de manifestare; ea îşi face apariţia prin manifestare sau revelare. Numai că această esentă este adeseori atât de bogată încât se poate revela altor simţuri în alte forme. *Ceea ce* se revelează aparţine esenţei, numai că din cauza limitării simţurilor aceasta nu este *întreaga* esenţă. Această concepţie a lui Goethe o adoptăm întru totul aici ca fiind a ştiinţei spiritului.

Aşa cum în corp se dezvoltă organe de percepţie cum sunt ochiul şi urechea ca simţuri pentru fenomenele corporale, tot astfel omul poate dezvolta în sine organe de percepţie sufletească şi spirituale prin care i se deschid lumile sufletului şi spiritului. Pentru cel care nu are astfel de simţuri superioare, aceste lumi sunt „întunecate şi mute“ . În orice caz, relaţia dintre om şi aceste simţuri superioare este diferită de cea pe care o are cu corporalul. Ca acestea din urmă să fie complet dezvoltate are grijă în general buna mamă natura. Ele apar fără colaborarea omului. La dezvoltarea simţurilor sale superioare trebuie să lucreze el însuşi. Omul trebuie să-şi formeze sufletul şi spiritul, dacă vrea să perceapă lumea sufletului şi pe cea a spiritului, aşa cum natura i-a dezvoltat corpul ca el să poată percepe ambianţa sa şi să se poată orienta în ea. Formarea de organe superioare pe care natura încă nu le-a dezvoltat ea însăşi nu este nenaturală; căci, *în sens superior*, tot ce realizează omul aparţine naturii. Numai cine vrea să afirme că omul trebuie să rămână pe treapta de dezvoltare pe care ne-o dăruieşte natura poate numi antinaturală formarea simţurilor superioare. El înţelege greşit aceste organe, în semnificaţia dată lor în textul lui Goethe. Dar un astfel de om ar trebui să combată imediat şi educarea omului, căci şi aceasta continuă opera naturii. Şi mai ales ar trebui să

combată operarea orbilor din naştere. Căci celui care trezeşte în sine simţurile superioare în modul pe care-l vom expune în ultima parte a acestei scrieri i se întâmplă ca orbului din naştere operat. Lumea îi apare cu noi însuşiri, cu fenomene şi fapte despre care simţurile fizice nu revelează nimic. Îi este clar că el nu adaugă adevărului nimic în mod arbitrar prin aceste organe superioare, ci că fără ele partea esenţială a acestui adevăr ar fi rămas *ascunsă*. Lumea sufletului şi lumea spiritului nu sunt ceva *alături* sau *în afara* celei fizice, ele nu sunt separate spaţial de aceasta. Aşa cum pentru orbul din naştere operat lumea anterioar întunecată străluceşte în lumină şi culori, tot astfel celui *trezit* sufleteşte şi spiritual lucruri care mai înainte nu-i apăruseră decât sub aspect corporal îi revelează acum însuşirile lor sufleteşti şi spirituale. În orice caz, această lume se umple cu fenomene şi entităţi care pentru cel care nu este trezit sufleteşte şi spiritual rămân total necunoscute. (În continuare se va vorbi mai mult despre formarea simţurilor sufleteşti şi spirituale. Vom descrie mai întâi aceste lumi superioare. Cine contestă aceste lumi nu spune nimic altceva decât că el nu şi-a dezvoltat încă organele superioare. Dezvoltarea omului nu este încheiată pe nici o treaptă; ea trebuie să progreseze în continuare.)

Adeseori, „organele superioare“ sunt imaginate involuntar ca fiind asemănătoare celor fizice. Dar ar trebui ca oamenii să aibă clar în minte faptul că este vorba de formaţiuni spirituale sau sufleteşti. Din această cauză nu trebuie să ne aşteptăm ca ceea ce percepem în lumile superioare să fie doar o substanţialitate diluată, asemănătoare ceţii. Atât timp cât se *aşteaptă* o astfel de percepţie nu se va putea ajunge la o reprezentare clară a ceea ce se înţelege prin „lumi superioare“. Pentru mulţi oameni nici nu ar fi atât de greu, cum este, de fapt, să ştie

ceva despre aceste „lumi superioare“ – în orice caz, la început numai aspectele elementare – dacă nu şi-ar imagina că ceea ce trebuie să perceapă trebuie să fie tot ceva rarefiat. Întrucât pornesc de la această premisă, ei nu vor recunoaşte, de regulă, despre ce este vorba în realitate. Ei gândesc aceste lucruri ca fiind nereale, nu le valorifică într-un sens care să-i satisfacă etc. Este sigur că treptele superioare ale evoluţiei spirituale sunt greu accesibile; însă treapta care ar permite recunoaşterea esenţei lumii spirituale – şi aceasta înseamnă deja mult – nu ar fi atât de greu de atins dacă oamenii ar vrea să se elibereze de prejudecata care constă în reprezentarea sufletească a spiritualului ca fiind numai ceva fizic, mai subtil.

Aşa cum nu cunoaştem un om în întregime dacă avem numai o reprezentare a exteriorului său fizic, tot astfel nu cunoaştem nici lumea înconjurătoare dacă ştim despre ea numai ceea ce ne revelează simţurile fizice. Şi aşa cum o fotografie ne devine inteligibilă şi plină de viaţă atunci când facem cunoştinţă cu persoana pe care o reprezintă atât încât să-i cunoaştem sufletul, tot astfel putem cunoaşte şi lumea corporală cu adevărat numai atunci când îi percepem baza sufletească şi spirituală. Din această cauză se recomandă să vorbim mai întâi despre lumile superioare, despre lumea sufletească şi despre cea spirituală şi abia după aceea să evaluăm pe cea fizică de pe poziţiile ştiinţei spiritului.

A vorbi în epoca culturală actuală despre lumile superioare prezintă anumite dificultăţi. Căci această epocă culturală este mare înainte de toate prin cunoaşterea şi stăpânirea lumii corporale. Cuvintele noastre şi-au căpătat amprenta, importanţa şi semnificaţia prin referirea la această lume corporală. Trebuie însă să utilizăm aceste cuvinte uzuale pentru a ne lega de ceva cunoscut. Prin aceasta celor care nu vor să se încreadă decât în simţurile

lor exterioare li se deschide poarta înţelegerilor greşite. Despre unele lucruri se poate vorbi doar prin pilde sau în mod aluziv. Dar aşa trebuie să fie, căci astfel de pilde sunt un mijloc prin care omul poate fi ghidat spre aceste lumi superioare şi prin aceasta îi este stimulată ajungerea la ele. (Despre aceasta vom vorbi într-un capitol următor în care vom face trimitere la formarea organelor de percepţie spirituală. [Obs. 14] Mai întâi, omul *trebuie* să ia cunoştinţă de lumile superioare prin imagini, prin pilde. Apoi el poate gândi la acestea şi să aibă o privire de ansamblu asupra lor.)

Aşa cum substanţele şi forţele care alcătuiesc şi stăpânesc stomacul nostru, inima noastră, plămânii noştri, creierul nostru etc. îşi au originea în lumea corporală, tot astfel şi calităţile noastre sufleteşti, impulsurile, dorinţele, sentimentele, pasiunile, poftele noastre etc. îşi au originea în lumea sufletească, aşa cum trupul este o parte a lumii corporale fizice. Dacă vrem să ne referim la deosebirea dintre lumea corporală fizică şi cea sufletească, putem spune că cea din urmă este, în toate elementele şi entităţile sale, mult mai fină, mai mobilă, mai plastică decât prima. Totuşi, trebuie să fie evident faptul că păşim într-o lume cu totul nouă, atunci când ajungem în cea sufletească. Aşadar, dacă vorbim de mai grosolan şi mai fin în această privinţă, trebuie să fim conştienţi că lăsăm să se înţeleagă în mod comparativ ceea ce este totuşi fundamental diferit. Aşa stau lucrurile cu tot ce va fi spus despre lumea sufletească cu cuvinte împrumutate de la corporalitatea fizică. Dacă ţinem seama de aceasta, se poate afirma că formaţiunile şi fiinţele lumii sufleteşti sunt şi ele constituite din substanţe sufleteşti şi sunt conduse, de asemenea, de forţe sufleteşti, aşa cum se întâmplă în lumea fizică cu substanţele şi forţele fizice.

Aşa cum formaţiunilor corporale le este proprie dimensiunea spaţială şi mişcarea în spaţiu, tot astfel

lucrurilor şi entităţilor sufleteşti le sunt proprii excitabilitatea, dorinţa instinctivă. Din această cauză lumea sufletească mai este denumită şi lumea poftelor sau a dorinţelor, sau lumea „cerinţelor“. Aceste expresii sunt împrumutate de la lumea sufletească umană. Din această cauză trebuie să reţinem că lucrurile şi acele părţi ale lumii sufleteşti care se află în afara sufletului uman sunt tot atât de diferite de forţele sufleteşti din aceasta precum sunt substanţele şi forţele fizice ale lumii corporale exterioare de părţile care alcătuiesc corpul uman. (Impuls, dorinţă, cerinţă sunt denumiri pentru substanţialitatea lumii sufleteşti. Această substanţialitate s-o numim „astrală“. Dacă acordăm mai multă atenţie *forţelor* lumii sufleteşti, se poate vorbi despre „entitatea poftelor“. Totuşi nu trebuie uitat că aici deosebirea dintre „substanţă“ şi „forţă“ nu poate fi atât de strictă ca în lumea fizică. Un impuls poate fi numit la fel de bine „forţă“ şi „substanţă“.)

Pentru cel care obţine pentru prima oară o privire de ansamblu a lumii sufleteşti, deosebirile pe care aceasta le prezintă faţă de lumea fizică au un efect năucitor. Totuşi aceasta este situaţia în cazul activizării unui simţ fizic anterior inactiv. Orbul din naştere operat trebuie să înveţe mai întâi să se orienteze în lumea pe care mai înainte a cunoscut-o doar prin simţul tactil. Un astfel de om vede mai întâi lucrurile în interiorul ochiului său; apoi el le vede în afara sa, dar ele îi apar ca şi cum ar fi pictate pe o suprafaţă. Abia treptat el sesizează adâncimea, distanţa spaţială a lucrurilor etc. În lumea sufletească sunt valabile legi cu totul diferite de cele ale lumii fizice. Există multe formaţiuni sufleteşti legate de cele ale altor lumi. Sufletul omului este legat, de exemplu, de corpul fizic uman şi de spiritul uman. El este aşadar influenţat concomitent de lumea corporală şi de cea spirituală. De aceste lucruri trebue să ţinem seama atunci când observăm lumea

sufletească; şi nu trebuie să considerăm legi sufleteşti ceea ce îşi are originea în acţiunea unei alte lumi. Dacă, de exemplu, omul emite o dorinţă, aceasta este purtată de un gând, de o reprezentare a spiritului şi ascultă de legile acestuia. Aşa cum putem însă stabili legile lumii fizice făcând abstracţie de influenţele pe care le are, de exemplu, omul asupra produselor ei, ceva asemănător este posibil şi cu lumea sufletească.

O deosebire importantă între fenomenele sufleteşti şi cele fizice poate fi exprimată prin aceea că desemnăm interacţiunea primelor ca fiind mult mai *interioară*. În spaţiul fizic domneşte, de exemplu, legea „şocului“. Când o bilă de fildeş loveşte o alta care se află în repaus, ultima se deplasează într-o direcţie care poate fi calculată din mişcarea şi elasticitatea primeia. În spaţiul sufletesc interacţiunea dintre două formaţiuni care se întâlnesc depinde de calităţile lor interioare. Ele se pătrund reciproc, concresc parcă una cu cealaltă, dacă sunt înrudite între ele. Ele se resping când entităţile lor sunt opuse. În spaţiul corporal există, de exemplu, anumite legi pentru vedere. Vedem obiecte îndepărtate într-o diminuare continuă. Când priveşti pe o alee, arborii îndepărtaţi par – conform legilor perspectivei – separaţi între ei prin distanţe mai mici decât arborii apropiaţi. În spaţiul sufletesc, dimpotrivă, totul, ceea ce este apropiat şi ceea ce este depărtat, îi apare clarvăzătorului ca fiind dispus la distanţe pe care le au prin natura lor interioară. Prin aceasta îi este dată, desigur, celui care păşeşte în spaţiul sufletesc şi care vrea să se descurce cu regulile aduse din lumea fizică o sursă de variate rătăciri.

Printre primele lucruri pe care trebuie să ţi le însuşeşti pentru orientarea în lumea sufletească este acela de a învăţă să deosebeşti diferitele feluri de formaţiuni întâlnite aici, aşa cum deosebeşti în lumea fizică corpuri

solide, lichide şi gazoase. Pentru a ajunge la aceasta trebuie să înveţi să cunoşti cele două forţe fundamentale care sunt importante, înainte de toate, aici. Ele pot fi numite *simpatie* şi *antipatie*. Felul cum acţionează aceste forţe fundamentale într-o formaţiune sufletească determină natura acesteia. *Simpatie* numim forţa cu care o formaţiune sufletească atrage alte formaţiuni, prin care caută să se contopească cu acestea, prin care caută să-şi pună în valoare înrudirea cu ele. *Antipatia* este, dimpotrivă, forţa cu care se resping formaţiunile sufleteşti, prin care se exclud, prin care acestea îşi afirmă particularitatea. De măsura în care aceste forţe fundamentale sunt prezente într-o formaţiune sufletească depinde rolul pe care îl joacă ele în lumea sufletească. Trebuie deosebite mai întâi trei feluri de formaţiuni sufleteşti în funcţie de acţiunea simpatiei şi antipatiei faţă de ele. Acestea se deosebesc prin aceea că simpatia şi antipatia se află în ele în relaţii reciproce foarte precise. În toate trei sunt prezente *ambele* forţe fundamentale. Să luăm mai întâi o formaţiune din primul fel de formaţiuni sufleteşti. Ea atrage alte formaţiuni din ambianţa sa cu ajutorul simpatiei care acţionează în ea. Dar în afara simpatiei mai există în ea şi antipatie, prin care ea respinge lucruri ce se află în ambianţa sa. O astfel de formaţiune va apărea spre exterior ca şi cum nu ar fi înzestrată decât cu forţe ale antipatiei. Totuşi, nu aceasta este situaţia. În ea se află şi simpatie şi antipatie. Numai că cea din urmă este dominantă. Ea are prioritate faţă de prima. Astfel de formaţiuni joacă un rol *egoist* în spaţiul sufletesc. Ele resping multe lucruri din jurul lor şi atrag puţine lucruri cu dragoste spre ele. Din această cauză ele se mişcă ca forme invariabile prin spaţiul sufletesc. Prin forţa simpatiei care există în ele par a fi *avide*. Aviditatea apare însă în acelaşi timp ca insaţiabilă, ca şi cum nu ar putea fi satisfăcută, pentru că antipatia

dominantă respinge atâtea lucruri care-i vin în întâmpinare, încât nu poate surveni nici o satisfacere. Dacă se doreşte compararea formaţiunilor sufleteşti de acest fel cu ceva din lumea fizică, se poate spune: ele corespund corpurilor fizice solide. Această regiune a substanţialităţii sufleteşti trebuie numită *dorinţa arzătoare*. Acea parte din dorinţa arzătoare care este amestecată în sufletele animale şi umane determină în ele ceea ce se numeşte *dorinţele senzuale inferioare*, instinctele lor egoiste dominante. Al doilea fel de formaţiuni sufleteşti este acela la care cele două forţe fundamentale sunt în echilibru, la care, aşadar, simpatia şi antipatia acţionează cu aceeaşi tărie. Acestea întâmpină alte formaţiuni cu o anumită neutralitate; ele acţionează asupra lor ca fiind înrudite, fără a le atrage sau respinge în mod special. De asemenea, ele nu se delimitează foarte net de lumea înconjurătoare. Tot timpul lasă alte formaţiuni din ambianţă să acţioneze asupra lor; din această cauză pot fi comparate cu substanţele lichide ale lumii fizice. În modul cum aceste formaţiuni atrag alte lucruri spre ele nu există nici un fel de aviditate. Acţiunea despre care vorbim aici are loc, de exemplu, când sufletul uman percepe o culoare. Când am senzaţia culorii roşii, primesc mai întâi o excitaţie neutră din ambianţă. Abia când acestei excitaţii i se asociază plăcerea pentru acel roşu trebuie luată în considerare o altă acţiune sufletească. Ceea ce produce *excitaţia neutră* sunt formaţiuni sufleteşti care se află în asemenea interacţiune încât simpatia şi antipatia se echilibrează reciproc. Substanţialitatea sufletească care intră aici în discuţie va trebui desemnată ca fiind una perfect plastică, fluidă. Ea se mişcă prin spaţiul sufletesc nu în mod egoist, ca prima, ci în aşa fel încât existenţa ei primeşte pretutindeni impresii, ea se dovedeşte a fi înrudită cu multe lucruri din cele pe care le întâlneşte. O expresie care i s-ar putea potrivi ar putea fi

aceea de *excitabilitate fluidă*. Cea de a treia treaptă a formaţiunilor sufleteşti este cea care se caracterizează prin predominarea simpatiei asupra antipatiei. Antipatia produce autovalorificarea egoistă; aceasta însă se retrage dincolo de înclinaţia spre lucrurile ambianţei. Să ne imaginăm o astfel de formaţiune în cadrul spaţiului sufletesc. Ea apare ca un punct central al unei sfere atractive, care se întinde peste obiectele lumii înconjurătoare. Astfel de formaţiuni pot fi considerate *materialitate a dorinţei*. Această denumire apare ca fiind corectă pentru că antipatia care există şi care este mai slabă numai faţă de simpatie determină totuşi atracţia, în aşa fel încât obiectele atrase trebuie să fie aduse în domeniul propriu al formaţiunii. Simpatia capătă din această cauză o nuanţă fundamentală egoistă. Această substanţialitate a dorinţei poate fi comparată cu corpurile gazoase sau aeriene ale lumii fizice. După cum se străduieşte un gaz să expandeze în toate direcţiile, aşa se întinde şi substanţialitatea dorinţei în toate direcţiile.

Treptele superioare de substanţialitate sufletească se caracterizează prin aceea că la ele una din forţele fundamentale se retrage complet, şi anume antipatia, şi numai simpatia se dovedeşte a fi agentul activ propriu-zis. Aceasta se poate pune în valoare, mai întâi, în cadrul înseşi părţilor formaţiunii sufleteşti. Aceste părţi acţionează unele asupra celorlalte în mod atractiv. Forţa simpatiei se exprimă în interiorul unei formaţiuni sufleteşti prin ceea ce se numeşte *plăcere*. Şi orice diminuare a acestei simpatii este *neplăcere*. Neplăcerea este o plăcere mai mică, aşa cum răceala este numai o căldură diminuată. Plăcerea şi neplăcerea trăiesc în om ca lume a *sentimentelor*, în sens mai îngust. *Simţirea* este ţeserea sufletescului în sine însuşi. De modul în care sentimentele plăcerii şi neplăcerii

ţes în domeniul sufletesc depinde ceea ce se numeşte *confortul, tihna*.

O treaptă şi mai înaltă o reprezintă acele formaţiuni sufleteşti a căror simpatie nu rămâne închisă în domeniul vieţii proprii. Acestea se deosebesc de cele trei trepte inferioare, dar şi de a patra, prin aceea că la ele forţa simpatiei nu are de învins o antipatie corespunzătoare ei. Abia prin aceste feluri superioare de substanţialitate sufletească multitudinea formaţiunilor se adună într-o lume sufletească comună. Atât timp cât este implicată antipatia, formaţiunea sufletească tinde spre altceva, dar în interesul său propriu, pentru a se întări şi a se îmbogăţi prin acel altceva. Acolo unde antipatia tace, acel altceva este preluat ca o revelaţie, ca o comunicare. Un rol asemănător cu cel jucat de lumină în spaţiul fizic îl joacă în spaţiul sufletesc această formă superioară de substanţialitate sufletească. Ea face ca o formaţiune sufletească să absoarbă existenţa şi fiinţa celorlalte în beneficiul acestora sau s-ar putea spune şi că ea se lasă iradiată de ele. Prin faptul că aceste fiinţe sufleteşti se adapă din aceste regiuni superioare ele sunt trezite la adevărata viaţă sufletească. Viaţa lor înăbuşită în întuneric se deschide spre exterior, luminează şi străluceşte în spaţiul sufletesc; mişcarea leneşă, surdă din interior, care vrea să se închidă prin antipatie când sunt prezente numai substanţele regiunilor inferioare devine forţă care porneşte din interior şi se revarsă spre exterior. Excitabilitatea fluidă a celei de a doua regiuni acţionează numai la întâlnirea formaţiunilor. În orice caz, atunci fiecare se revarsă în cealaltă. Dar aici este necesară *atingerea*. În regiunile superioare domneşte radiaţia liberă, revărsarea. (Pe drept cuvânt, esenţa acestui domeniu este desemnată ca fiind o „radiaţie“, căci simpatia care se degajă acţionează în aşa fel încât putem folosi ca simbol pentru

aceasta expresia care este luată de la acţiunea luminii.) Aşa cum o plantă moare dacă o pui în pivniţă, tot aşa se întâmplă şi cu formaţiunile sufleteşti fără substanţele sufleteşti vitalizatoare ale regiunilor superioare. *Lumina sufletească*, *forţa sufletească activă* şi *viaţa sufletească* propriu-zisă aparţin acestor regiuni şi se comunică de aici fiinţelor sufleteşti.

Trebuie, aşadar, deosebite trei regiuni inferioare şi trei regiuni superioare ale lumii sufleteşti; şi ambele sunt mijlocite printr-o a patra, astfel încât rezultă următoarea divizare a lumii sufleteşti:

1. Regiunea dorinţei arzătoare
2. Regiunea excitabilităţii fluide
3. Regiunea dorinţelor
4. Regiunea plăcerii şi neplăcerii
5. Regiunea luminii sufleteşti
6. Regiunea forţei sufleteşti active
7. Regiunea vieţii sufleteşti.

Prin primele trei regiuni formaţiunile sufleteşti îşi obţin calităţile din raportul dintre antipatie şi simpatie; prin cea de a patra regiune, simpatia ţese în cadrul formaţiunii sufleteşti; prin cele trei regiuni superioare forţa simpatiei devine din ce în ce mai liberă; luminând şi vitalizând, substanţele sufleteşti ale acestei regiuni se mişcă prin spaţiul sufletesc, trezind ceea ce altfel ar trebui să se piardă prin sine însuşi într-o existenţă proprie.

De dragul clarităţii vom mai sublinia aici că aceste şapte secţiuni ale lumii sufleteşti nu reprezintă domenii separate. Aşa cum se întrepătrunde solidul, lichidul şi gazosul în lumea fizică, la fel se întrepătrund poftele arzătoare, excitabilitatea fluidă şi forţele lumii dorinţelor în lumea sufletească. Şi aşa cum în lumea fizică căldura pătrunde corpurile, lumina le iradiază, tot astfel stau lucrurile în domeniul sufletesc cu plăcerea şi neplăcerea şi

cu lumina sufletească. Ceva asemănător are loc şi cu forţa activă a sufletului şi cu viaţa sufletească propru-zisă.

II. Sufletul în lumea sufletelor după moarte

Sufletul este elementul de legătură dintre spiritul omului şi corpul său. Forţele sale de simpatie şi antipatie care prin relaţiile lor reciproce determină pofta, excitabilitatea, dorinţa, plăcerea şi neplăcerea etc. nu sunt active numai între formaţiunile sufleteşti, ci se exprimă şi faţă de entităţile celorlalte lumi, ale lumii fizice şi ale celei spirituale. În timp ce sufletul sălăşluieşte în corp, el este implicat în tot ce se întâmplă în acest corp. Când angrenajele fizice ale corpului îşi desfăşoară activităţile în mod regulat, în suflet ia naştere plăcerea şi bunăstarea, când angrenajele sunt deranjate, apare neplăcerea şi durerea. Dar sufletul are participarea lui şi la activităţile spiritului: un gând îl umple de bucurie, un altul cu dezgust; o judecată corectă are acordul sufletului, una greşită dezacordul său. Da, treapta de evoluţie a unui om depinde de faptul dacă înclinaţiile sufletului său merg mai mult într-o directe sau în alta. Un om este cu atât mai perfect cu cât sufletul său simpatizează cu exprimările spiritului; el este cu atât mai nedesăvârşit cu cât înclinaţiile sale sunt satisfăcute prin angrenajele corpului său.

Spiritul este punctul central al omului, corpul este mijlocitorul prin care spiritul contemplă şi cunoaşte lumea fizică şi prin care el acţionează în aceasta. Sufletul însă este mijlocitorul între cei doi. El eliberează impresiei fizice pe care vibraţiile aerului le fac asupra urechii, senzaţia sunetului, el trăieşte plăcerea pe care o creează acest sunet. Toate acestea le comunică spiritului, care ajunge prin aceasta la *înţelegerea* lumii fizice. Un gând care apare în spirit este transpus prin intermediul sufletului în dorinţa de realizare şi abia prin aceasta poate deveni, cu

ajutorul uneltei fizice, *faptă*. Acum, omul îşi poate împlini menirea sa, prin aceea că el lasă ca direcţia întregii sale activităţi să-i fie dată de spirit. Sufletul poate oferi prin el însuşi înclinaţiile sale atât lumii fizice cât şi celei spirituale. El pare să întindă antenele sale atât în jos, spre fizic, cât şi în sus, spre spiritual. Prin coborârea în lumea fizică entitatea sa proprie este pătrunsă şi colorată de natura fizicului. Întrucât însă spiritul poate acţiona asupra lumii fizice numai prin mijlocirea lui, chiar prin aceasta îi este dată lui însuşi orientarea spre fizic. Formaţiunile sale sunt trase prin forţele sufletului spre fizic. Observaţi omul neevoluat. Înclinaţiile sale depind de angrenajele corpului său. El simte plăcere numai la impresiile pe care lumea fizică o face asupra simţurilor sale. Şi viaţa sa spirituală este trasă din această cauză în întregime în această sferă. Gândurile sale servesc numai satisfacerii vieţii sale de necesităţi fizice. În timp ce sinea spirituală trăieşte de la o încorporare la alta, ea trebuie să-şi primească tot mai mult orientarea din sfera spirituală. Cunoaşterea sa trebuie să fie determinată de spiritul adevărului etern, acţionarea sa de binele etern.

Moartea, privită ca fapt al lumii fizice, înseamnă o modificare a angrenajelor corpului. O dată cu moartea acesta încetează de a mai fi prin angrenajele sale mijlocitor al sufletului şi al spritului. Mai departe, el se arată a fi subordonat în întregime, în angrenajele sale, lumii fizice şi legilor acesteia; el trece în aceasta pentru a se dizolva în ea. Numai aceste fenomene ale corpului pot fi observate după moarte cu simţurile fizice. Ce se întâmplă cu sufletul şi cu spiritul se sustrage acestor simţuri. Căci prin simţuri nici în timpul vieţii sufletul şi spiritul nu pot fi observate decât în măsura în care acestea îşi găsesc expresia exterioară în fenomenele fizice. După moarte o astfel de expresie nu mai este posibilă. Din această cauză *nu se mai iau în considerare*

observarea cu ajutorul simţurilor fizice şi ştiinţa fundamentată pe acestea, pentru destinul sufletului şi spiritului după moarte. Aici intervine o cunoaştere superioară care se bazează pe observaţia fenomenelor din lumea sufletelor şi a spiritelor.

Deşi s-a desprins de trup, spiritul mai este încă legat de suflet. Şi aşa cum în timpul vieţii fizice corpul îl înlănţuise de lumea fizică, tot astfel acum sufletul îl leagă de lumea sufletească. Dar în această lume sufletească nu se găseşte esenţa sa primordială. Ea trebuie numai să-l lege de câmpul creaţiei sale, de lumea fizică. Pentru a apărea într-o nouă încorporare cu forma deplină, el trebuie să preia forţă şi întărire din lumea spirituală. Dar el a fost întreţesut prin suflet în lumea fizică. Este legat de o fiinţă sufletească, care este pătrunsă şi colorată de natura fizicului, ceea ce face ca el însuşi să obţină această orientare. După moarte, sufletul nu mai este legat de trup, ci numai de spirit. El trăieşte acum într-o ambianţă sufletească. Numai forţele acestei lumi mai pot avea, din această cauză, o influenţă asupra lui. Şi de această viaţă a sufletului într-o lume a sufletelor este legat la început şi spiritul. În felul acesta el este legat de acelaşi lucru de care era legat şi în timpul încorporării fizice, de trup. Moartea trupului este determinată de legile acestuia. Trebuie spus că nu sufletul şi spiritul părăsesc trupul, ci ele sunt eliberate de acesta când forţele sale nu mai pot acţiona în sensul organismului uman. La fel este şi relaţia dintre suflet şi spirit. Sufletul va elibera spiritul în lumea superioară, în lumea spirituală, atunci când forţele sale nu mai pot acţiona în sensul organizaţiei sufleteşti umane. Spiritul va fi eliberat în clipa în care sufletul a supus dizolvării ceea ce el nu poate trăi mai departe cu spiritul. Această rămăşiţă care trăieşte în corp dar poate fi impregnată în spirit sufletul o leagă de spirit în lumea pur

spirituală. Pentru a cunoaşte soarta sufletului după moarte trebuie observat, aşadar, procesul său de dizolvare. El a avut sarcina de a da spiritului orientarea spre fizic. În clipa când şi-a împlinit această sarcină, s-a îndreptat spre spiritual. Din cauza acestei naturi a sarcinii sale, el ar trebui, de fapt, să devină activ numai spiritual atunci când trupul se desprinde de el, când, aşadar, el nu mai poate fi *element de legătură*. El ar fi acest element dacă prin trăirea sa în trup nu ar fi fost influenţat de acesta, dacă nu ar fi fost atras de el în înclinaţiile sale. Fără această coloraţie pe care a obţinut-o prin legătura cu corporalul, el ar urma, imediat după destrupare, legilor lumii pur sufletesc-spirituale şi nu ar mai dezvolta alte înclinaţii spre senzorial. Aceasta ar fi situaţia dacă o dată cu moartea omul şi-ar pierde în întregime orice interes pentru lumea pământeană, dacă toate poftele, dorinţele etc. care se leagă de existenţa pe care el a părăsit-o ar fi satisfăcute. Însă, în măsura în care nu aceasta este situaţia, ceea ce a rămas din această orientare este prins de suflet.

Pentru a evita orice confuzie, trebuie să facem o deosebire clară între ceea ce îl leagă pe om de lume în felul acesta, putând fi echilibrat într-o încorporare următoare, şi ceea ce îl leagă de o *anumită*, încorporare, mereu de ultima încorporare. Prima este echilibrată prin legea destinului, karma; cealaltă poate fi ştearsă din suflet numai după moarte.

Pentru spiritul uman, după moarte urmează un timp în care sufletul îşi anulează înclinaţiile pentru existenţa fizică, pentru a urma apoi din nou legilor lumii pur sufletesc-spirituale şi a elibera spiritul. Este conform naturii ca acest timp să fie cu atât mai lung cu cât sufletul a fost legat mai mult timp de fizic. El va fi scurt la un omul care a fost puţin ataşat de viaţa fizică, dimpotrivă, va fi lung în cazul celui care a dezvoltat interese legate total de

această viaţă, astfel încât la moarte în sufletul său mai trăiesc multe pofte, dorinţe etc.

Cel mai uşor obţinem o reprezentare a stării în care trăieşte sufletul în timpul care urmează imediat după moarte reflectând la următoarele. Să luăm un exemplu grăitor: savurările unui gurmand. Plăcerea pe care acesta o are prin ingerarea unor alimente o simte ca o gâdilare în cerul gurii. Savurarea nu este desigur nimic corporal, ci aparţine regiunii sufletului. În suflet, trăieşte plăcerea şi de asemenea şi pofta de plăcere. Pentru satisfacerea poftei este însă necesar organul corporal corespunzător, cerul gurii etc. După moarte, sufletul nu a pierdut imediat o astfel de poftă, dar el nu mai are organul corporal care este mijlocul pentru satisfacerea poftei. Acum, pentru om lucrurile stau cu totul diferit, dar acţionează mai departe în mod asemănător, însă mult mai intens, ca şi cum s-ar afla într-o regiune în care nu există apă până la mari depărtări şi el ar suferi de o sete arzătoare. În felul acesta sufletul suferă de lipsa plăcerii, pentru că el a depus organul corporal prin care poate avea plăcerea respectivă. Aceasta este situaţia cu toate dorinţele sufletului, care nu pot fi satisfăcute decât prin organe corporale. Această stare (lipsa arzătoare) durează atât timp cât sufletul nu a învăţat să nu mai poftească astfel de lucruri, care pot fi satisfăcute numai prin trup. Iar timpul care este petrecut în această stare poate fi numit locul poftei, deşi, desigur, nu avem de-a face cu un „loc“.

Dacă sufletul păşeşte, după moarte, în lumea sufletului, el este supus legilor acesteia. Ele acţionează asupra lui şi de această acţiune depinde în ce fel este lichidată înclinaţia sa pentru lumea fizică. Acţiunile trebuie să fie diferite după felul substanţelor şi forţelor sufleteşti în domeniul cărora el se găseşte transpus acum. Fiecare din aceste substanţe îşi va exercita influenţa sa

purificatoare, limpezitoare. Fenomenul care are loc aici este de aşa natură încât orice antipatie din suflet este învinsă treptat de forţele simpatiei, iar această simpatie este condusă până la nivelul ei cel mai înalt. Căci prin acest grad maxim de simpatie cu întreg restul lumii sufleteşti sufletul se va dizolva în aceasta, va deveni una cu ea. Atunci egoismul său este complet epuizat. El încetează de a mai exista ca fiinţă înclinată spre existenţa fizică: prin el este eliberat spiritul. Pentru acest motiv sufletul se limpezeşte, parcurgând regiunile descrise mai sus, până când devine una cu lumea simpatiei în regiunea simpatiei desăvârşite. Faptul că spiritul este legat el însuşi până în ultimul moment al eliberării sufletului său cu acesta derivă din aceea că prin viaţa sa a devenit cu totul înrudit cu el. Această înrudire este mult mai mare decât cea cu trupul. Căci cu trupul el este legat indirect prin suflet, dar cu acesta el este legat direct. El este viaţa sa proprie. Din această cauză, spiritul nu este legat de trupul care se descompune, ci de sufletul care se eliberează treptat. Din cauza legăturii directe a spiritului cu sufletul el se poate simţi eliberat de acesta abia când sufletul însuşi s-a unificat cu lumea generală a sufletului.

În măsura în care lumea sufletească este sejurul oamenilor imediat după moarte, ea poate fi numită „locul poftelor“. Diferitele sisteme religioase care au preluat o conştienţă despre aceste condiţii în învăţăturile lor cunosc acest „loc al poftelor“ sub numele de „Purgatoriu“, „Foc purificator“ etc.

Regiunea cea mai de jos a lumii sufletelor este aceea a *dorinţei arzătoare*. Prin moarte sunt distruse toate poftele egoiste legate de viaţa corporală inferioară cea mai grosolană. Căci prin astfel de pofte sufletul poate suferi acţiunea forţelor acestei regiuni. Poftele nesatisfăcute remanente din corpul fizic constituie punctul de atac.

Simpatia unor astfel de suflete se întinde numai asupra a ceea ce poate hrăni fiinţa lor egoistă; şi ea este mult depăşită de antipatia care se întinde asupra oricărui alt lucru. Acum însă poftele sunt îndreptate spre savurările fizice care nu pot fi satisfăcute în lumea sufletelor. Prin această imposibilitate a satisfacerii, lăcomia se intensifică la maximum. Imposibilitatea satisfacerii însă trebuie să stingă treptat lăcomia. Poftele arzătoare se distrug încetul cu încetul, iar sufletul află că stăpânirea acestor pofte este singurul mijloc de a împiedica suferinţa care trebuie să vină de la ele. În timpul vieţii fizice are loc repetarea satisfacerii. Prin aceasta, suferinţa poftei arzătoare este acoperită printr-un fel de iluzie. După moarte, în „focul purificator“ această suferinţă apare total descoperită. Sunt parcurse trăirile corespunzătoare privaţiunii. Starea în care se găsesc sufletele este întunecată. Bineînţeles că acestei stări îi cad victimă numai acei oameni ale căror pofte în lumea fizică erau îndreptate spre lucrurile cele mai grosolane. Fiinţe cu puţine plăceri o parcurg fără să observe, căci nu sunt înrudite cu ea. Trebuie spus că prin focul poftelor sufletele sunt influenţate cu atât mai mult timp cu cât prin viaţa lor fizică s-au înrudit cu acest foc; din această cauză ele au nevoie să fie curăţate. Nu trebuie să desemnăm o astfel de purificare ca suferinţă în sensul în care aceasta este resimţită *numai* ca suferinţă în lumea fizică. Căci sufletul *cere în mod necesar* după moarte purificarea sa, pentru că numai prin aceasta poate fi eradicată din el o imperfecţiune persistentă.

Un al doilea fel de procese ale lumii sufletelor este acela al menţinerii echilibrului dintre simpatie şi antipatie. În măsura în care sufletul uman se află după moarte în aceeaşi stare, el va fi influenţat de aceste procese. Această stare este condiţionată de trăirea exclusivă în cotidian, de găsirea bucuriei în impresiile trecătoare ale simţurilor.

Oamenii trăiesc în această stare în măsura în care sunt condiţionaţi de înclinaţiile sufleteşti amintite. Ei se lasă influenţaţi de orice fleac al zilei. Întrucât însă simpatia lor nu se adresează în mod special nici unui lucru, influenţele trec repede. Tot ce nu aparţine acestui domeniu al nimicurilor le este antipatic acestor persoane. Dacă sufletul trăieşte după moarte această stare, fără ca obiectele senzoriale fizice necesare pentru satisfacerea sa să fie prezente, ea trebuie să se stingă în final. Bineînţeles că starea de privaţiune care domină în suflet înainte de stingerea completă în suflet este dureroasă. Această stare dureroasă este şcoala necesară pentru distrugerea iluziei în care este învăluit omul în timpul vieţii fizice.

În al treilea rând, în lumea sufletelor se iau în considerare procesele cu simpatie dominantă, în care dorinţa este preponderentă. Acţiunea lor sufletele o află prin tot ceea ce menţine după moarte o atmosferă de dorinţe. Şi aceste dorinţe pier treptat din cauza imposibilităţii de a le satisface.

Regiunea plăcerii şi neplăcerii din lumea sufletelor care a fost desemnată mai sus ca fiind a patra impune sufletului încercări deosebite. Atât timp cât acesta trăieşte în trup, el participă la tot ce îl priveşte pe acesta. Plăcerea şi neplăcerea sunt legate de el. El determină sentimentul de bunăstare şi comoditate, neplăcerea şi inconfortul. În timpul vieţii sale fizice, omul îşi simte corpul ca pe un sine al său. Ceea ce se numeşte *sentiment de sine* se bazează pe acest fapt. Cu cât oamenii sunt mai senzuali, cu atât sentimentul de sine are mai mult acest caracter. După moarte, lipseşte corpul ca obiect al acestui sentiment de sine. Sufletul, căruia i-a rămas acest sentiment, se simte din această cauză ca şi cum ar fi *găunos*. El este copleşit de un sentiment ca şi cum s-ar fi pierdut pe sine. Acest lucru durează atât timp cât este necesar pentru a recunoaşte că

în lumea fizică nu se află omul adevărat. Acţiunile acestei a patra regiuni distrug astfel iluzia sinei corporale. Sufletul învaţă să nu mai resimtă această corporalitate ca pe ceva esenţial. El este vindecat şi clarificat de ataşamentul de corporalitate. Prin aceasta el a depăşit ceea ce mai înainte îl încătuşa cu putere de lumea fizică şi îşi poate desfăşura deplin forţele de simpatie care se îndreaptă în afară. El s-a desprins, ca să spunem aşa, de sine şi este gata să se reverse în lumea generală a sufletelor.

Trebuie să menţionăm faptul că trăirile din această regiune sunt parcurse în mare parte de sinucigaşi. Ei îşi părăsesc în mod artificial corpul fizic, în timp ce toate sentimentele legate de acesta rămân neschimbate. În cazul morţii naturale, o dată cu decăderea trupului are loc şi o moarte parţială a sentimentelor ce sunt legate de acesta. La sinucigaşi se mai adaugă şi chinul pe care li-l produce sentimentul despărţirii bruşte de poftele şi dorinţele nesatisfăcute din cauza cărora ei au ajuns în această situaţie.

A cincea treaptă a lumii sufletelor este aceea a lumii sufleteşti. Simpatia are aici deja o înaltă valorificare. Cu aceasta sunt înrudite sufletele, în măsura în care în timpul vieţii fizice nu s-au consumat în satisfacerea dorinţelor joase, ci şi-au găsit plăcerile, bucuriile în ambianţa lor. Exaltarea, iubirea sentimentală pentru natură, în măsura în care a avut un caracter senzual, este supusă aici purificării. Trebuie însă făcută o deosebire între acest fel de entuziasm pentru natură şi acea viaţă superioară care este de natură spirituală şi care caută spiritul ce se revelează în lucrurile şi fenomenele naturii. Acest fel de simţ al naturii aparţine lucrurilor care dezvoltă însuşi spiritul şi care fundamentează ceva ce rămâne în acesta. De acest simţ al naturii trebuie deosebită plăcerea care îşi are baza în simţuri. Faţă de acesta sufletul are nevoie, de asemenea, de

purificare, ca şi faţă de alte înclinaţii care sunt fundamentate numai în existenţa fizică. Mulţi oameni văd în amenajările care servesc unei bunăstări a simţurilor, într-un sistem educaţional care procură în primul rând comoditatea simţurilor, un fel de ideal. Despre aceştia nu se poate spune că servesc numai impulsurilor lor egoiste. Dar sufletul lor este totuşi orientat spre lumea simţurilor şi trebuie să fie vindecat de forţa simpatiei care domneşte în cea de a cincea regiune a lumii sufleteşti, căreia îi lipsesc mijloacele exterioare de satisfacere. Sufletul recunoaşte aici, treptat, că această simpatie trebuie să ia alte căi. Aceste căi se găsesc în revărsarea sufletului în spaţiul sufletesc cauzată de simpatia pentru ambianţa sufletească. Acele suflete care cer de la amenajările lor religioase mai întâi o înălţare a bunăstării lor senzoriale sunt purificate aici. Şi aceasta fie că nostalgia lor se îndreaptă spre un paradis terestru, fie spre un paradis ceresc. Ele găsesc în „ţinutul sufletelor“ acest paradis; dar numai cu scopul de a întrevedea lipsa de valoare a acestuia. Toate sunt, bineînţeles, numai exemple izolate de purificări care au loc în această a cincea regiune. Ele ar putea fi multiplicate după plac.

Prin cea de a şasea regiune, aceea a *forţei sufleteşti active*, are loc purificarea părţii dornice de fapte a sufletului, care nu are un caracter egoist dar îşi are motivaţia totuşi în satisfacţia senzorială pe care o aduc faptele. Naturile care dezvoltă o astfel de plăcere a faptelor lasă în afară impresia perfectă a idealiştilor, ele se dovedesc a fi persoane capabile de sacrificii. În sens mai adânc însă, este vorba totuşi de edificarea unui sentiment de plăcere senzorială. Multe naturi artistice şi altele care se dăruiesc unor activităţi ştiinţifice pentru că aşa le place aparţin acestei regiuni. Ceea ce le înlănţuie pe acestea de

lumea fizică este credinţa că ratiunea de a fi a artei şi ştiinţei lor ar exista.

Cea de a şaptea regiune, aceea a *vieţii sufleteşti* propriu-zise, îl eliberează pe om de ultimele lui înclinaţii pentru lumea fizic sensibilă. Fiecare dintre regiunile anterioare preia de la suflet ce îi este înrudit. Ceea ce învăluie spiritul este părerea că activitatea lui trebuie să fie dedicată în întregime lumii senzoriale. Există personalităţi foarte înzestrate care nu cugetă însă la nimic altceva decât la procesele şi fenomenele lumii fizice. O astfel de credinţă poate fi numită materialistă. Ea trebuie să fie distrusă şi aceasta se întâmplă în regiunea a şaptea. Aici, sufletele văd că în adevărul adevărat nu există obiecte pentru mentalitatea materialistă. Această credinţă a sufletului se topeşte aici ca ghiaţa la Soare. Fiinţa sufletească este de aici încolo absorbită din lumea sa, spiritul este eliberat de toate cătuşele sale. El se înalţă în regiunile în care trăieşte numai în ambianţa sa proprie. Sufletul şi-a îndeplinit sarcina sa pământeană anterioară şi după moarte s-a desprins ceea ce rămăsese din această sarcină ca o cătuşă pentru spirit. În timp ce sufletul a depăşit resturile pământene, el însuşi este redat elementului său.

Se vede din cele spuse până acum că trăirile lumii sufleteşti şi prin aceasta şi stările vieţii sufleteşti de după moarte capătă un aspect din ce în ce mai puţin respingător pentru suflet cu cât omul s-a desprins mai mult de ceea ce aderă la el provenind din înrudirea pământeană cu corporalitatea sa fizică. În funcţie de premisele create în viaţa fizică, sufletul va aparţine mai mult sau mai puţin timp uneia sau alteia dintre regiuni. Acolo unde simte înrudire, el va sălăşlui până când aceasta este eliminată. Unde nu există înrudire, el trece fără să simtă peste posibilele influenţe. Au fost prezentate în linii generale doar trăsăturile de bază ale lumii sufletelor şi

caracteristicile vieţii sufletului în această lume. Acelaşi lucru este valabil pentru prezentările următoare ale ţării spiritelor. Am depăşi limitele pe care trebuie să le respecte această carte dacă am aborda şi alte aspecte ale acestor lumi superioare. Căci din ceea ce poate fi comparat cu relaţiile spaţiale sau cu scurgerea timpului, referitor la care aici totul este complet diferit faţă de lumea fizică, se poate vorbi în mod inteligibil numai dacă se intenţionează prezentarea lucrurilor în mod foarte detaliat. Unele lucruri importante în această privinţă se găsesc în cartea mea ***Ştiinţa ocultă***.

III. Ţara spiritelor

Înainte de a urmări spiritul în călătoria sa mai departe, trebuie observat domeniul în care păşeşte el. Este „lumea spiritului“. Această lume este atât de puţin asemănătoare lumii fizice, încât tot ce va fi spus despre ea trebuie să apară ca o fantezie celui care nu vrea să se încreadă decât în simţurile sale fizice. În măsură încă şi mai mare este valabil aici ceea ce s-a spus despre „lumea sufletelor“: pentru a o descrie trebuie să folosim parabola. Căci limbajul nostru, care este folosit în cea mai mare parte pentru adevărul sensibil, nu este înzestrat cu expresii care să poată fi aplicate direct „lumii spiritelor“. Aici trebuie ca unele lucruri ce vor fi spuse să fie înţelese numai ca aluzii. Tot ce este descris aici este atât de diferit de lumea fizică încât nu poate fi redat decât în acest mod. Autorul acestei prezentări este conştient cât de puţin se pot asemăna indicaţiile date de el cu experienţele avute în acest domeniu, din cauza imperfecţiunilor mijloacelor noastre de exprimare elaborate pentru lumea fizică.

Înainte de orice trebuie subliniat că această lume este ţesută din materialul (bineînţeles că şi cuvântul „material“

este folosit aici într-un sens foarte nepotrivit) din care sunt alcătuite gândurile umane. Dar aşa cum trăieşte gândul în om, el este numai o umbră, o fantomă a adevărului său adevărat care aruncă această umbră; la fel se comportă şi gândul care apare prin intermediul capului uman faţă de entitatea din „ţara spiritelor“ care corespunde acestui gând. Când se trezeşte simţul *spiritual* al omului, el percepe cu adevărat această entitate a gândului, aşa cum ochiul sensibil percepe o masă sau un scaun. El se mişcă într-o ambianţă formată din entităţi-gânduri. Ochiul spiritual percepe leul iar *gândirea* orientată senzorial numai gândul despre leu, ca pe o umbră, ca o imagine asemănătoare umbrei. Ochiul *spiritual* vede în „ţara spiritelor“ gândul despre leu tot atât de adevărat cum vede ochiul sensibil leul fizic. Şi aici se poate trimite la parabola deja folosită cu privire la „ţara sufletului“. Aşa cum orbului din naştere ambianţa îi luminează dintr-o dată noile calităţi ale culorilor şi luminilor, aşa îi apare şi celui care învaţă să folosească ochiul spiritual ambianţa umplută cu o lume nouă, cu lumea gândurilor *vii* sau a *fiinţelor-gânduri*. În această lume pot fi văzute în primul rând *arhetipurile* spirituale ale tuturor gândurilor şi fiinţelor care sunt prezente în lumea fizică şi în cea sufletească. Imaginaţi-vă pictura unui artist plastic în spirit, înainte ca ea să fi fost realizată. Aveţi aici o parabolă a ceea ce se înţelege prin *arhetip*. Nu este vorba că pictorul nu ar avea poate în cap un astfel de arhetip înainte de a picta tabloul, că el ar lua naştere treptat în timpul lucrării practice. În adevărata „lume a spiritului“ sunt prezente asemenea arhetipuri pentru toate obiectele, iar lucrurile şi entităţile fizice sunt copii ale acestor arhetipuri. Este de înţeles că cel care nu se încrede decât în simţurile sale exterioare contestă lumea arhetipală şi afirmă că arhetipurile ar fi doar abstracţiuni pe care raţiunea care face comparaţii le obţine de la

obiectele sensibile; căci un astfel de om nu poate percepe în această lume superioară; el cunoaşte lumea gândurilor numai în abstracţiunea ei fantomatică. El nu ştie că cel ce este clarvăzător spiritual este la fel de familiar cu fiinţele-spirit cum este el cu câinele sau pisica sa şi că lumea arhetipurilor are o realitate mult mai intensă decât lumea fizic-sensibilă.

În orice caz, priveliştea din această „ţară a spiritelor“ este mult mai zăpăcitoare decât aceea din lumea sufletească. Căci arhetipurile în forma lor adevărată sunt foarte diferite de copiile lor sensibile. Dar tot atât de diferite sunt şi de *umbrele* lor, gândurile abstracte. În lumea spirituală totul este într-o activitate vie, continuă, în creaţie neîntreruptă. O linişte, o oprire în loc, aşa cum le întâlnim în lumea fizică, nu există acolo. [Obs. 8] Căci arhetipurile sunt *entităţi creatoare*. Ele sunt maeştri creatori a tot ce ia naştere în lumea fizică şi în cea sufletească. Formele lor se schimbă repede; şi în fiecare arhietip există posibilitatea de a prelua forme diferite, nenumărate. Ele lasă parcă să ţâşnească din ele formele speciale; şi de-abia a fost produsă una, că arhetipul se pregăteşte să lase să ţâşnească din sine o alta. Iar arhetipurile se află între ele într-o relaţie mai mult sau mai puţin de înrudire. Ele nu acţionează izolat. Unul are nevoie de ajutorul altuia în creaţia sa. Nenumărate arhetipuri acţionează adeseori împreună, pentru ca în lumea sufletească sau fizică să ia naştere o fiinţă sau alta.

În afară de ceea ce poate fi perceput în această „ţară a spiritelor“ mai există aici şi altceva, care trebuie considerat a fi o trăire a „auzului spiritual“. De îndată ce „clarvăzătorul“ se ridică din ţara sufletelor în ţara spiritelor, arhetipurile percepute devin şi *sonore*. Această „sonoritate“ este un proces pur spiritual. El trebuie să fie gândit fără o asociere cu un sunet fizic. Observatorul se

simte ca într-o mare de sunete. Şi în aceste sunete, în această sonoritate spirituală, se exprimă entităţile lumii spirituale. În sonorităţile lor combinate, în armoniile, ritmurile şi melodiile lor se precizează legile primordiale ale existenţei lor, relaţiile lor reciproce şi înrudirile lor. Ceea ce în lumea fizică raţiunea percepe ca lege, ca idee, se prezintă pentru „urechea spirituală“ ca ceva muzical-spiritual (pitagoreicii numeau din această cauză această percepţie în lumea spirituală „muzica sferelor“. Pentru cel ce posedă „urechea spirituală“ această „muzică a sferelor“ nu este numai ceva figurat, ceva alegoric, ci un adevăr *spiritual* bine cunoscut.) Dacă vrem să obţinem numai o noţiune despre această „muzică spirituală“, trebuie eliminate orice reprezentări legate de muzica sensibilă, aşa cum sunt ele percepute de „urechea materială“. Este vorba aici de *percepţie spirituală*, aşadar de una care trebuie să rămână mută pentru „urechea sensibilă“. În descrierile următoare ale „ţării spiritelor“ indicaţiile privind această „muzică spirituală“ vor fi lăsate la o parte de dragul simplificării. Trebuie doar să ne imaginăm că tot ce se descrie ca „imagine“, ca ceva „luminos“, este în acelaşi timp şi ceva *sonor*. Fiecărei culori, fiecărei percepţii luminoase îi corespunde un sunet spiritual, iar oricărei coacţionări de culori îi corespunde o armonie, o melodie şi aşa mai departe. Trebuie mai ales actualizat faptul că şi acolo unde predomină sonorul percepţia „ochiului spiritual“ nu încetează. Sonorul nu face decât să se adauge luminosului. Când se va vorbi în continuare de „arhetipuri“ trebuie să le fie asociate în gând şi „arhesunete“. La acestea se mai adaugă şi alte percepţii, care pot fi numite în sens de parabolă „gust spiritual“ etc. Totuşi nu vom intra în detalii în acest domeniu întrucât este vorba numai de a trezi o reprezentare a „ţării spiritelor“ prin câteva feluri de percepţii extrase dintr-un întreg întâlnit în aceasta.

Este necesar acum să fie deosebite între ele diferitele feluri de arhetipuri. Şi în „ţara spiritelor“ trebuie separat un număr de trepte sau regiuni, pentru a te putea orienta. Ca şi în „lumea spiritelor“, nu trebuie să gândim diferitele regiuni ca fiind aşezate stratificat, ci într-o pătrundere şi întreţesere reciprocă. *Prima regiune* conţine arhetipurile lumii fizice, în măsura în care acestea nu au viaţă. Arhetipurile mineralelor pot fi găsite aici, apoi cele ale plantelor, acestea însă în măsura în care sunt pur fizice; aşadar, în măsura în care nu se ia în considerare viaţa din ele. La fel se găsesc aici şi formele fizice ale animalelor şi ale oamenilor. Cu aceasta nu se epuizează cele găsite în această regiune; este numai o ilustrare prin exemple uşor de explicat. Această regiune formează scheletul de bază al „ţării spiritelor“. Ea poate fi comparată cu uscatul Pământului nostru fizic. Este masa continentală a „ţării spiritelor“. Raportul său cu lumea fizic-corporală poate fi descris numai cu ajutorul unei comparaţii. Se poate obţine o reprezentare a acesteia numai prin următoarele: să ne imaginăm un spaţiu oarecare închis umplut cu corpuri fizice de cele mai variate feluri. Iar acum imaginaţi-vă că aceste corpuri fizice sunt îndepărtate, iar în locul lor rămân spaţii goale având formele lor. Spaţiile intermediare mai înainte goale imaginaţi-le însă pline cu forme cât mai variate, aflate în cele mai diferite relaţii cu corpurile anterioare. Aproximativ aşa arată regiunea cea mai joasă a lumii ahetipurilor. În ea se află obiectele şi fiinţele care se încorporează în lumea fizică ca „spaţii goale“. În spaţiile intercalate se desfăşoară activitatea mobilă a arhetipurilor (şi ale „muzicii spirituale“). La încorporarea fizică spaţiile goale se umplu întrucâtva cu substanţe fizice. Cine ar privi concomitent în spaţiu cu ochiul fizic şi cu cel spiritual, ar vedea corpurile fizice şi între ele activitatea vie a arhetipurilor. *A doua* regiune a „ţării spiritelor“ conţine

arhetipurile vieţii. Dar această viaţă alcătuieşte aici o unitate perfectă. Ca element fluid, ea curge prin lumea spiritului, pulsând asemănător sângelui peste tot. Ea poate fi comparată cu marea şi apele curgătoare ale Pământului fizic. Repartiţia ei este mai asemănătoare repartiţiei sângelui în corpul animal decât aceleia a mării şi fluviilor. Viaţa curgătoare, formată din substanţă a gândurilor, aşa am putea desemna a doua treaptă a „ţinutului spiritelor". În acest element se află forţele primordiale creatoare pentru tot ce apare ca fiinţă vie în realitatea fizică. Aici se arată că tot ce este viu constituie o unitate, că viaţa oamenilor este înrudită cu viaţa tuturor creaturilor.

Ca o *a treia* regiune a „ţinutului spiritelor" trebuie numite arhetipurile a tot ce este sufletesc. Ne găsim aici într-un element mult mai fin decât în primele două regiuni. În mod comparativ, ea poate fi desemnată ca „atmosfera" „lumii spiritelor". Tot ce se petrece în sufletele celorlalte două lumi îşi are aici pandantul spiritual. Toate senzaţiile, sentimentele, instinctele, pasiunile etc. sunt aici prezente în mod spiritual. Fenomenele din această atmosferă corespund suferinţelor şi bucuriilor creaturilor din celelalte lumi. Dorul unui suflet uman apare aici ca o adiere; o izbucnire pasională apare ca un vânt de furtună. Cine poate să-şi facă reprezentări cu privire la cele luate în considerare aici pătrunde adânc în suspinul oricărei creaturi când îşi îndreaptă atenţia asupra ei. Se poate vorbi, de exemplu, de furtuni violente cu fulgere sclipitoare şi tunet rostogolitor; şi dacă se urmăreşte lucrul mai departe, se vede că în astfel de „furtuni ale spiritelor" se exprimă pasiunile unei lupte care se desfăşoară pe Pământ.

Arhetipurile celei de *a patra* regiuni nu se raportează direct la celelalte lumi. Într-o anumită privinţă ele sunt entităţi care stăpânesc arhetipurile celor trei regiuni inferioare şi mijlocesc asocierea lor. Din această cauză ele

sunt ocupate cu ordonarea şi gruparea acestor arhetipuri subordonate. În consecinţă, de la această regiune porneşte o activitate mai cuprinzătoare decât de la cele inferioare.

Regiunile *a cincea*, *a şasea* şi *a şaptea* se deosebesc esenţial de cele anterioare. Căci entităţile care se află aici furnizează arhetipurilor regiunilor inferioare impulsurile pentru activitatea lor. În ele se găsesc forţele creatoare ale arhetipurilor. Cine se poate ridica la aceste regiuni face cunoştinţă cu „intenţiile“[2] [Obs. 9] care se află la baza lumii noastre. Ca puncte germinative vii aici se mai află pregătite şi arhetipurile necesare pentru a prelua cele mai variate forme-gânduri. Dacă aceste puncte germinative sunt conduse în regiunile inferioare, atunci ele parcă se umflă şi se arată în cele mai diferite forme. Ideile prin care spiritul uman se manifestă în mod creator în lumea fizică sunt reflexul, umbra acestor fiinţe-gând germeni ai lumii spirituale superioare. Observatorul a cărui „ureche spirituală“ care urcă de la regiunile inferioare ale „ţării spiritelor“ devine conştient că emiterea de sunete şi armoniile se transpun într-o „limbă spirituală“. El începe să perceapă „cuvântul spiritual, care pentru el nu face numai cunoscute lucrurile şi fiinţele prin muzică, ci le exprimă în „cuvinte“[Obs. 9]. Ele îi spun cum se poate numi aceasta în ştiinţa pământului, *numele lor veşnice*.

Trebuie imaginat că aceste fiinţe-gânduri germeni sunt de natură compusă. Din elementul lumii gândurilor este luat parcă numai învelişul germinal. Acesta învăluie *nucleul de viaţă* propriu-zis. Cu aceasta am ajuns la limita celor „trei lumi“, căci nucleul îşi are obârşia în lumi încă şi

[2] Faptul că denumiri ca „intenţii“ sunt înţelese şi ele numai ca „parabole“ este de la sine înţeles din cele spuse mai sus cu privire la dificultătile expresiei verbale. Nu ne gândim la o veche „învăţătură despre adecvarea la scop“.

mai înalte. Când am descris, într-un paragraf anterior, omul după componentele sale, a fost amintit acest nucleu de viaţă, iar „spiritul vieţii“ şi „omul-spirit“ au fost numite componente ale sale. Şi pentru alte entităţi cosmice sunt prezenţi nuclei de viaţă asemănători. Ei îşi au originea în lumi mai înalte şi sunt transpuşi în cele trei lumi menţionate, pentru a-şi împlini aici sarcinile. Vom urmări în continuare numai pelerinajul spiritului uman prin „ţara spiritelor“ între două încorporări sau încarnări. Cu acest prilej condiţiile şi particularităţile acestei „ţări“ vor ieşi încă o dată în evidenţă cu claritate.

IV. Spiritul în ţara spiritelor după moarte

După ce spiritul uman a traversat în drumul său între două încarnări „lumea sufletelor“, el păşeşte în „ţara spiritelor“ în care rămâne până devine matur pentru o nouă existenţă corporală. Sensul acestui sejur în „ţara spiritelor“ poate fi înţeles numai dacă ştii să interpretezi în mod corect sarcina pelerinajului omului în lungul întrupării sale. În timp ce omul este întrupat în corpul fizic, el acţionează şi creează în lumea fizică. Acţionează şi creează în aceasta ca *fiinţă spirituală*. Ceea ce cugetă şi definitivează spiritul său, el impregnează formelor fizice, substanţelor şi forţelor corporale. El are deci menirea de a încorpora, ca misionar al lumii spirituale, spiritul în lumea corporală. Numai prin faptul că se întrupează omul poate acţiona în lumea corpurilor. El trebuie să accepte corpul fizic ca unealtă a sa, pentru a acţiona prin corporalitate asupra corporalului. Ceea ce acţionează însă prin corporalitatea fizică a omului este *spiritul*. Căci de la acesta pleacă *intenţiile*, direcţiile pentru acţionarea în lumea fizică. – Aşadar, cât timp acţionează spiritul în corpul fizic el nu poate trăi ca spirit în forma sa reală. El poate numai

să lumineze prin *vălul existenţei fizice*. Viaţa umană de gânduri aparţine în realitate lumii spirituale; şi, aşa cum apare în existenţa fizică, adevărata sa formă este învăluită. Se poate spune şi că viaţa de gânduri a omului fizic ar fi o imagine de umbră, o reflectare a entităţii spirituale adevărate căreia îi aparţine. În felul acesta, în timpul vieţii fizice spiritul intră în interacţiune cu lumea corporală pământeană pe baza corpului fizic. Chiar dacă una din sarcinile spiritului uman este acţionarea asupra lumii fizice corporale, atât timp cât păşeşte din încarnare în încarnare el nu ar putea să-şi îndeplinească această sarcină pe deplin, dacă ar trăi numai în existenţa fizică. Căci intenţiile şi scopurile sarcinii pământene sunt tot atât de puţin formate şi obţinute în cadrul încorporării pământene, pe cât de puţin ia naştere planul unei case la locul construirii ei, acolo unde acţionează lucrătorii. Aşa cum acest plan este elaborat în biroul arhitectului, tot astfel scopurile şi intenţiile creaţiilor pământene iau naştere în „ţara spiritelor“. – Spiritul omului trebuie să trăiască, între două încorporări, în această „ţară a spiritelor“, pentru ca, înarmat cu ceea ce îşi ia cu el de aici, să se poată apuca de lucru în lumea fizică. Aşa cum arhitectul definitivează în camera sa de lucru, fără a prelucra cărămida şi mortarul, planul casei potrivit legilor construcţiilor şi a altor legi, şi arhitectul creaţiei umane, spiritul sau sinea superioară, trebuie să definitiveze în „ţara spiritelor“ capacităţile şi scopurile, după legile acestei ţări, pentru a le transpune apoi în lumea pământeană. Numai după ce spiritul uman petrece în mod repetat un timp în propriul său domeniu va fi capabil să poarte spiritul şi prin uneltele fizic-corporale în lumea pământeană. Acţionând în lumea fizică omul învaţă să cunoască calităţile şi forţele lumii fizice. El acumulează aici, în timpul creaţiei, experienţele necesare cunoaşterii condiţiilor pe care le prezintă lumea fizică celui

care vrea să lucreze în ea. Aici el învaţă să cunoască proprietăţile materiei, în care vrea să încorporeze gândurile şi ideile sale. Gândurile şi ideile nu le poate extrage din materie. În felul acesta lumea Pământului este totodată teatrul de acţiune al creaţiei şi al uceniciei. În „ţara spiritelor“ cele învăţate sunt transpuse apoi în capacitate vie a spiritului. Se poate continua comparaţia de mai sus, pentru o mai clară înţelegere. Arhitectul desăvârşeşte planul unei case. Acesta este executat. Cu acest prilej el face experienţe variate. Toate aceste experienţe îi măresc capacităţile. Când prelucrează planul următor, toată experienţa acumulată se revarsă în acesta. Iar noul plan apare, faţă de primul, ca fiind îmbogăţit cu tot ceea ce a fost învăţat în cadrul celui anterior. Aşa stau lucrurile şi cu vieţile umane succesive. În timpul intervalului dintre încarnări, spiritul trăieşte în propriul său domeniu. El se poate dărui cu totul cerinţelor vieţii spiritului; eliberat de corporalitatea fizică, el se formează multilateral şi introduce în această autoformare roadele experienţelor vieţilor sale anterioare. Astfel, privirea sa este orientată spre teatrul de acţiune al sarcinilor sale pământene, aşa încât el lucrează la urmărirea Pământului prin dezvoltarea sa, în măsura în care acesta constituie câmpul activităţii sale. El lucrează asupra sa, pentru a-şi putea oferi la fiecare încorporare contribuţia în mod corespunzător cu starea Pământului. În orice caz, aceasta nu este decât o imagine *generală* a vieţilor succesive umane. Iar adevărul acestei imagini nu se întregeşte niciodată, ci rămâne mai mult sau mai puţin corespunzător. Condiţiile pot face ca o viaţă ulterioară a unui om să fie mai imperfectă decât una precedentă. Numai că, în mare, asemenea iregularităţi se echilibrează, în anumite limite, în vieţile succesive.

Formarea spiritului în „ţara spiritelor“ are loc deoarece omul se aclimatizează în diferitele regiuni ale acestei ţări. Propria sa viaţă se contopeşte cu aceste regiuni, îmbrăcând în mod trecător calităţile lor. Ele pătrund prin aceasta fiinţa sa cu fiinţele lor, pentru ca apoi să poată acţiona cu mai multă forţă în domeniul pământesc. În prima regiune a „ţării spiritelor“ omul este înconjurat de arhetipurile lucrurilor pământene. În timpul vieţii pe Pământ el învaţă doar să cunoască umbrele acestor arhetipuri, pe care le cuprinde în gândurile sale. Ceea ce pe Pământ este numai *gândit*, în această regiune este *vieţuit*. Omul umblă printre gânduri, dar aceste gânduri sunt *entităţi adevărate*. Ceea ce el a perceput în timpul vieţii pământene cu simţurile sale acţionează acum asupra sa sub forma gândurilor. Dar gândul nu apare ca umbra ascunsă dincolo de lucruri, ci este adevăr plin de viaţă, care produce lucrurile. Omul se află parcă în uzina de gânduri, în care lucrurile pământene sunt formate şi făurite. Căci în „ţara spiritelor“ totul este activitate şi mobilitate vie. Aici lucrează lumea gândurilor ca lume a unor fiinţe vii, în mod creator şi formator. Aici se vede cum se *formează* ceea ce s-a trăit în existenţa pământeană. Aşa cum în corpul fizic sunt trăite ca adevăr lucrurile sensibile, tot astfel sunt trăite acum, ca spirit, forţele de făurire spirituală. Aşa sunt trăite acum, ca spirit, forţele spirituale formatoare. Printre fiinţele-gânduri care sunt prezente aici se află şi gândul corporalităţii fizice. Te simţi îndepărtat din acesta. Nu simţi ca aparţinându-ţi decât entitatea spirituală. Şi când conştientizezi corpul părăsit ca o amintire, nu ca înainte, în mod fizic, ci ca fiinţă-gând, atunci, în contemplaţie, iese în evidenţă apartenenţa sa la lumea exterioară. Înveţi să-l contempli ca pe ceva aparţinând lumii exterioare, ca pe un mădular al acestei lumi exterioare. În consecinţă, nu mai separi corporalitatea

ta de restul lumii exterioare ca ceva mai îndeaproape înrudit cu sinea proprie. Simţi în lumea exterioară generală, incluzând şi încorporările proprii, o unitate. Încorporările proprii se contopesc cu restul lumii, formând o unitate. Astfel, priveşti la arhetipurile realităţii fizic-corporale ca la o unitate căreia i-ai aparţinut tu însuţi. Din această cauză, înveţi treptat să-ţi cunoşti înrudirea, unitatea cu lumea înconjurătoare, prin observaţie. Înveţi să spui: Ceea ce se întinde aici, în jurul tău, aceasta ai fost tu însuţi. Acesta este însă unul din gândurile fundamentale ale vechii înţelepciuni indiene Vedanta. „Înţeleptul“ îşi însuşeşte deja în timpul vieţii pământene ceea ce altul trăieşte după moarte, şi anume să cuprindă gândul că el însuşi este înrudit cu toate celelalte lucruri, gândul: „Aceasta eşti tu“. În viaţa pământeană acesta este un ideal căruia i se poate dărui viaţa gândurilor; în „ţara spiritelor“ este un fapt nemijlocit care ne devine tot mai clar prin experienţa spirituală. Iar omul devine el însuşi în această ţară tot mai conştient că el, potrivit cu fiinţa sa, aparţine lumii spiritelor. El se percepe ca spirit printre spirite, ca membru al arhetipurilor, şi va simţi în sine însuşi Cuvântul Spiritului originar: „Eu sunt Spiritul originar“. (Înţelepciunea Vedantei spune: „Eu sunt Brahman“, adică eu aparţin ca un membru fiinţei primordiale, în care îşi au obârşia toate fiinţele.) Ceea ce în viaţa pământeană este cuprins ca gând-umbră şi spre care năzuieşte orice înţelepciune, în „ţara spiritelor“ este trăit direct. Da, în timpul vieţii pământene acest lucru este *gândit* numai *pentru că* l-am recunoscut ca fapt în existenţa spirituală. În felul acesta, în timpul existenţei sale spirituale, omul contemplă relaţiile şi faptele în mijlocul cărora se află în timpul vieţii pământene dintr-un punct de observaţie mai înalt, parcă din afară. Iar în regiunea cea mai de jos a „ţării spiritelor“ condiţiile terestre, care sunt legate direct cu

adevărul corporal fizic, îi apar în acest mod. Pe Pământ, omul se naşte într-o familie, într-un popor; el trăieşte într-o anumită ţară, leagă anumite prietenii, face anumite afaceri. Existenţa sa terestră este determinată de aceste condiţii ale vieţii terestre. Acum, în timpul vieţii sale în prima regiune a „ţării spiritelor“ acestea îl întâmpină ca entităţi-gânduri *vii*. El retrăieşte toate acestea într-un anumit fel încă o dată, dar le percepe dinspre partea spiritual-activă. Dragostea de familie pe care a trăit-o consecvent, prietenia pe care a dăruit-o devin vii dinspre interior, iar capacităţile sale se intensifică în această direcţie. Ceea ce acţionează în spiritul uman ca forţă a iubirii familiale sau a iubirii prieteneşti se intensifică. El reapare mai târziu ca un om mai împlinit în existenţa terestră. Relaţiile zilnice ale vieţii terestre sunt cele care se maturizează ca roade în această regiune, cea mai de jos, a „ţării spiritelor“. Iar partea din om care este absorbită în întregime cu interesele sale în aceste relaţii zilnice se va simţi înrudită în cea mai mare parte a vieţii spirituale dintre două încarnări cu această regiune. Oamenii care au trăit împreună în lumea fizică se regăsesc în lumea spirituală. De îndată ce se desprinde de suflet tot ce i-a fost propriu prin corpul fizic se desface şi legătura care uneşte în viaţa fizică suflet cu suflet, desprinzându-se de condiţiile care au importanţă şi influenţă numai în lumea fizică. Totuşi, totul se continuă dincolo de moarte – în lumea spirituală –, tot ce în viaţa fizică a fost suflet al sufletului. Este natural ca termeni, cuvinte care sunt construite pentru condiţiile fizice să redea cu impreciziuni ceea ce se întâmplă în lumea spirituală. Însă în măsura în care ţinem seama de aceasta trebuie considerat ca fiind corect când se spune: Sufletele care sunt legate unele de altele în lumea fizică se regăsesc în lumea spirituală pentru a-şi continua convieţuirea într-un mod corespunzător. Regiunea

următoare este cea în care *viaţa comună* a lumii pământene, privită ca o comunitate de gânduri, curge precum elementul fluid al „ţării spiritelor“. Atâta vreme cât contempli lumea fiind încorporat fizic, viaţa pare legată de anumite *fiinţe vii*. În „ţara spiritelor“ ea este desprinsă de acestea şi irigă parcă întreaga ţară ca un sânge al vieţii. Aici ea este unitatea vie, care este prezentă în toate. În timpul vieţii pământene omul percepe şi din aceasta numai o reflectare. Şi acesta se exprimă în orice formă de venerare pe care omul o adresează întregului, unităţii şi armoniei lumii. Viaţa *religioasă* a omului provine din această reflectare. El recunoaşte că sensul cuprinzător al existenţei nu se află în individual, în efemer. El priveşte acest efemer ca fiind o „parabolă“ şi o copie a unei eternităţi, a unei unităţi armonioase. El priveşte spre această unitate cu veneraţie şi adoraţie. El îi orânduieşte acţiuni culturale. În „ţara spiritelor“ nu apare reflectarea, ci forma adevărată ca entitate de gânduri vie. Aici omul se poate uni cu adevărat cu unitatea pe care a venerat-o pe Pământ. Roadele vieţii religioase şi tot ce este legat de aceasta apar în această regiune. Omul învaţă să cunoască acum din experienţa spirituală că destinul său individual nu trebuie să fie desprins de comunitatea căreia îi aparţine. Capacitatea de a se recunoaşte ca membru al unei comunităţi se formează aici. Sentimentele religioase, tot ceea ce în viaţă a năzuit spre o morală pură, nobilă va extrage forţă din această regiune în cursul unei mari părţi din sejurul său în lumea spirituală. Iar omul se va reîncarna în această direcţie cu o sporire a acestor capacităţi.

În timp ce în prima regiune te afli împreună cu sufletele cu care ai fost legat în viaţa anterioară fizică prin cele mai trainice legături, păşeşti în cea de a doua regiune în domeniul tuturor acelora cu care te-ai simţit unit într-un sens larg: printr-o veneraţie comună, prin confesiune

comună etc. Trebuie să subliniem că trăirile spirituale ale regiunilor premergătoare rămân în continuare. Astfel, omul nu este smuls din legăturile familiale, de prietenie etc., atunci când intră în viaţa celei de a doua regiuni şi a celorlalte. Regiunile „ţării spiritelor“ nu sunt separate ca nişte „secţii“; ele se întrepătrund, iar omul nu se vieţuieşte într-o nouă regiune pentru că a „păşit“ în ea într-o formă oarecare exterioară, ci pentru că a obţinut în aceasta capacităţile interioare de a percepe lucrurile pentru care era mai înainte nereceptiv.

Cea de a treia regiune a „ţării spiritelor“ cuprinde arhetipurile lumii sufleteşti. Tot ce trăieşte în această lume este prezent aici ca entitate-gând vie. Se găsesc aici arhetipurile poftelor, dorinţelor, sentimentelor etc. Dar în lumea spiritelor de sufletesc nu se lipeşte nimic egoist. La fel ca şi în regiunea a doua, orice cerinţă, dorinţă, orice plăcere şi neplăcere alcătuiesc o unitate. Cerinţa, dorinţa celuilalt nu se deosebesc de cerinţele şi dorinţele mele. Senzaţiile şi sentimentele tuturor fiinţelor sunt o lume comună care include şi îmbracă tot restul, aşa cum atmosfera îmbracă Pământul. Această regiune este parcă atmosfera „ţării spiritelor“. Aici, tot ce a făcut omul în timpul vieţii terestre în serviciul comunităţii, printr-o dăruire altruistă, dă roade. Căci în acest serviciu, prin această dăruire de sine el a trăit o reflectare a celei de a treia regiuni a „ţării spiritelor“. Marii binefăcători ai neamului omenesc, naturile pline de dăruire, cei care fac marile servicii în comunităţi şi-au obţinut capacităţile în această direcţie, în această regiune, după ce în vieţi anterioare au dobândit o înrudire specială cu aceasta.

Este evident că cele trei regiuni ale „ţării spiritelor“ descrise se află într-o anumită relaţie cu lumile aflate sub ea, cu lumea fizică şi cu lumea sufletească. Căci ele conţin arhetipurile, fiinţele-gând vii care îmbracă în aceste lumi o

existenţă corporală sau sufletească. Abia cea de a patra regiune este „ţara spiritelor pure“. Dar nici aceasta nu este în sensul deplin al cuvântului. Ea se deosebeşte de cele trei regiuni inferioare prin aceea că în ele se întâlnesc arhetipurile acelor situaţii fizice şi sufleteşti pe care omul le găseşte în lumea fizică şi sufletească, înainte ca el însuşi să intervină în aceste lumi. Condiţiile vieţii cotidiene se leagă de lucrurile şi fiinţele pe care omul le găseşte în lume; lucrurile trecătoare ale *acestei* lumi îi conduc privirea spre fundamentul lor veşnic; gândirea noastră dezinteresată se îndreaptă şi spre ceilalţi semeni ai noştri; nici ei nu ne datorează existenţa lor. Dar nouă ni se datorează existenţa din lumea creaţiilor artelor şi ştiinţelor, ale tehnicii, ale statului etc., pe scurt, tot ceea ce noi încorporăm, ca opere originale ale spiritului nostru, lumii. Pentru toate acestea, fără contribuţia noastră nu ar exista în lume copii fizice. Arhetipurile acestor creaţii pur umane se găsesc în cea de a patra regiune a „ţării spiritelor“. Rezultatele ştiinţifice, ideile artistice şi formele, gândurile tehnice pe care omul le concepe în lume îşi poartă roadele în această regiune, a patra. De aici îşi extrag artiştii, învăţaţii, marii inventatori impulsurile în timpul sejurului în „ţara spiritelor“ şi îşi perfecţionează geniul, pentru a putea să contribuie în măsură sporită la dezvoltarea culturii umane, la o nouă încorporare. Nu trebuie gândit că această a patra regiune a „ţării spiritelor“ ar avea importanţă numai pentru oamenii proeminenţi. Tot ceea ce îl preocupă pe om în viaţa fizică, dincolo de sfera vieţii cea de toate zilele, de dorinţele şi de actele de voinţă legate de aceasta, îşi are originea în *această* regiune. Dacă omul nu ar trece prin ea în perioada dintre moarte şi o nouă naştere, el nu ar avea într-o altă viaţă nici un interes pentru probleme care să-l conducă dincolo de cercul îngust al vieţii personale, spre aspecte general umane. S-a spus

mai înainte că nici această regiune nu poate fi numită în sens *deplin* „ţara pur spirituală“. Aceasta din cauză că starea în care oamenii au părăsit evoluţia culturală pe Pământ are ecouri în existenţa sa spirituală. Ei se pot bucura în „ţara spiritelor“ numai de roadele pe care le-au putut produce potrivit cu înzestrarea lor şi cu gradul de evoluţie al poporului, statului etc. în care s-au născut.

În regiunile mai înalte ale „ţării spiritelor“, spiritul omului este eliberat de orice cătuşe. El urcă în „ţara spiritelor pure“, în care vieţuieşte intenţiile, scopurile pe care spiritul şi le-a fixat o dată cu viaţa sa terestră. Tot ce este deja realizat în lume aduce în existenţă scopurile şi intenţiile cele mai înalte numai sub forma de copii mai mult sau mai puţin slabe. Fiecare cristal, fiecare arbore, fiecare animal şi, de asemenea, tot ce se realizează în domeniul creaţiei umane, toate acestea nu produc decât copii ale intenţiilor spiritului. Iar omul poate doar să facă legătura în cursul încorporărilor sale cu aceste copii imperfecte ale intenţiilor şi scopurilor perfecte. În felul acesta el însuşi poate fi însă, în cursul uneia dintre încorporările sale, numai o astfel de copie a ceea ce se intenţionează cu el în împărăţia spiritului. Ceea ce este el, de fapt, ca spirit în „ţara spiritelor“ devine aparent din această cauză abia când în timpul de trecere dintre două încorporări el urcă în cea de a cincea regiune a „ţării spiritelor“. Ceea ce este el aici, este cu adevărat el însuşi. Aceasta este ceea ce obţine în cele mai diferite încarnări o existenţă exterioară. În această regiune, adevărata sine a omului se poate vieţui în toate direcţiile. Sinea reapare în fiecare încorporare, fiind însă mereu unică. Această sine aduce cu sine capacităţile care s-au format în regiunile inferioare ale „ţării spiritelor“. Aşadar, ea poartă roadele vieţilor anterioare în cele ulterioare. Ea este purtătoarea rezultatelor încorporărilor anterioare. Atunci când trăieşte în regiunea a cincea a „ţării spiritelor“ sinea se

găseşte aşadar în împărăţia intenţiilor şi scopurilor. Aşa cum arhitectul învaţă din neîmplinirile sale şi aşa cum el preia în planurile sale noi numai pe cele pe care le-a putut transforma în perfecţiuni, tot astfel sinea elimină din rezultatele vieţilor anterioare, în regiunea a cincea, ceea ce este legat de imperfecţiuni ale lumilor inferioare şi fecundează intenţiile „ţării spiritului“, cu care ea convieţuieşte acum, cu rezultatele vieţilor sale anterioare. Este clar că forţa care poate fi extrasă din această regiune va depinde de cât şi-a însuşit sinea sa în timpul încarnărilor anterioare din rezultatele care sunt adecvate a fi preluate în lumea intenţiilor. Sinea care în timpul existenţei terestre a căutat să realizeze, printr-o viaţă de gânduri vie sau prin iubire înţeleaptă, benefică, intenţiile spiritului poate aştepta mult de la această regiune. Cea care s-a epuizat în relaţiile zilnice, care a trăit numai în lucruri trecătoare nu a semănat sămânţă care să poată juca un rol în intenţiile ordinii eterne a lumii. Numai puţinul pe care l-a acţionat dincolo de interesele zilnice se poate desfăşura ca rod în aceste regiuni superioare ale „ţării spiritului“. Dar nu trebuie înţeles că aici intră în discuţie, eventual înainte de orice, ceea ce aduce „celebritate terestră“ sau ceva asemănător. Nu, este vorba tocmai de ceea ce în cele mai umile condiţii de viată conduce la conştienţa că fiecare detaliu are importanţa sa pentru mersul etern al existenţei. Trebuie să ne familiarizăm cu gândul că omul trebuie să judece în această regiune altfel decât o poate face în viaţa fizică. Dacă, de exemplu, şi-a însuşit puţine lucruri înrudite cu această a cincea regiune, în el se naşte năzuinţa de a da fiinţei sale un impuls, pentru viaţa sa fizică următoare, care va permite *destinului* (karma) să-i reveleze efectul corespunzător produs de imperfecţiunea sa. Ceea ce în viaţa terestră următoare apare ca destin dureros, privit din punctul de vedere al acestei vieţi – care poate va fi chiar profund deplânsă –, omul

găseşte în această regiune a „ţării spiritelor“ ca fiind deosebit de necesar pentru el. Întrucât omul trăieşte în regiunea a cincea în sinea sa proprie, el este eliberat şi de toate influenţele lumilor inferioare care-l învăluiau în timpul încorporărilor. El este ce a fost şi va fi întotdeauna în cursul încarnărilor sale. El trăieşte în imperiul intenţiilor care există pentru aceste încorporări şi pe care le integrează în sinea sa. El priveşte retrospectiv la trecutul său şi simte că tot ce a trăit în acesta este preluat în intenţiile pe care le are de realizat în viitor. Un fel de memorie pentru vieţile sale anterioare şi premoniţie sub forma unor fulgerări pentru vieţile sale viitoare. Ceea ce în această scriere a fost numit „sinea spirituală“ trăieşte în această regiune, în măsura în care este dezvoltată, în realitatea care se potriveşte nivelului evoluţiei sale. Se formează şi se pregăteşte pentru a face posibilă într-o nouă încarnare împlinirea intenţiilor spirituale în realitatea terestră.

Dacă această sine spirituală s-a dezvoltat în timpul unei serii de sejururi în „ţara spiritelor“ atât de mult încât se poate mişca liber în aceasta, atunci ea îşi va căuta mai mult aici adevărata sa patrie. Viaţa în spirit îi va deveni tot atât de familiară cum îi este omului pământean viaţa în realitatea fizică. Punctele de vedere ale lumii spirituale acţionează de acum încolo devenind hotărâtoare; ea le va adopta mai mult sau mai puţin conştient în existenţele sale viitoare pe Pământ. Sinea se poate simţi ca un membru al ordinii cosmice divine. În entitatea sa cea mai interioară nu va mai fi supusă limitelor şi legilor vieţii terestre. Forţa pentru tot ce împlineşte îi vine din lumea spirituală. Lumea spirituală însă este o unitate. Cine trăieşte în ea ştie cum spiritul veşnic a lucrat la realizarea trecutului şi el poate determina, fiind unit cu eternitatea, direcţia pentru viitor. [Obs.10] Privirea sa asupra trecutului se lărgeşte şi devine perfectă. Un om care a atins această treaptă îşi fixează

singur scopurile pe care trebuie să le împlinească într-o încarnare viitoare. El îşi influenţează viitorul astfel încât acesta să se deruleze în sensul adevărului şi al spiritualului. Omul se află în timpul stării intermediare dintre două încorporări, în prezenţa tuturor fiinţelor sublime în faţa cărora înţelepciunea se întinde neînvăluită. Căci el a escaladat treapta de pe care le poate înţelege. În cea de a şasea regiune a „ţării spiritelor“ omul va duce la îndeplinire toate activităţile sale în modul cel mai adaptat *fiinţei adevărate a lumii*. Căci el nu poate căuta ceea ce îi serveşte lui, ci numai ceea ce trebuie să se întâmple potrivit mersului corect al ordinii universale. Cea de a şaptea regiune a „ţării spiritului“ conduce la graniţa celor „trei lumi“. Omul se află în faţa „nucleelor de viaţă“ care sunt transpuse din lumile superioare în cele trei lumi descrise, pentru a-şi împlini aici sarcinile. Dacă omul se află la graniţa celor trei lumi, el se recunoaşte, aşadar, în nucleul său propriu de viaţă. Aceasta atrage după sine faptul că trebuie să fie rezolvate pentru el enigmele acestor trei lumi. El supervizează, aşadar, întreaga viaţă a acestor lumi. În viaţa fizică, capacităţile sufletului prin care acesta are trăirile descrise aici în lumea spirituală nu sunt conştiente în condiţiile obişnuite de viaţă. Ele lucrează în adâncurile lor inconştiente la organele corporale care realizează conştienţa lumii fizice. Tocmai acesta este motivul pentru care ele rămân imperceptibile pentru *această* lume. Nici ochiul nu se vede *pe sine*, pentru că în el acţionează forţele care fac vizibile alte lucruri. Dacă vrem să judecăm în ce măsură o viaţă omenească ce se derulează între naştere şi moarte poate fi rezultatul unor vieţi pământene anterioare, trebuie să luăm în calcul faptul că un punct de vedere inerent acestei vieţi, aşa cum trebuie să fie acceptat în mod natural, nu oferă o posibilitate de judecare. Pentru un astfel de punct de vedere, o viaţă

pământeană ar putea, de exemplu, să apară ca fiind dureroasă, incompletă etc. Dar pentru un punct de vedere din afara vieţii pământene tocmai în *această* formă trebuie să rezulte aceeaşi viaţă, cu suferinţa sa, în nedesăvârşirea sa, ca rezultat al unor vieţi anterioare. Prin păşirea pe calea cunoaşterii, în sensul care va fi descris într-un capitol următor, sufletul se desprinde de condiţiile vieţii corporale. El poate percepe prin aceasta în *imagine* trăirile pe care le parcurge între moarte şi o nouă naştere. O astfel de percepţie dă posibilitatea de a descrie fenomenele „ţării spiritului“ aşa cum le-am schiţat aici. Dacă nu uităm să ţinem seama că întreaga dispoziţie sufletească este diferită în corpul fizic faţă de trăirea pur spirituală, descrierea făcută aici va fi văzută în adevărul său.

V. Lumea fizică şi legătura ei cu ţara sufletelor şi cu cea a spiritelor

Formaţiunile lumii sufletelor şi ale ţării spiritelor nu pot fi obiectul unei percepţii sensibile, exterioare. Obiectele acestei percepţii sensibile trebuie considerate ca alcătuind o a treia lume alături de celelalte două. În timpul existenţei sale corporale omul trăieşte concomitent în cele trei lumi. El percepe obiectele lumii sensibile şi acţionează asupra lor. Formaţiunile lumii sufletelor acţionează prin forţele lor de simpatie şi antipatie asupra lui; şi propriul său suflet dă naştere la valuri în lumea sufletelor prin înclinaţiile şi repulsiile lui, prin dorinţele şi poftele sale. Entitatea spirituală a lucrurilor se oglindeşte însă în gândurile lui; el însuşi este, ca fiinţă spirituală gânditoare, cetăţean al ţării spiritelor şi tovarăşul tuturor celor care trăiesc în acest domeniu al lumii. Din aceasta se vede că lumea sensibilă nu este decât o parte din ceea ce înconjoară omul. Din ambianţa generală a omului, această

parte iese în evidenţă cu o anumită independenţă, pentru că simţurile o pot percepe, lăsând neobservate cele sufleteşti şi spirituale, care şi ele aparţin acestei lumi. Aşa cum o bucată de gheaţă care pluteşte pe apă este substanţă a apei înconjurătoare, dar care se ridică şi se separă prin anumite proprietăţi din aceasta, tot astfel sunt şi obiectele sensibile substanţă a lumii sufleteşti şi spirituale înconjurătoare; şi ele se separă de acestea prin anumite calităţi care le fac perceptibile senzorial. Vorbind pe jumătate în parabole, ele sunt formaţiuni sufleteşti şi spirituale densificate; iar densificarea face ca simţurile să-şi poată procura cunoştinţele despre ele. Da, aşa cum gheaţa este numai o formă de existenţă a apei, tot astfel şi obiectele sensibile sunt numai o formă în care există fiinţele sufleteşti şi spirituale. Dacă s-a înţeles acest lucru, atunci se poate înţelege şi că aşa cum apa poate trece în forma de gheaţă, tot astfel şi lumea spiritelor trece în lumea sufletelor, iar aceasta în lumea sensibilă.

Din acest punct de vedere rezultă şi explicaţia faptului că omul poate să-şi facă gânduri despre obiectele sensibile. Căci există o întrebare pe care ar trebui să şi-o pună orice om care gândeşte, şi anume: Ce relaţie există între gândul pe care şi-l face un om despre o piatră şi piatra însăşi? Oamenilor care privesc cu deosebită profunzime în natura exterioară, această întrebare le apare în deplină claritate în faţa ochiului spiritual. Ei resimt concordanţa lumii gândurilor umane cu structura şi aranjamentele naturale. Asupra acestei armonii s-a exprimat marele astronom Kepler [**8**] : „Este adevărat că vocaţia divină care împinge pe unii oameni să înveţe astronomia este înscrisă în Universul însuşi, nu în cuvinte şi în silabe, ci în virtutea corespondenţei dintre noţiuni şi simţuri, pe de o parte, şi înlănţuirile de configuraţii cereşti, pe de altă parte“. Numai pentru că obiectele lumii

sensibile nu sunt nimic altceva decât entităţi spirituale densificate, omul care se ridică în gândurile sale la aceste entităţi spirituale poate înţelege lucrurile în gândurile sale. Lucrurile sensibile îşi au originea în lumea spiritelor, ele sunt o altă *formă* a entităţilor spirituale; iar când omul îşi face gânduri despre obiecte, interiorul său este orientat când şi când de la forma sensibilă spre arhetipurile spirituale ale acestor obiecte. A înţelege un lucru prin gânduri este un proces care poate fi comparat cu cel prin care un corp solid este transformat mai întâi fluid, în foc, pentru ca apoi chimistul să-l poată cerceta în forma sa fluidă.

În diferitele regiuni ale ţării spiritelor se arată arhetipurile spirituale ale lumii sensibile. În regiunile a cincea, a şasea şi a şaptea aceste arhetipuri se mai găsesc, ca puncte germinale vii; în cele patru regiuni inferioare ele iau aspectul de formaţiuni spirituale. Aceste formaţiuni spirituale spiritul uman le percepe ca pe o reflectare-umbră, atunci când vrea să obţină prin gândirea sa înţelegerea lucrurilor sensibile. Cum s-au densificat aceste formaţiuni pentru a da lumea sensibilă este o întrebare pentru cel care se străduie să obţină înţelegerea spirituală a lumii sale înconjurătoare. În primul rând; această lume înconjurătoare se structurează pentru punctul de vedere sensibil în cele patru trepte net separate: cea minerală, cea vegetală, cea animală şi cea umană. Regnul mineral este perceput prin simţuri şi înţeles prin gândire. Dacă ne facem un gând despre un mineral, avem de-a face cu două aspecte: cu obiectul sensibil şi cu gândul. Potrivit cu aceasta, trebuie să ne reprezentăm că acest obiect sensibil este o fiinţă-gând densificată. O fiinţă minerală acţionează asupra altei fiinţe minerale în mod exterior. Ea se loveşte de aceasta şi o mişcă; o încălzeşte, o luminează, o dizolvă etc. Acest mod exterior de a influenţa trebuie exprimat prin

gânduri. Omul îşi face gânduri asupra felului cum acţionează lucrurile minerale unul asupra altuia. Prin aceasta gândurile sale izolate se lărgesc într-o formaţiune de gânduri a lumii minerale generale. Dar această imagine de gânduri este un reflex al imaginii primordiale a întregii lumi minerale sensibile. Ea se găseşte în lumea spirituală *ca un întreg*. În regnul vegetal, la acţiunea exterioară a unui lucru asupra celuilalt se mai adaugă şi fenomenele de creştere şi de reproducere. Planta creşte şi produce din sine fiinţe de acelaşi fel cu ea. La ceea ce omul întâlneşte în regnul mineral se mai adaugă acum şi *viaţa*. Simplă meditare la acest fapt aduce lumină în această direcţie. Planta are în sine forţa de a-şi da sieşi *forma sa vie* şi de a produce această formă într-o fiinţă identică cu ea. Iar între modul inform al substanţei minerale, aşa cum îl întâlnim la gaze, la lichide etc., şi forma vie a lumii vegetale se află formele cristalelor. În cristale, noi trebuie să căutăm tranziţia de la lumea minerală fără formă (amorfă, *N.tr.*) la capacitatea vie de a da formă a regnului vegetal. În acest proces sensibil, exterior al producerii de formă – în ambele regnuri (mineral şi vegetal) – trebuie să vedem densificarea sensibilă a procesului pur spiritual care se desfăşoară atunci când germenii spirituali ai celor trei regiuni superioare ale ţării spiritelor se formează ca forme spirituale ale regiunilor inferioare. Procesului cristalizării îi corespunde în lumea spirituală ca arhetip trecerea de la germenul spiritual amorf la formaţiunea *formată*. Dacă această tranziţie se densifică astfel încât simţurile să-l poată percepe în rezultatul său, atunci el se prezintă în lumea sensibilă ca proces de cristalizare minerală. Şi în viaţa plantelor există un germene spiritual organizat. Dar i-a mai rămas fiinţei formatoare capacitatea vie de a da formă. În cazul cristalului, germenul spiritual şi-a pierdut în momentul formării lui capacitatea formatoare. El s-a

epuizat în forma transpusă în existenţă. Planta are formă, dar pe lângă aceasta îşi păstrează şi capacitatea de formare. Calitatea germenului spiritual din regiunile superioare ale ţării spiritelor se păstrează în viaţa plantelor. Aşadar, planta este formă, ca şi cristalul, şi totodată şi forţă formatoare. În afara formei pe care fiinţele primordiale au primit-o în forma plantei, la aceasta mai lucrează şi o altă formă care poartă amprenta fiinţei spirituale din regiunile superioare. Dar sensibil nu se poate percepe la plantă decât ceea ce se vieţuieşte în forma finită; entităţile formatoare care dau vitalitate acestei forme, în regnul vegetal, sunt prezente în mod senzorial neperceptibil. Ochiul sensibil vede azi crinul mic şi crinul devenit mai mare după un anumit timp. Forţa formatoare care îl prelucrează pe cel din urmă din primul acest ochi nu o vede. Această entitate-forţă formatoare este partea sensibil-invizibilă care lucrează în lumea plantelor. Germenii spirituali au coborât cu o treaptă, pentru a acţiona în domeniul formelor. În ştiinţa spiritului se poate vorbi despre regnuri elementare. Dacă desemnăm formele primordiale care încă nu au formă ca *prim regn elementar*, entităţile de forţă sensibil invizibile care acţionează ca maeştri lucrători la creşterea plantelor aparţin celui de *al doilea regn elementar*. În lumea animală se mai adaugă la capacitatea de a creşte şi de a se reproduce senzaţia şi pofta. Acestea sunt exteriorizările *lumii sufleteşti*. O fiinţă dotată cu ele aparţine acestei lumi, primeşte impresii de la ea şi acţionează asupra ei. Orice senzaţie, orice poftă care iau naştere în fiinţa unui animal sunt scoase din străfundurile sufletului animal. Forma are durată mai mare decât senzaţia sau pofta. Se poate spune că, aşa cum se raportează forma ce se modifică a plantei la forma rigidă a cristalului, tot astfel se raportează şi viaţa de senzaţie la forma vie mai statornică. Planta se epuizează într-o

oarecare măsură în forţa formatoare; ea dă naştere la noi forme în timpul vieţii: mai întâi rădăcina, apoi sistemul foliar, apoi florile etc. Animalul creşte până la o anumită dimensiune şi formă caracteristică şi dezvoltă apoi în cadrul acesteia viaţa dinamică a senzaţiilor şi dorinţelor lui. Şi această viaţă îşi are existenţa în lumea sufletească. Aşa cum planta este ceea ce creşte şi se reproduce, animalul este ceea ce simte şi-şi dezvoltă instinctele. Ele sunt pentru animal ceea ce este fără formă, care se dezvoltă mereu în forme noi. În ultimă instanţă, ele îşi au procesele arhetipale în cele mai înalte regiuni ale ţării spiritelor. Dar ele sunt active în lumea sufletească. Astfel, la animale, pe lângă entităţile-forţă care dirijează, sensibil-invizibile, creşterea şi reproducerea se mai adaugă şi altele care au coborât cu o treaptă mai jos în lumea sufletească. Artizanii care acţionează în senzaţii şi instincte sunt, în regnul animal, entităţi fără formă care se îmbracă în învelişuri sufleteşti. Ele sunt constructorii propriu-zişi ai formelor animale. Domeniul cărora le aparţin poate fi desemnat în ştiinţa spiritului drept *al treilea regn elementar*. Pe lângă capacităţile menţionate la plante şi animale, omul mai este înzestrat şi cu aceea de a prelucra senzaţiile, obţinând reprezentări şi gânduri, şi cu aceea de a-şi dirija instinctele prin gândire. Gândul care la plantă apare ca formă, la animal apare ca forţă sufletească şi chiar sub formă de gând. Animalul este suflet; omul este spirit. Entitatea spirituală a mai coborât o treaptă. La animal ea este formatoare de suflet. La om ea s-a mutat în însăşi lumea materială sensibilă. Spiritul este prezent în cadrul corpului uman sensibil. Şi pentru că se prezintă în veşmânt sensibil, el poate apărea ca acea reflectare-umbră a fiinţei-spirit, pe care-o reprezintă gândul. Prin condiţiile organismului fizic al creierului, în om apare spiritul. Dar spiritul a devenit din această cauză şi entitatea interioară a

omului. Gândul este forma pe care o adoptă în om entitatea-spirit lipsită de formă, aşa cum ea preia forma la plantă, sufletul la animal. Datorită acestui fapt, omul nu are un regn elementar care să-l construiască în afară de sine însuşi, în măsura în care el este fiinţă gânditoare. Regnul său elementar lucrează în corpul său sensibil. Numai în măsura în care omul este formă şi fiinţă în care iau naştere senzaţii lucrează în el şi entităţi elementare de acelaşi fel cu cele care lucrează în lumea plantelor şi a animalelor. În organismul spiritual al omului, în creierul său format ca încununare a sistemului său nervos avem în faţa noastră, devenit sensibil-vizibilă, ceea ce lucrează ca entitate de forţă suprasensibilă la plante şi la animale. Aceasta are drept rezultat faptul că animalul are un sentiment de sine, omul în schimb are o conştienţă de sine. În animal, spiritul se simte suflet; el nu se simte spirit. În om spiritul se recunoaşte ca spirit, chiar dacă – prin condiţiile fizice – numai ca reflectare-umbră a spiritului, ca gând. În acest sens lumea triplă se împarte în modul următor: 1. regnul fiinţelor arhetipale lipsite de formă (primul regn elementar); 2. regnul fiinţelor formatoare de formă (al doilea regn elementar); 3. regnul fiinţelor sufleteşti (al treilea regn elementar) 4. regnul formelor create (forme cristaline); 5. regnul fiinţelor care au forme fizice vizibile, asupra cărora mai lucrează însă în afară de acestea şi entităţile formatoare (regnul vegetal); 6. regnul care devine sensibil în forme în care însă mai acţionează încă şi entităţile care vieţuiese sufletește (regnul animal); 7. Regnul în care formele sunt perceptibile senzorial, pe lângă care însă mai acţionează entităţile care creează formele şi cele care se vieţuiesc sufletește şi în care prinde contur însuşi spiritul sub forma gândului în cadrul lumii simţurilor (regnul uman).

Din acestea rezultă modul cum se leagă componentele de bază ale omului ce trăieşte în trup cu lumea spirituală. Corpul fizic, corpul eteric, corpul sufletesc simţitor şi sufletul raţiunii trebuie privite ca arhetipuri ale ţării spiritelor densificate în lumea sensibilă. Corpul fizic ia naştere prin aceea că arhetipul omului este densificat până la apariţia sensibilă. Din această cauză, corpul fizic poate fi numit şi entitate a primului regn elementar densificat până la un grad de vizibilitate sensibilă. Corpul eteric ia naştere prin aceea că silueta obţinută în acest mod este menţinută în mobilitate printr-o entitate care-şi extinde activitatea în regnul sensibil, dar care ea însăşi nu este perceptibilă prin simţuri. Dacă se doreşte caracterizarea completă a acestei entităţi, atunci trebuie spus că ea îşi are originea mai întâi în regiunile cele mai înalte ale ţării spiritelor şi ia apoi formă în cea de a doua regiune, devenind un arhetip al vieţii. Ca arhetip al vieţii, ea acţionează în lumea sensibilă. În mod asemănător, entitatea care construieşte corpul sufletesc simţitor îşi are obârşia în ţinuturile cele mai înalte ale ţării spiritelor, iar în cea de a treia regiune a ţării spiritelor ia forma arhetipală a lumii sufleteşti şi acţionează ca atare în lumea sensibilă. Sufletul raţiunii se formează prin aceea că arhetipul omului gânditor ia în cea de a patra regiune a ţării spiritelor forma gândului şi, ca atare, acţionează în lumea sensibilă ca entitate umană gânditoare. Aşa se află omul în cadrul lumii simţurilor; în felul acesta lucrează spiritul la corpul său fizic, la corpul său eteric şi la corpul său sufletesc simţitor. În felul acesta spiritul devine aparent în sufletul raţiunii. Aşadar, la cele trei mădulare inferioare ale omului colaborează arhetipurile sub formă de entităţi care într-un anumit mod i se opun în mod exterior; în sufletul său al raţiunii, el însuşi devine lucrător (conştient) la propria sa fiinţă. Iar entităţile care lucrează asupra corpului său fizic sunt

aceleaşi care formează natura minerală. Asupra corpului său eteric acţionează entităţi de aceeaşi specie cu cele care acţionează asupra regnului vegetal, asupra corpului său sufletesc cu cele ce elaborează senzaţii, cele care trăiesc în regnul animal în mod sensibil-neperceptibil, dar care îşi extind activitatea în aceste regnuri.

În felul acesta coacţionează diferitele lumi. Lumea în care trăieşte omul este expresia acestei coacţionări.

După ce lumea sensibilă a fost înţeleasă în acest mod, se deschide şi calea înţelegerii pentru fiinţe de alt fel decât sunt cele care îşi au existenţa în cele patru regnuri amintite ale naturii. Un exemplu de astfel de entităţi este ceea ce se numeşte spiritul poporului (spiritul naţional). Acesta nu apare nemijlocit în mod sensibil. El se vieţuieşte în senzaţiile, sentimentele, înclinaţiile etc. observate ca fiind comune unui popor. Este o entitate care nu se încorporează în mod sensibil, ci, aşa omul îşi modelează corpul în mod sensibil vizibil, tot astfel cum îşi modelează ea corpul din substanţe ale lumii sufleteşti. Acest corp al spiritului poporului este ca un nor în care trăiesc mădularele unui popor, ale căror acţiuni apar în sufletele oamenilor, dar care nu îşi au originea în sufletele lor. Pentru cine nu îşi reprezintă spiritul poporului în acest fel, acesta rămâne o simplă imagine fantomatică gând, fără fiinţă şi viaţă, o abstracţiune goală. Ceva asemănător s-ar putea spune şi despre ceea ce se numeşte spiritul timpului. Prin aceasta, vederea spirituală se lărgeşte, acoperind o multitudine de alte entităţi, inferioare şi superioare, care trăiesc în ambianţa omului, fără ca el să le poată percepe prin simţuri. Oamenii care au capacitatea clarvederii spirituale percep însă astfel de entităţi şi le pot descrie. Unor specii inferioare de astfel de fiinţe le aparţine tot ceea ce cei ce percep lumile spirituale numesc salamandre, silfi, undine, gnomi. Nu trebuie să spunem că astfel de descrieri

ar fi imagini-copii ale adevărului care se află la baza lor. Dacă ar fi aşa, atunci lumea care poate fi înţeleasă cu ajutorul lor nu ar fi o lume spirituală, ci una grosolan-sensibilă. Ele sunt vizualizări ale unui adevăr spiritual care nu se lasă prezentat decât în acest fel, ca parabole. Când cel care vrea să valorifice numai vederea fizică consideră acest fel de entităţi ca avortoni ai unei fantezii pustii şi ale superstiţiei, acest lucru este de înţeles. Pentru ochii sensibili, ele nu pot fi vizibile, este evident, pentru că ele nu au un corp fizic. Superstiţia nu constă în faptul că astfel de fiinţe sunt privite ca fiind adevărate, ci în aceea că se crede că ele apar în mod sensibil. Fiinţe cu astfel de formă coacţionează la construcţia lumii, şi te întâlneşti cu ele de îndată ce păşeşti în regiunile superioare ale lumii, închise pentru simţurile corporale. Superstiţioşi nu sunt cei care văd în astfel de descrieri imaginile unor adevăruri spirituale, ci aceia care cred în existenţa sensibilă a imaginilor, dar şi cei care contestă spiritul pentru că ei cred că trebuie să respingă imaginea sensibilă. Trebuie consemnate şi fiinţele care nu coboară până în lumea sufletească, ci al căror înveliş este ţesut numai din formaţiunile ţării spiritelor. Omul le percepe, devine tovarăşul lor, atunci când îşi deschide ochiul spiritual şi urechea spirituală pentru ele. Printr-o astfel de deschidere, omului îi devin inteligibile multe lucruri la care el nu poate să privească altminteri decât cu o lipsă totală de înţelegere. În jurul lui se face lumină; el vede cauzele a ceea ce nu sunt decât efecte în lumea sensibilă. El cuprinde ceea ce, în lipsa ochiului spiritual, fie trebuie să conteste cu totul, fie să se mulţumească cu sintagma: Există mai multe lucruri în cer şi pe Pământ decât vă permite să visaţi înţelepciunea voastră primită în şcoli. Oameni care simt lucrurile cu mai multă fineţe, în mod spiritual, devin neliniştiţi atunci când presimt în jurul lor existenţa unei alte lumi decât cea

percepută prin simţuri; ei încep să conştientizeze în mod înceţoşat şi trebuie să bâjbâie în interiorul lor ca orbul printre obiecte vizibile. Numai cunoaşterea clară a acestor domenii superioare ale existenţei, pătrunderea plină de înţelegere în ceea ce se întâmplă în ei pot întări cu adevărat omul în sinea lui şi-l pot aduce la determinarea sa adevărată. Prin privirea în ceea ce este ascuns simţurilor, omul îşi lărgeşte fiinţa în aşa fel încât îşi simte viaţa trăită *înaintea* acestei lărgiri ca pe „un vis despre lume".

VI. Forma gândurilor şi aura umană [Obs. 11]

S-a spus că formaţiunile uneia dintre cele trei lumi nu au pentru om realitate decât atunci când el are capacităţile sau organele pentru perceperea lor. Omul nu conştientizează anumite fenomene din spaţiu ca fenomene luminoase numai datorită faptului că el are un ochi bine format. Cât se revelează unei fiinţe din ceea ce este adevărat depinde de receptivitatea acesteia. Aşadar, niciodată un om nu trebuie să spună că este adevărat numai ceea ce el poate percepe. Multe lucruri pot fi adevărate pentru a căror percepţie îi lipsesc organele corespunzătoare. Lumea sufletească şi ţara spiritelor sunt tot atât de adevărate, ba adevărate chiar într-un sens mult superior decât lumea sensibilă. De fapt, nici un ochi fizic nu poate vedea sentimente, reprezentări; dar ele sunt adevărate. Şi aşa cum omul are în faţă, prin intermediul simţurilor sale exterioare, lumea corporală ca percepţie, tot astfel şi pentru organele sale spirituale, sentimentele, poftele, instinctele, gândurile etc. devin percepţii. Aşa cum prin ochiul său fizic pot fi văzute fenomenele spaţiale ca fenomene colorate, tot aşa prin simţurile interioare fenomenele sufleteşti şi spirituale pot deveni percepţii care sunt analoage fenomenelor colorate sensibile. A înţelege pe

deplin în ce sens vorbim despre aceasta o poate face numai acela care a parcurs calea cunoaşterii care va fi descrisă în capitolul următor şi şi-a dezvoltat simţurile sale interioare prin acest antrenament. Pentru acesta devin vizibile suprasensibil în lumea sufletească din jur fenomenele sufleteşti, iar în domeniul spiritual fenomenele spirituale. Sentimente pe care el le vieţuieşte la alte fiinţe strălucesc pentru el ca nişte fenomene luminoase; gândurile către care îşi îndreaptă atenţia parcurg spaţiul spiritual. Pentru el gândul unui om care se raportează la alt om nu este ceva ce nu poate fi perceput, ci un proces perceptibil. Conţinutul unui gând trăieşte ca atare *numai* în sufletul gânditorului, dar acest conţinut produce efecte în lumea spirituală. *Acesta* este fenomenul perceptibil pentru ochiul spiritual. Ca realitate efectivă se scurge dintr-o entitate umană şi curge spre o alta. Modul cum acest gând acţionează asupra celuilalt este trăit ca un fenomen perceptibil în lumea spirituală. Astfel, pentru cel care are deschise simţurile spirituale, omul perceptibil fizic nu este decât o parte a omului. Acest om fizic devine punctul central al unor efluvii sufleteşti şi spirituale. Lumea de o diversitate nemărginită care se deschide „clarvăzătorului“ nu poate fi redată decât sub forma unor sugerări mai mult sau mai puţin generale. Un gând uman, de exemplu, care nu trăieşte decât în înţelegerea gândurilor celui care ascultă apare ca fenomen colorat perceptibil pe plan spiritual. Un gând care izvorăşte dintr-o poftă senzorială a omului are o altă colorație decât un gând conceput din pură cunoaştere, dintr-o frumuseţe nobilă sau din binele etern. Gânduri care îşi au originea în viaţa senzorială străbat lumea sufletească în nuanţe de roşu[3]. Într-o frumoasă culoare galbenă apare un gând prin

[3] Este uşor de înţeles că descrierile făcute aici sunt expuse celor mai mari înţelegeri eronate. Din această cauză vom reveni la sfârşitul

care gânditorul urcă la o cunoştinţă superioară. Într-un roz-roşu admirabil străluceşte un gând care-şi are obârşia într-o iubire plină de dăruire. Şi aşa cum conţinutul unui gând ajunge să se exprime în forma sa suprasensibilă, tot astfel apare şi precizia sa mai mult sau mai puţin mare. Gândul precis al gânditorului se arată ca o formaţiune cu contururi clare; reprezentarea vagă apare ca o formaţiune noroasă, cu contururi estompate.

Entitatea sufletească şi spirituală a omului apare, în acest fel, ca parte suprasensibilă a omului *integral*.

Efectele coloristice perceptibile „ochiului spiritual“ care radiază în jurul omului fizic absorbit în activitatea sa şi-l învăluie ca un *nor* (oarecum în forma ovală) reprezintă ceea ce se numeşte *aura umană*. Mărimea aurei este diferită de la un om la altul. Totuşi ne putem reprezenta că – în medie – omul *întreg* apare de patru ori mai lat şi de înălţime dublă faţă de omul fizic.

În aură se agită cele mai diferite tonuri de culori. Şi această agitaţie este o imagine fidelă a vieţii umane interioare. Diferitele nuanţe de culori sunt tot atât de schimbătoare precum este şi viaţa. Totuşi, anumite calităţi permanente cum sunt talentele, calităţile caracteriale se exprimă şi în nuanţe durabile.

La oameni care sunt încă străini de trăirile „căii cunoaşterii“ descrise într-un capitol al acestei cărţi pot apărea confuzii cu privire la „aură“. Ei şi-ar putea închipui că ceea ce descriem aici drept „culori“ s-ar afla în faţa sufletului la fel cum culoarea fizică s-ar afla în faţa ochiului. O astfel de „culoare sufletească“ nu ar fi însă nimic altceva decât o halucinaţie. Ştiinţa spiritului nu are absolut nimic

---

acestei noi ediţii cu o observaţie.

de-a face cu impresii care sunt „halucinatorii“. Şi în orice caz *acestea* nu fac obiectul descrierilor noastre. Se ajunge la o reprezentare corectă dacă reţinem următorul lucru. *Sufletul trăieşte* în legătură cu o *culoare* fizică nu numai impresia sensibilă, ci are şi o *trăire sufletească*. Aceasta este diferită când sufletul percepe prin intermediul ochiului o suprafaţă galbenă de trăirea sufletească pe care o are în faţa unei suprafeţe albastre. Să numim această trăire „a simţi galbenul“ sau „a simţi albastrul“. Acum, sufletul care a păşit pe calea cunoaşterii are acelaşi „sentiment al galbenului“ faţă de trăirile sufleteşti active ale altei fiinţe şi „sentimentul albastrului“ faţă de dispoziţiile sufleteşti pline de dăruire. Esenţială nu este ca „văzătorul“ să vadă într-o reprezentare a unui alt suflet la fel de albastru precum vede el acest „albastru“ în lumea fizică, ci ca el să aibă o simţire care-l justifică să numească „albastră“ reprezentarea, aşa cum omul fizic numeşte „albastră“ o perdea, de exemplu. Şi mai departe este *esenţial* ca „văzătorul“ să fie conştient de faptul că împreună cu această trăire a sa el se află într-o trăire acorporală, astfel încât are posibilitatea de a vorbi despre valoarea şi semnificaţia vieţii sufleteşti într-o lume a cărei percepţie *nu* este mijlocită prin corpul uman. Chiar dacă acest sens al expunerii noastre trebuie să fie întru totul luat în considerare, totuşi pentru „văzător“ este de la sine înţeles să se vorbească despre „albastru“, „galben“, „verde“ etc. când se referă la „aură“.

Aura este foarte diferită în funcţie de temperamentele şi dispoziţiile sufleteşti ale oamenilor, dar şi de gradul lor de evoluţie spirituală. O cu totul altă aură are un om care se dăruieşte în întregime instinctelor lui animalice, decât unul care trăieşte mai mult în gânduri. Aura unei naturi predispuse pentru religie se deosebeşte esenţial de una care se epuizează în trăirile comune ale

zilei. Adăugaţi la aceasta faptul că toate dispoziţiile sufleteşti schimbătoare, toate înclinaţiile, bucuriile şi durerile îşi găsesc expresia în aură.

Trebuie să compari între ele aurele celor mai diferite trăiri sufleteşti, pentru a învăţa să înţelegi semnificaţia nuanţelor coloristice. Trebuie avute în vedere mai întâi trăirile sufleteşti care sunt impregnate de afecte puternic exteriorizate. Ele pot fi împărţite în două tipuri diferite, cele în care sufletul este împins spre afecte prin natura animală şi cele care îmbracă o formă rafinată, care sunt influenţate puternic prin reflectare, prin meditaţie. În primul caz găsim mai ales curenţi de toate nuanţele, de brun şi de galben-roşcat, străbătând anumite locuri ale aurei. În cazul celor cu afecte rafinate apar în aceleaşi locuri nuanţe de galben-roşcat mai deschise şi de verde. Se poate observa că paralel cu creşterea inteligenţei nuanţele verzi devin tot mai frecvente. Oameni foarte deştepţi, care însă se epuizează în întregime în satisfacerea poftelor lor animalice, au mult verde în aura lor. Totuşi acest verde va avea întotdeauna o nuanţă de brun sau roşu-brun. Oameni lipsiţi de inteligenţă au o mare parte din aură străbătută de curenţi roşu-bruni sau chiar de un roşu sângeriu închis.

Cu totul diferită este aura în cazul unei dispoziţii sufleteşti liniştite, care cumpăneşte, care cugetă. Nuanţele brune sau roşcate se retrag şi apar diferite nuanţe de verde. În cazul gândirii concentrate aura prezintă o nuanţă fundamental verde, binefăcătoare. Acest lucru este valabil mai ales pentru acele naturi despre care se poate spune că ştiu să se adapteze tuturor circumstanţelor vieţii.

Nuanţele de albastru apar la predispoziţii sufleteşti pline de dăruire. Cu cât un om îşi pune mai mult sinea sa în slujba unei cauze, cu atât mai frecvente devin nuanţele albastre. Şi în acest caz întâlnim două feluri de oameni, cu totul diferiţi. Există naturi care nu sunt obişnuite să-şi

desfăşoare forţa lor de gândire, suflete pasive; care nu au altceva de oferit decât „caracterul lor bun“. Aura lor străluceşte într-un albastru frumos. Aşa se arată şi aura multor naturi religioase, pline de dăruire. Sufletele miloase şi altele care se epuizează într-o existenţă plină de activităţi de binefacere au o aură asemănătoare. Dacă astfel de oameni mai sunt şi inteligenţi, atunci se observă alternanţe de curenţi verzi şi albaştri sau albastrul prezintă o nuanţă verzuie. Este o caracteristică a sufletelor active, spre deosebire de cele pasive, ca albastrul lor să se satureze dinăuntru cu nuanţe luminoase. Naturi foarte inventive, care au gânduri productive, emit ca dintr-un punct central nuanţe luminoase, radiante. Acesta este cazul în cea mai mare măsură la persoanele desemnate ca „înţelepte“ şi mai ales la acelea care sunt pline de idei fertile. Tot ceea ce face referire la activitatea spirituală are mai mult forma de raze care se răspândesc dinăuntru; în acelaşi timp, ceea ce-şi are obârşia în viaţa animală are forma de nori neregulaţi care plutesc prin aură.

În funcţie de felul în care reprezentările care rezultă din activitatea sufletului se pun mai mult în slujba instinctelor animalice proprii sau în slujba unor interese ideale, realiste, obiective formaţiunile corespunzătoare ale aurei prezintă coloraţii diferite. Capul inventiv, care-şi foloseşte toate gândurile pentru satisfacerea pasiunilor lui senzoriale, prezintă nuanţe roşii-albastre întunecate (vineţii); dimpotrivă cel care îşi implică gândurile în mod lipsit de egoism într-un interes obiectiv prezintă nuanţe roşu-albastre deschise. O viaţă în spirit asociată cu dăruire nobilă şi cu capacitate de sacrificiu se manifestă în culori roşu-roz sau violet deschise.

Dar nu numai structura fundamentală a sufletului, ci şi afectele trecătoare, dispoziţiile schimbătoare şi alte trăiri îşi arată efluviile colorate în aură. O mânie bruscă, violentă

produce efluvii roşii; sentimentul onoarei rănite care se trăieşte într-un puseu brusc, apare sub forma de nori de un verde închis. Dar fenomenele colorate nu apar numai ca formaţiuni de nori cu formă neregulată, ci şi ca figuri clar delimitate cu formă regulată. Dacă un om are un acces de frică, aceasta apare sub forma unor dungi ondulate de culoare albastră cu un luciu roscat-albastru care coboară în aură de sus până jos. La o persoană care aşteaptă tensionată un anumit eveniment se poate vedea cum dungi roşii-albastre străbat aura încontinuu, radiar dinăuntru spre exterior.

Pentru o capacitate de percepţie spirituală precisă trebuie observată orice senzaţie pe care omul o primeşte din exterior. În aura persoanelor care reacţionează violent la orice impresie exterioară apar puncte şi mici pete albastru-roşcate care se aprind continuu. La oamenii care nu sunt impresionabili, aceste mici pete au o coloraţie galben-portocalie sau chiar o culoare galbenă frumoasă. „Împrăştierea“ sau „distracţia“ persoanelor se prezintă sub forma unor pete albăstrui cu tentă verzuie, având forme mai mult sau mai puţin schimbătoare.

Clarvederea spirituală superioară deosebeşte în cadrul acestei aure care-l înconjoară sau radiază în jurul omului trei genuri de fenomene colorate. Există, mai întâi, culori mai mult sau mai puţin lipsite de transparenţă, mai mult sau mai puţin opace. În orice caz, compararea acestor culori cu cele pe care le vede ochiul nostru fizic ne face să le considerăm delicate şi transparente. În cadrul lumii suprasensibile, ele fac ca spaţiul pe care-l ocupă să fie relativ netransparent; ele îl umplu ca nişte forme ceţoase. Există apoi culorile care par să fie în întregime lumină. Ele luminează spaţiul pe care-l umplu, care devine el însuşi luminos prin aceste culori. Cu totul diferit de aceste două feluri de culori este cel de al treilea gen de fenomene

colorate. Acestea au un caracter de radiaţie, de scânteiere, de sclipire. Ele nu strălumineză numai spaţiul pe care-l umplu, ci îl iradiază şi-l fac strălucitor. În aceste culori există ceva activ, mişcător în sine. Celelalte au în ele ceva odihnitor, lipsit de strălucire. Acestea, dimpotrivă, se produc parcă din ele însele. Prin primele două genuri de culori spaţiul parcă se umple cu un fluid fin, care sălăşluieşte liniştit în el; prin cel de al treilea, el se umple cu o viaţă mereu renăscândă, de o activitate neîncetată.

Aceste trei genuri de culori nu sunt dispuse în aura umană una lângă alta; ele nu se găsesc în părţi spaţiale separate unele de altele, ci se întrepătrund în modul cel mai variat. În unele locuri ale aurei putem vedea toate trei genurile întrepătrunse, aşa cum poţi vedea şi auzi în acelaşi timp un corp fizic, de exemplu, un clopot. Prin aceasta, aura devine un fenomen deosebit de complicat, căci avem de-a face, de fapt, cu trei aure care se găsesc unele în interiorul celorlalte, care se întrepătrund. Dar putem să ne lămurim asupra acestui aspect dacă ne ocupăm alternativ de cele trei aure. Realizăm atunci în lumea suprasensibilă ceva asemănător cu ceea ce facem în lumea sensibilă când, pentru a ne dărui complet impresiei produse de o bucată muzicală, închidem ochii. Clarvăzătorul are, într-un anumit sens, trei feluri de organe pentru cele trei genuri de culori. Şi, pentru a putea observa nestânjenit, el poate deschide spre impresionare unul sau altul dintre aceste organe, închizându-le pe celelalte. La un clarvăzător pot să fie dezvoltate la început numai unele organe, legate de primul gen de culori. Un astfel de clarvăzător nu poate vedea decât una dintre aure; celelalte două îi rămân invizibile. Tot astfel, el poate fi apt pentru impresii produse de primele două aure, nu şi de cea de-a treia. Treapta superioară a „darului clarvederii“ constă în faptul că un om poate observa toate cele trei aure şi, în

beneficiul studiului, să îndrepte alternativ atenţia asupra uneia sau a alteia dintre ele.

Aura triplă este expresia suprasensibil-vizibilă pentru entitatea umană. Cele trei mădulare: corp, suflet şi spirit se exprimă în ea. Prima aură este oglindirea influenţei pe care trupul o exercită asupra sufletului omului; cea de a doua caracterizează viaţa proprie a sufletului care s-a ridicat deasupra lucrurilor ce aţâţă direct simţurile, dar care nu s-a dedicat încă slujirii veşniciei; cea de a treia aură oglindeşte stăpânirea pe care spiritul veşnic a obţinut-o asupra oamenilor trecători. Când se fac descrieri ale aurei – aşa cum se întâmplă aici –, trebuie subliniat că aceste lucruri nu sunt numai greu de observat, ci înainte de toate sunt greu de descris. Din această cauză nimeni nu trebuie să *vadă* în astfel de descrieri altceva decât o *propunere*.

Pentru clarvăzător, aşadar, particularitatea vieţii sufleteşti se exprimă în calitatea aurei. Dacă îl întâmpină o viaţă sufletească dăruită în întregime instinctelor senzuale, dorinţelor şi excitanţilor momentului, atunci el vede prima aură în culorile cele mai ţipătoare; cea de a doua, dimpotrivă, este dezvoltată slab. În ea se văd numai formaţiuni colorate palide; cea de a treia de-abia este sugerată. Numai ici şi colo se arată câte o scânteioară pâlpâitoare, semnalând că şi în cazul unor astfel de dispoziţii sufleteşti în om trăieşte veşnicia ca predispoziţie, dar că ea este reprimată prin acţiunea menţionată a senzorialului. Cu cât omul desprinde de sine natura instinctuală, cu atât prima parte a aurei devine mai puţin agresivă. Cea de a doua creşte atunci tot mai mult şi umple complet cu forţa ei luminătoare corpul colorat în cadrul căruia trăieşte omul fizic. Şi cu cât omul se prezintă mai mult ca „slujitor al veşnicului“ se arată mai minunata a treia aură, acea parte care dă mărturia măsurii în care omul este

cetăţean al lumii spirituale. Căci sinea divină radiază prin această parte a aurei umane în lumea terestră. În măsura în care oamenii au această aură, ei sunt flăcări prin care divinitatea luminează lumea aceasta. Prin această parte a aurei, ei arată în ce măsură ştiu să nu se mai vieţuiască pe sine, cum să încarneze adevărul, frumosul nobil şi binele, în ce măsură ei s-au smuls sinelui lor înguste pentru a se jertfi pe altarul marii acţiuni creatoare cosmice.

Astfel, în aură se exprimă ce a făcut omul din el însuşi în cursul încorporărilor sale.

În toate cele trei părţi ale aurei sunt conţinute culori de cele mai variate nuanţe. Caracterul acestora se schimbă o dată cu gradul de evoluţie al omului. În prima parte a aurei se poate vedea viaţa neevoluată a pornirilor instinctuale, în toate nuanţele de la roşu până la albastru. Aici, aceste nuanţe au un caracter tulbure, neclar. Nuanţele roşii îndrăzneţe indică patimile senzuale, plăcerile carnale, căutarea satisfacţiilor cerului gurii şi ale stomacului. Nuanţele verzi par să se găsească mai ales la acele naturi inferioare care înclină spre indiferenţă, spre stupiditate, care se dedau cu aviditate oricărei juisări, evitând totuşi eforturile care i-ar duce la satisfacţie. Acolo unde patimile împing cu forţă spre o anumită ţintă pentru care nu sunt adaptate facultăţile obţinute apar culori ale aurei verzi-brune şi verzi-gălbui. În orice caz, anumite moduri de viaţă moderne produc tocmai acest fel de aură.

Un sentiment de sine care, îşi are rădăcinile în înclinaţiile inferioare, care reprezintă, aşadar, treapta cea mai de jos a egoismului, se prezintă în nuanţe galbene neclare până la brun. Este limpede că viaţa animalică instinctivă poate lua şi un caracter îmbucurător. Există o anumită capacitate de autosacrificare care se întâlneşte la regnul animal într-un grad înalt. Cea mai frumoasă desăvârşire a unui instinct animalic îşi găseşte împlinirea în

dragostea maternă naturală. Aceste instincte naturale, lipsite de egoism, sunt exprimate în prima aură în nuanţe roşcate până la roz. Teama laşă, frica, determinată de cauze fizice se arată prin culori albastru-brune sau albastru-cenuşii.

A doua aură prezintă de asemenea cele mai variate trepte ale culorilor. Un sentiment de sine puternic dezvoltat, mândrie şi ambiţie dau naştere la formaţiuni brune şi brun-portocalii. Şi curiozitatea se face cunoscută prin pete galben-roşii. Galbenul luminos reflectă gândire clară şi inteligenţă; verdele este expresia înţelegerii pentru viaţă şi lume. Copiii care înţeleg repede au mult verde în această parte a aurei. O memorie bună pare să se trădeze prin galben-verde în această aură. Rozul indică o entitate binevoitoare, amabilă; albastrul este culoarea pietăţii. Cu cât se apropie mai mult pietatea de ardoarea religioasă, cu atât mai mult albastrul trece în violet. Idealismul şi seriozitatea vieţii într-o concepţie superioară se vede ca albastru-indigo.

Culorile fundamentale ale celei de a treia aure sunt galben, verde şi albastru. Galbenul luminos apare când gândirea este plină de idei înalte, cuprinzătoare, care extrage detaliul izolat din întregul ordinii universale divine. Dacă gândirea este intuitivă şi este asociată cu o puritate desăvârşită lipsită de reprezentări senzuale atunci acest galben are o strălucire aurie. Verdele exprimă iubirea faţă de orice fiinţă; albastrul este semnul capacităţii de sacrificiu lipsite de egoism, pentru toate fiinţele. Dacă această capacitate de a se sacrifica se intensifică până la o voinţă puternică, care se pune activ în serviciul lumii, atunci albastrul se luminează devenind violet deschis. Dacă în ciuda unei fiinţe sufleteşti elevate mai sunt prezente mândria şi ambiţia nemăsurate, ca ultime resturi ale egoismului personal, pe lângă nuanţele galbene mai apar şi

altele care tind spre portocaliu. Trebuie totuşi observat că, în această parte a aurei, culorile sunt foarte diferite de cele cu care este obişnuit omul în lumea simţurilor. Aici clarvăzătorul este întâmpinat de o frumuseţe şi splendoare cu care nu se poate compara nimic din lumea obişnuită. Această descriere a aurei nu poate fi judecată corect de acela care nu acordă importanţă majoră faptului că *vederea aurei* implică *o lărgire* şi *o îmbogăţire* a lucrurilor percepute în lumea fizică. O lărgire care ţinteşte să cunoască forma vieţii sufleteşti, care are o realitate spirituală în afara lumii sensibile. Această descriere nu are *nici* o legătură cu o interpretare a caracterului sau a gândurilor unui om dintr-o aură percepută halucinatoriu. Ea doreşte să lărgească cunoaşterea înspre lumea spirituală şi nu vrea să aibă nimic de-a face cu preocuparea îndoielnică de a interpreta sufletele oamenilor prin aurele lor.

CALEA CUNOAŞTERII

Cunoaşterea ştiinţei spiritului despre care este vorba în această carte poate fi obţinută de *orice* om, prin eforturi proprii. Expuneri de felul celor din această scriere furnizează o imagine de gânduri a lumilor superioare. Şi într-o anumită privinţă ele sunt *primul pas* spre o contemplare proprie. Căci omul este o fiinţă care gândeşte. El îşi poate găsi calea cunoaşterii, dacă pleacă de la gândire. Dacă raţiunii sale îi este dată o imagine a lumilor superioare, acest lucru nu este steril pentru el, chiar dacă aceasta este numai o povestire despre fapte la care el nu poate să ajungă printr-o contemplare proprie. Căci gândurile care îi sunt date reprezintă ele însele o forţă care acţionează mai departe în lumea sa de gânduri. Această forţă devine activă; ea va trezi predispoziţii care dormitează în el. Cine crede că o astfel de imagine de gânduri ar fi de prisos greşeşte. Căci el vede în gânduri numai ceea ce este lipsit de esenţă, ceea ce este abstract. Dar la baza gândului se află o forţă vie. Comunicarea cunoaşterii, ca expresie nemijlocită a ceea ce este văzut în spirit, acţionează în cel căruia i se comunică ca un *germene* care produce rodul cunoaşterii din sine. Cine vrea să se adreseze altor forţe din om, cu desconsiderarea lucrării gândirii, acela nu ţine seama că gândirea este capacitatea supremă pe care o posedă omul în lumea sensibilă. Aşadar, celui care întreabă: Cum obţin eu cunoştinţele superioare ale ştiinţei spiritului? trebuie să i se spună: Informează-te mai întâi despre comunicările altora asupra unor astfel de cunoştinţe. Iar dacă el ripostează: Vreau să văd eu însumi, nu vreau să ştiu nimic despre cele văzute de alţii, atunci trebuie să i se răspundă: Chiar în însuşirea comunicărilor altora se află prima treaptă spre cunoaşterea proprie. La aceasta se poate spune: Deci, mai întâi sunt constrâns la

credinţă oarbă. Totuşi, nu este vorba, în cazul unei comunicări, de credinţă sau necredinţă, ci de o receptare a ceea ce percepi. Adevăratul cercetător al spiritului nu vorbeşte niciodată aşteptând să i se ofere credinţă oarbă. El înţelege şi gândeşte: Aceasta am trăit-o în domeniile spirituale ale existenţei şi povestesc despre trăirile mele. Dar el ştie şi că acceptarea acestor trăiri şi pătrunderea gândurilor celuilalt cu povestirea sa sunt pentru acesta forţe vii pentru dezvoltarea sa în plan spiritual.

Ceea ce avem aici în vedere va înţelege corect numai acela care se gândeşte la felul în care orice ştiinţă despre lumile sufleteşti şi spirituale odihneşte în străfundurile sufletului uman. Prin „calea cunoaşterii“ ele pot fi ridicate la suprafaţă. Ai acces nu numai la ceea ce ai adus tu însuţi la suprafaţă, ci şi la ceea ce un altul a scos la lumină din străfundurile sufletesti. Chiar şi atunci când personal încă n-ai făcut nici un fel de pregătiri în vederea păşirii pe calea cunoaşterii. O pătrundere spirituală corectă trezeşte, în mentalul netulburat de prejudecăţi, forţa înţelegerii. Ştiinţa inconştientă vine în întâmpinarea faptelor spirituale găsite de alţii. Iar această venire în întâmpinare nu este credinţă oarbă, ci acţiune sănătoasă a raţiunii umane sănătoase. În această înţelegere sănătoasă ar trebui văzut un punct de plecare cu mult mai bun şi pentru cunoaşterea personală a lumii spirituale decât „cufundările“ mistice sau alte lucruri asemănătoare, în care adeseori omul crede că găseşte mai mult decât în ceea ce poate recunoaşte raţiunea umană sănătoasă, dacă i se oferă de către cercetarea spirituală adevărată.

Nu putem sublinia cu suficientă forţă cât este de necesar ca cel care vrea să dezvolte capacităţi de cunoaştere superioară să ia asupra sa munca de gândire serioasă. Această subliniere trebuie să fie cu atât mai insistentă cu cât mulţi oameni care vor să devină

clarvăzători preţuiesc prea puţin munca de gândire serioasă, plină de abnegaţie. Ei spun: Gândirea nu-mi poate ajuta la nimic; este vorba de a ajunge la „senzaţie“, la „sentiment“ sau la ceva asemănător. Împotriva acestui lucru trebuie spus că *nimeni* nu poate deveni clarvăzător în sens superior (adică cu adevărat), dacă mai înainte nu şi-a însuşit prin lucrare proprie viaţa de gândire. La multe persoane, în această privinţă joacă un rol nefast o anumită comoditate interioară. Ei nu devin conştienţi de această comoditate, pentru că ea îmbracă forma unui dispreţ al „gândirii abstracte“, al „speculaţiei inutile“ etc. Dar se nesocoteşte gândirea, dacă ea se confundă cu sporovăiala inutilă, depănând succesiuni abstracte de gânduri. „Gândirea abstractă“ poate ucide uşor cunoaşterea suprasensibilă, gândirea plină de viaţă îi poate deveni însă o bază reală. Ar fi, în orice caz, mult mai comod dacă s-ar putea ajunge la darul clarvederii superioare ocolind acţiunea gândirii. Pentru aceasta este necesară o coeziune interioară, o siguranţă sufletească la care nu poate conduce decât gândirea. Altfel se ajunge numai la imagini care pâlpâie necoordonat, la apariţia unui joc sufletesc năucitor, care unora le face plăcere dar care nu are nici o legătură cu adevărata pătrundere în lumile superioare. Dacă reflectăm la trăirile pur spirituale ce au loc într-un om care păşeşte cu adevărat în lumea superioară, vom înţelege că problema mai are şi un alt aspect. Clarvăzătorul are o *sănătate* absolută a vieţii sufleteşti. Nu există o mai bună îngrijire a acestei sănătăţi decât gândirea adevărată. Da, această sănătate poate suferi atingeri grave dacă exerciţiile pentru o evoluţie superioară nu sunt construite pe gândire. Pe cât este de adevărat că pe un om care gândeşte sănătos şi corect darul clarviiziunii îl face şi mai sănătos, şi mai puternic decât ar fi fără această capacitate, tot la fel de adevărat este că orice voinţă de a se dezvolta concomitent

cu o teamă faţă de concentrarea gândirii, orice visătorie în acest domeniu deschid drum fanteziei şi adoptării unei poziţii greşite faţă de viaţă. Nimeni nu trebuie să se teamă, vrând să ajungă la o cunoaştere superioară, dacă respectă cele spuse aici; totuşi nu ar trebui să se întâmple decât pornind de la această premisă. Această premisă nu are de-a face decât cu sufletul şi spiritul omului; este absurd să se vorbească de o influenţă dăunătoare asupra sănătăţii trupeşti dacă se respectă premisa amintită.

Oricum, necredinţa nefundamentată este dăunătoare. Căci ea acţionează în cel ce receptează ca o forţă de respingere. Ea-l împiedică să preia gândurile fertilizatoare. Aşadar, nici un fel de credinţă oarbă, dar preluarea lumii de gânduri a ştiinţei spiritului este ceea ce se preconizează pentru deschiderea simţurilor superioare. Cercetătorul spiritului îşi întâmpină elevul cu exigenţa: *Nu trebuie să crezi* ce îţi spun eu, ci trebuie să-l *gândeşti*, să-l faci conţinut al propriei tale lumi de gânduri; atunci gândurile mele vor acţiona în tine pentru ca tu să le recunoşti adevărul. Aceasta este mentalitatea cercetătorului spiritului. Forţa de a recunoaşte adevărul ţâşneşte din interiorul propriu al celui care primeşte. În acest sens trebuie abordate datele ştiinţei spiritului. Cel care face efortul de a-şi cufunda gândirea sa în acestea poate fi sigur că într-un timp mai lung sau mai scurt ea îl va conduce la contemplarea proprie.

În cele spuse până aici am aflat despre o calitate pe care trebuie să şi-o formeze în sine cel care vrea să ajungă la o privire proprie în faptele superioare. Este dăruirea fără rezerve, fără prejudecăţi către ceea ce revelează viaţa umană sau chiar şi lumea extraumană. Cel ce aduce de la început cu sine din viaţa sa de până acum o judecată privind un fapt al lumii, acela se închide printr-o astfel de judecată faţă de acţiunea omnilaterală, liniştită pe care acel

fapt îl poate exercita asupra lui. Cel ce învaţă trebuie să se poată transforma în orice clipă într-un recipient gol, în care să pătrundă lumea străină. Numai acele clipe aparţin cunoaşterii în care orice judecată, orice critică tac. Nu intră, de exemplu, în nici un fel în discuţie dacă suntem mai înţelepţi decât un om pe care îl întâlnim. Chiar şi copilul cel mai neştiutor are ceva de oferit celui mai mare înţelept. Iar când acesta se apropie de copil cu judecata sa oricât de înţeleaptă, înţelepciunea sa se interpune ca o sticlă tulbure în faţa a ceea ce copilul vrea să-i ofere[4]. Acestei dăruiri către revelaţiile lumii străine trebuie să-i fie asociată cea mai deplină lipsă interioară de egoism. Iar când omul se testează cu privire la gradul de dăruire pe care-l posedă, va face descoperiri uimitoare cu privire la el însuşi. Dacă cineva doreşte să păşească pe calea spre cunoaşterea superioară, trebuie să facă exerciţii pentru a putea în orice clipă să se stingă, cu toate prejudecăţile sale. Tot timpul cât este stins, în el se scurg celelalte. Numai gradele înalte ale unor astfel de dăruiri conferă aptitudinea de a prelua faptele spirituale superioare care-l înconjoară pe om pretutindeni. Această facultate poate fi dezvoltată ţintind conştient spre acest scop. Se poate încerca, de exemplu, abţinerea de la orice judecare a oamenilor din ambianţa sa. Trebuie stinse în sine criteriile atrăgătorului şi ale respingătorului, ale prostiei şi ale deşteptăciunii folosite în mod obişnuit; şi trebuie să se încerce înţelegerea oamenilor din sine însuşi, fără criterii. Cele mai bune exerciţii se pot face cu oameni faţă de care simţi o aversiune. Această aversiune trebuie reprimată cu toată

[4] Se vede bine chiar din această indicaţie că, în cazul cerinţei de „dăruire fără rezerve“, nu este vorba de eliminarea judecăţii proprii sau de o dăruire către o credinţă oarbă. Asemenea lucruri nu ar avea nici un sens când e vorba de un copil.

forţa şi să se lase să acţioneze asupra sa, fără nici o constrângere, ceea ce fac ei. Dacă vă aflaţi într-o ambianţă care provoacă o judecată oarecare, reprimaţi judecata şi expuneţi-vă fără prejudecăţi impresiilor[5]. Lăsaţi lucrurile şi evenimentele să vă vorbească mai mult decât să vorbiţi dumneavoastră despre ele. Acest exerciţiu extindeţi-l şi asupra lumii gândurilor proprii. Reprimaţi *în dumneavoastră* ceea ce contribuie la formarea unui anumit gând şi lăsaţi să acţioneze asupra gândurilor numai ceea ce este afară. Numai dacă se practică astfel de exerciţii cu seriozitatea cea mai sfântă şi cu perseverenţă ele conduc la scopurile superioare ale cunoaşterii. Cine subapreciază asemenea exerciţii nu ştie nimic despre valoarea lor. Cel ce are experienţă proprie în astfel de lucruri ştie că dăruirea şi libertatea de gândire sunt promotori de forţă reali. Aşa cum se transformă căldura în cazanul cu aburi în forţă de înaintare a locomotivei, tot astfel se transformă în om exerciţiile dăruirii spirituale neegoiste în forţa clarvederii în lumile spirituale. Prin acest exerciţiu omul devine apt să preia tot ce-l înconjoară. Dar capacităţii de preluare trebuie să i se asocieze şi aprecierea corectă. Atât timp cât omul este încă înclinat să se supraaprecieze pe spezele lumii înconjurătoare, el îşi amână accesul la cunoaştere superioară. Cel ce se dăruieşte plăcerii sau suferinţei pe care i-o produce fiecare lucru sau eveniment al lumii este prizonier al unei astfel de supraevaluări. Căci prin plăcerea *sa* şi prin suferinţa *sa* el nu află nimic despre lucruri, ci numai despre sine însuşi. Dacă simt simpatie pentru un om eu simt mai întâi raportarea *mea* faţă de el. Dacă în

[5] Această dăruire neatinsă de prejudecăţi nu are nici cea mai mică contingenţă cu „credinţa oarbă“. Nu se pune problema de a crede orbeşte în ceva, ci de a nu pune „judecata oarbă“ în locul impresiei vii.

judecata mea, în comportamentul meu mă fac dependent numai de acest sentiment al plăcerii, al simpatiei, atunci aşez în prim-plan specificul meu; pe acesta îl impun lumii. Vreau să mă integrez în lume aşa cum sunt, dar nu să accept lumea fără prejudecăţi şi s-o las să se vieţuiască în sensul forţelor care acţionează în ea. Cu alte cuvinte, sunt tolerant numai cu ceea ce corespunde specificului meu. Faţă de toate celelalte eu exercit o forţă de reprimare. Atât timp cât omul este prins în lumea simţurilor, el acţionează în sensul respingerii tuturor influenţelor nesenzoriale. Cel care învaţă trebuie să dezvolte în sine facultatea de a se comporta faţă de lucruri şi oameni ţinând seamă de specificul acestora, de a lăsa pe fiecare să se pună în valoare conform cu semnificaţia sa. Simpatia şi antipatia, plăcerea şi neplăcerea trebuie să capete roluri complet noi. Nu se poate pune problema ca omul să le desfiinţeze, să devină opac faţă de simpatie şi antipatie. Dimpotrivă, cu cât îşi formează capacitatea de a nu lăsa ca după simpatie sau antipatie să urmeze o judecată sau o acţiune el va desăvârşi în sine o capacitate de simţire cu atât mai fină. Va afla că simpatiile şi antipatiile pot căpăta un rol superior. Calităţi ascunse există chiar şi în lucrul care pare cel mai antipatic; el le manifestă, dacă omul nu-şi urmează în comportarea sa simţurile egoiste. Cine s-a format în acest sens acela simte cu mai multă fineţe decât alţii, pentru că nu se lasă ispitit de nereceptivitate. Orice înclinare urmată orbeşte toceşte capacitatea de a vedea lucrurile din ambianţă în lumina adevărată. Este ca şi cum, urmând înclinaţia noastră, ne-am impune ambianţei, în loc să ne expunem ei, pentru a-i simţi valoarea.

Când omul nu mai are răspunsul său egoist la orice plăcere şi la orice durere, la orice simpatie şi antipatie, el devine independent faţă de impresiile schimbătoare produse de lumea exterioară. Plăcerea resimţită în legătură

cu un anumit lucru îl face pe om imediat dependent de acesta. Omul se pierde pe sine în relaţia cu acel lucru. Un om care se pierde în plăcere şi suferinţă în funcţie de impresiile *schimbătoare* nu poate păşi pe calea cunoaşterii spirituale. El trebuie să preia plăcerea şi suferinţa cu *relaxare*. Atunci el încetează de a se mai pierde în acestea; în schimb, începe să le înţeleagă. O plăcere căreia mă dăruiesc îmi consumă existenţa în clipa dăruirii. Eu trebuie să folosesc plăcerea numai pentru a ajunge la cunoaşterea lucrului care îmi face plăcere. Nu trebuie să mă preocupe *faptul ca* lucrul să-mi facă plăcere: eu trebuie să aflu plăcerea şi, prin plăcere, *esenţa* lucrului. Plăcerea trebuie să fie pentru mine numai vestirea faptului că în lucrul respectiv există o proprietate potrivită pentru a face plăcere. Această proprietate trebuie să învăţ s-o cunosc. Dacă mă opresc la plăcere, dacă mă las complet absorbit de aceasta, atunci numai eu sunt cel care se vieţuieşte pe sine; dacă plăcerea constituie numai un prilej pentru a trăi o însuşire a lucrului, atunci eu îmi îmbogăţesc interiorul prin această trăire. Cercetătorului, plăcerea şi neplăcerea, bucuria şi suferinţa trebuie să-i fie numai *prilejul* prin care el învaţă despre lucruri; el se ridică deasupra lor, pentru ca ele să-i poată revela natura lucrurilor. Cine se dezvoltă în această direcţie va învăţa să recunoască ce maeştri învăţători sunt plăcerea şi durerea. El va simţi împreună cu fiecare fiinţă şi va recepta prin aceasta revelarea despre interiorul lor. Cercetătorul nu spune niciodată: O, cât sufăr, cât mă bucur, ci întotdeauna: Cum vorbeşte suferinţa; cum vorbeşte bucuria. El se dăruieşte pentru a lăsa ca plăcerea şi bucuria lumii exterioare să acţioneze asupra lui. În felul acesta în el se dezvoltă un mod cu totul nou de a se raporta la lucruri. Înainte omul acţiona ca urmare a unei impresii, pentru că impresiile îl bucurau sau îi erau neplăcute. Acum însă face ca plăcerea şi neplăcerea să fie organe prin care

lucrurile îi spun cum sunt ele însele potrivit cu esenţa lor. Plăcerea şi neplăcerea devin în el din simple sentimente organe de simţ prin care este percepută lumea exterioară. Aşa cum ochiul nu acţionează el însuşi atunci când vede ceva, ci lasă să acţioneze mâna, tot aşa şi plăcerea şi durerea nu determină nimic în cercetătorul spiritual, în măsura în care el le foloseşte ca mijloace de cunoaştere; dar ele receptează impresii, iar ceea ce se află prin plăcere şi neplăcere determină acţiunea. Când omul exersează plăcerea şi neplăcerea în aşa fel încât ele devin organe de trecere, atunci ele îi construiesc în suflet organele propriu-zise prin care i se deschide lumea sufletească. Ochiul poate sluji trupului numai prin aceea că este un organ de tranzit pentru impresii senzoriale; plăcerea şi durerea se vor dezvolta ca ochi sufleteşti atunci când încetează să mai valoreze ceva în sine şi încep să reveleze sufletului propriu sufletul străin.

Prin calităţile amintite, cunoscătorul se află în poziţia în care lasă să acţioneze asupra sa ceea ce este esenţial în lumea sa ambientală, fără influenţe stânjenitoare din partea particularităţilor sale. El trebuie însă să se integreze şi pe sine în mod corect în ambianţa spirituală. Doar el este, ca fiinţă gânditoare, cetăţean al lumii spirituale. El poate fi astfel numai dacă în cursul cunoaşterii spirituale dă gândurilor sale un curs care corespunde legilor veşnice ale adevărului, legilor ţării spiritului. Căci numai astfel poate acţiona asupra lui această ţară şi îi poate revela faptele sale. Omul nu ajunge la adevăr, dacă se lasă continuu pradă gândurilor care îi traversează eul. Căci atunci aceste gânduri iau un curs care li se impune prin aceea că ajung la existenţă în interiorul naturii corporale. Lumea gândurilor unui om care se lasă mai întâi în voia spiritualităţii condiţionate de creierul său fizic se prezintă ca fiind lipsită de reguli şi confuză. Acum apare un gând, el

se frânge, este scos din câmpul conştiinţei sale de un alt gând. Cine ascultă cu scopul de a observa discuţia dintre doi oameni, cine se observă pe sine fără prejudecăţi obţine o reprezentare a acestei mase de gânduri schimbătoare, fără nici o regulă. Atât timp cât un om se dedică numai sarcinilor vieţii sale senzoriale cursul confuz al gândurilor sale va fi mereu întreţinut prin faptele realităţii. Oricât aş gândi de confuz, cotidianul îmi impune în acţiunile mele legile care corespund adevărului. Imaginea mea de gânduri în ceea ce priveşte un oraş poate lua forma cea mai lipsită de reguli: dacă vreau să fac un drum în oraş, trebuie să mă conformez situaţiilor existente. Mecanicul poate să intre în atelierul său cu reprezentările cele mai pestriţe şi încâlcite; el va fi condus la măsurile corecte prin legile utilajelor sale. În cadrul lumii senzoriale, faptele îşi exercită rolul de a corecta continuu gândirea. Dacă am o părere greşită despre un fenomen fizic sau despre forma unei plante, mă întâmpină adevărul şi-mi ghidează gândirea în mod corect. Cu totul altfel stau lucrurile când îmi contemplu relaţia cu domeniile spirituale ale existenţei. Ele mi se dezvăluie numai când păşesc în lumea lor cu o gândire foarte strict disciplinată. Aici, gândirea mea trebuie să-mi dea impulsul sigur, altfel nu găsesc căile corespunzătoare. Căci legile spirituale, care se vieţuiesc în aceste lumi, nu sunt densificate până la modul fizic-senzorial şi nu exercită, aşadar, asupra mea constrângerea amintită. Eu pot urma aceste legi numai dacă ele sunt înrudite cu ale mele proprii, ca fiind acelea ale unei fiinţe gânditoare. Aici, eu însumi trebuie să-mi fiu un indicator de drum sigur. Aşadar, cunoscătorul trebuie să-şi conducă gândirea astfel încât ea să fie riguros reglată în sine. La el, gândurile trebuie să se dezobişnuiască treptat, în întregime, de a lua mersul cotidian. Ele trebuie să preia în tot cursul lor caracterul intern al lumii spirituale. El trebuie să se poată observa în

această privinţă şi să fie stăpân pe sine. La el nu trebuie ca un gând să se lege de altul în mod întâmplător, ci numai aşa cum corespunde conţinutului strict al lumii spirituale. Trecerea de la o reprezentare la alta trebuie să corespundă în mod strict legilor gândirii. Ca gânditor, omul trebuie să reprezinte întotdeauna, într-o anumită măsură, o copie a acestor legi ale gândirii. Tot ceea ce nu decurge din aceste legi trebuie să interzică înşiruirii reprezentărilor sale. Dacă în cale îi răsare un gând favorit, el trebuie să-l respingă, dacă cursul reglat în sine este deranjat prin aceasta. Dacă un sentiment personal vrea să impună gândurilor sale o anumită direcţie care nu se află în ele, el trebuie să-l reprime. Platon cerea celor care doreau să aparţină şcolii sale să urmeze mai întâi un curs de matematică. Iar matematica, cu legile ei severe, care nu se orientează după mersul cotidian al fenomenelor senzoriale, este realmente o pregătire bună pentru cel ce caută cunoaştere. Dacă cel ce caută adevărul vrea să progreseze în studiul său, el trebuie să se sustragă de la orice voinţă personală, de la orice deranjamente. Cel ce caută cunoaşterea se pregăteşte pentru sarcina sa prin aceea că prin voia sa învinge orice capriciu propriu gândirii. El învaţă să asculte numai de cerinţele gândirii. Şi aşa trebuie să înveţe să procedeze în orice act de gândire care trebuie să slujească cunoaşterea spirituală. Această viaţă de *gândire* trebuie să fie o imagine a judecăţii şi deducţiei matematice imperturbabile. El trebuie să se străduiască să poată gândi astfel, oriunde s-ar duce sau s-ar afla. Atunci în el năvălesc legităţile lumii spirituale, care, în cazul că gândirea sa poartă caracteristica cotidianului, a confuziei, trec pe lângă el şi prin el fără a lăsa vreo urmă. Având puncte de plecare sigure, o gândire ordonată îl aduce la adevărurile ascunse. Asemenea indicaţii nu trebuie însă să fie concepute în mod unilateral. Chiar dacă matematica are o influenţă de

disciplinare bună a gândirii, se poate ajunge totuşi la o gândire curată, sănătoasă şi plină de viaţă şi fără a te ocupa de matematică.

Ceea ce năzuieşte pentru gândirea sa căutătorul cunoaşterii, el trebuie să năzuiască şi pentru acţiunile sale. Acestea trebuie să poată urma legilor frumosului nobil şi adevărului veşnic, fără influenţe dăunătoare din partea personalităţii sale. Aceste legi trebuie să-i fixeze direcţia. Dacă el face ceva ce a considerat a fi corect şi dacă sentimentul său personal nu este satisfăcut de acţiunea sa, el nu trebuie totuşi să părăsească, *din acest motiv*, calea pe care a pornit. Dar nu trebuie nici să continue pentru că aceasta îi face plăcere, atunci când găseşte că acţiunea sa nu coincide cu legile frumosului şi ale adevărului etern. În viaţa de zi cu zi, oamenii se lasă ghidaţi în acţiunile lor de ceea ce le face bucurie personal, de ceea ce le aduce beneficii. Prin aceasta ei impun mersului fenomenelor lumii direcţia personalităţii lor. Ei nu realizează adevărul inerent legilor lumii spirituale, ci realizează ceea ce le cere bunul lor plac. Acţionezi în sensul lumii spirituale numai când urmezi exclusiv legile acesteia. Din acţiunile care pornesc numai din personalitatea proprie nu rezultă forţe care să poată forma o bază pentru cunoaşterea spirituală. Cel ce caută cunoaşterea nu poate întreba pur şi simplu: Ce îmi aduce un avantaj, prin ce ajung la succes, ci trebuie să se poată întreba şi: Ce am recunoscut a fi binele? Renunţarea la roadele pe care le aduce acţionarea pentru personalitate, renunţarea la orice bun plac, acestea sunt legile serioase pe care trebuie să şi le impună. Atunci el se mişcă pe căile lumii spirituale, întreaga sa fiinţă se impregnează cu aceste legi. El se eliberează de orice constrângere din partea lumii senzoriale: omul-spirit al său se ridică din orice înveliş sensibil. În felul acesta el ajunge la progresul spre spiritual, în felul acesta se spiritualizează

pe sine însuşi. Nu se poate spune: La ce-mi folosesc toate prescripţiile de a urma numai legile adevărului, când poate mă înşel cu privire la acest adevăr? Este vorba de străduanie, de mentalitate. Chiar şi cel care se înşeală, în străduania spre adevăr are o forţă care-l corectează de la calea greşită. Dacă el se înşeală, această forţă în opreşte şi-l conduce pe căile corecte. Chiar şi obiecţia: Şi eu pot greşi este necredinţă stânjenitoare. Ea arată că omul nu are încredere în forţa adevărului. Tocmai despre aceasta este vorba, ca el să nu se lase determinat de punctul său de vedere egoist în fixarea scopurilor urmărite, ci de a se dărui fără nici un fel de egoism şi să lase spiritul să-i indice direcţia. Nu voinţa umană egoistă poate elabora prescripţiile sale adevărului, ci acest *adevăr el însuşi* trebuie să devină stăpân în om, trebuie să-i pătrundă întreaga sa fiinţă, să-l facă imagine a legilor eterne ale ţării spiritului. El trebuie să se umple cu aceste legi eterne pentru a le lăsa să se reverse în viaţă. Ca şi gândirea, cel ce caută cunoaşterea trebuie să-şi aibă voinţa sub control. Prin aceasta el devine în deplină smerenie – fără aroganţă – un mesager al lumii adevărului şi frumosului. Şi, datorită faptului că devine un asemenea mesager, el urcă la calitatea de participant la lumea spirituală. Prin aceasta, el este ridicat de la o treaptă a evoluţiei la alta. Căci viaţa spirituală nu o atingi numai prin faptul că o poţi privi, ci ea trebuie trăită.

Dacă cel care caută cunoaşterea respectă aceste legi, atunci acele trăiri sufleteşti care se raportează la lumea spirituală vor primi o formă cu totul nouă. El nu va mai trăi pur şi simplu *în ele*. Ele nu vor mai avea numai o importanţă pentru viaţa sa proprie. Se vor forma în percepţii sufleteşti ale lumii superioare. În sufletul său cresc sentimente, plăcere şi neplăcere, bucurie şi suferinţă, devenind organe sufleteşti, aşa cum în corpul său ochii şi

urechile nu duc o viaţă pentru ele însele, ci lasă să treacă prin ele fără egoism impresiile exterioare. Şi prin aceasta căutătorul cunoaşterii obţine *linişte* şi *siguranţă* în structura sa sufletească, necesare pentru cercetarea în lumea spiritului. O mare plăcere nu-l va face numai să chiuie, ci îi va putea fi mesager al calităţilor lumii, care anterior îi scăpaseră. Ea îl va face calm; şi se vor revela caracterele entităţilor aducătoare de plăcere. O suferinţă nu-l va mai umple în întregime doar de tulburare, ci îi va putea spune ce calităţi are fiinţa care-i provoacă suferinţa. Aşa cum ochiul nu doreşte nimic pentru sine ci îi dă omului direcţia drumului de parcurs, tot astfel şi plăcerea şi durerea vor conduce sufletul pe cărarea sa. Cu cât plăcerea şi suferinţa se vor consuma mai puţin în valurile pe care le creează în viaţa interioară a celui care cunoaşte, cu atât mai mult ele vor constitui ochi pentru lumea suprasensibilă. Cât timp omul trăieşte în plăcere şi în suferinţă, acestea nu-l învaţă nimic. Când învaţă să trăiască *prin* ele, când el îndepărtează din ele sentimentul de sine, ele devin organe de percepţie; atunci el vede, percepe prin ele. Este greşit să se creadă că cel ce este cunoscător ar deveni un om uscat, lucid, lipsit de plăcere şi suferinţă. Plăcerea şi suferinţa sunt prezente pentru el, dar atunci când cercetează în lumea spiritului ele au o formă modificată; au devenit „ochi şi urechi“.

Atât timp cât trăim cu lumea, lucrurile îşi dezvăluie numai ceea ce le leagă de personalitatea noastră. Aceasta este însă partea lor efemeră. Dacă ne retragem din ceea ce este trecător în noi şi dacă trăim cu sentimentul nostru de sine, cu „eul“ nostru în ceea ce este permanent în noi, atunci părţile noastre trecătoare devin mijlocitori; iar ceea ce se dezvăluie prin ele este ceva nepieritor, ceva veşnic al lucrurilor. Această relaţie dintre *propriul său* veşnic şi veşnicul din lucruri trebuie să poată fi stabilit la

cunoscător. Încă înainte de a face alte exerciţii de felul celor descrise, şi chiar în timpul acestora, el trebuie să-şi orienteze simţul său spre acest netrecător. Dacă observă o piatră, o plantă, un animal, un om, el trebuie să poată avea conştiinţa că în toate acestea se exprimă ceva etern. Trebuie ca eu să mă pot întreba: Ce trăieşte ca element etern în piatra trecătoare, în omul trecător? Ce va supravieţui apariţiei sensibile trecătoare? – Nu trebuie să se creadă că o astfel de dirijare a spiritului spre etern ar desfiinţa în noi contemplarea plină de dăruire şi sensul calităţilor lucrurilor cotidiene şi că ne-ar înstrăina de realitatea nemijlocită. Dimpotrivă. Fiecare frunză, orice gândăcel ne vor dezvălui nenumărate taine, când nu numai *ochiul* nostru, ci *prin ochi* s-ar îndrepta spre ele spiritul. Orice sclipire, orice nuanţă a culorilor, orice modulaţie vor rămâne vii şi perceptibile pentru simţuri, nimic nu se pierde; nu se va obţine în plus decât o viaţă infinită. Iar cel care nu se pricepe să observe cu ochiul cel mai mic lucru, va ajunge numai la gânduri palide, fără viaţă, nu însă la clarvedere. Depinde de mentalitatea pe care o câştigăm în această direcţie. Cât vom progresa în acest sens depinde numai de facultăţile noastre. Să procedăm în mod corect şi să lăsăm tot restul în seama evoluţiei ulterioare. Pentru început să ne orientăm mintea spre partea nepieritoare a lucrurilor. Făcând acest lucru, chiar *prin aceasta*, vom trezi cunoaşterea nepieritorului. Ea va fi dată la timpul potrivit fiecărui om care aşteaptă cu răbdare – şi lucrează. În curând omul observă, ca efect al exerciţiilor, ce transformare importantă are loc în el. El învaţă să considere important sau neimportant fiecare lucru în măsura în care a recunoscut că este ceva care rămâne, care este veşnic. El ajunge la altă evaluare şi preţuire a lumii decât o avea anterior. Sentimentul său obţine o altă relaţie cu întreaga lume înconjurătoare. Efemerul nu-l mai atrage

ca înainte numai din motive personale; pentru el acesta devine încă un mădular şi o parabolă a veşnicului. Şi acest veşnic care trăieşte în toate lucrurile el învaţă să-l iubească. Îi devine familiar, aşa cum i-a fost familiar mai înainte efemerul. Prin aceasta el nu se înstrăinează de viaţă, ci învaţă numai să preţuiască fiecare lucru potrivit cu importanţa sa adevărată. Şi fleacurile deşarte ale vieţii nu vor trece fără urme pe lângă el; dar omul nu se mai pierde în deşertăciune în timp ce caută spiritualul, ci îi recunoaşte valoarea limitată. El o vede în adevărata sa lumină. Nu este un bun cunoscător cel care ar vrea să se mişte numai în înălţimile norilor şi ar pierde acolo viaţa. Un cunoscător adevărat va şti să pună fiecare lucru la locul său din înălţimea sa de vârf, prin supervizare clară şi prin sentiment corect pentru toate lucrurile.

În felul acesta cunoscătorului nu i se mai deschide posibilitatea de a asculta numai de influenţele incalculabile ale lumii senzoriale exterioare, care-i conduc voinţa când aici când acolo. El a privit prin cunoaştere în esenţa eternă a lucrurilor. Prin transformarea lumii sale interioare, el are în sine capacitatea de a percepe această esenţă veşnică. Pentru cunoscător, mai capătă o importanţă deosebită şi alte gânduri. Când acţionează din sine, el este conştient că acţionează din esenţa eternă a lucrurilor. Căci lucrurile îşi exprimă în el această esenţă eternă a lor. El acţionează, aşadar, în sensul ordinii veşnice a lumii, atunci când dă o direcţie acţionării sale din veşnicul care trăieşte în el. Prin aceasta el ştie că nu mai este mânat numai de lucruri; el ştie că asupra lor acţionează legile care le sunt implantate, care au devenit şi legile propriei sale fiinţe. Această acţionare din interior poate fi numai un ideal la care năzuieşte. Atingerea acestui scop se află departe. Dar cunoscătorul trebuie să aibă voinţa de a vedea cu claritate acest drum. Aceasta este *voinţa sa de libertate*. Căci a

acţiona din sine este libertate. Iar din sine poate acţiona numai cel ce extrage din veşnicie motivele mişcării. O fiinţă care nu face acest lucru acţionează din alte motive de mişcare decât cele ce sunt inerente lucrurilor. Aşa ceva este contrar ordinii lumii. Şi aceasta trebuie atunci să triumfe împotriva sa. Înseamnă că în final nu se poate întâmpla ceea ce el trasează ca indicaţii voinţei sale. El nu va putea deveni liber. Bunul plac al fiinţei individuale se autodistruge prin acţiunea faptelor sale.

Cine poate acţiona în felul acesta asupra vieţii sale interioare păşeşte din treaptă în treaptă, înaintând în cunoaşterea spirituală. Rezultatul exerciţiilor sale va fi că percepţiilor lui spirituale li se deschid anumite pătrunderi în lumea suprasensibilă. El învaţă sensul pe care îl au adevărurile despre această lume şi va primi confirmarea lor prin experienţă proprie. O dată urcată această treaptă, spre el vine ceva care nu poate deveni trăire decât pe această cale. În acest mod, a cărui semnificaţie îi poate deveni clară abia acum, i se acordă de către „marile forţe conducătoare spirituale ale stirpei umane“ aşa-numita iniţiere. El devine „discipol al înţelepciunii“. Cu cât mai puţin se va vedea într-o astfel de iniţiere un ansamblu de condiţii exterioare căruia i-ar fi supus omul cu atât mai corectă va fi reprezentarea formată asupra acestui proces. Aici nu poate fi prezentat decât în mod aluziv ce se întâmplă acum cu cel ce devine cunoscător. El primeşte o nouă patrie, devine prin aceasta un cetăţean al lumii suprasensibile. Sursa înţelegerii, a cunoştinţelor afluează de acum încolo dintr-un loc superior. Lumina cunoaşterii nu-i mai luminează din afară, ci el însuşi este transpus în punctul de izvorâre. În el, enigmele lumii obţin o nouă lumină. De acum înainte, nu mai vorbeşte cu obiectele care sunt formate prin spirit, ci cu însuşi spiritul formator. Viaţa proprie a personalităţii nu mai există atunci în clipele

cunoaşterii spiritului, decât pentru a fi o parabolă conştientă a veşnicului. Îndoieli cu privire la spirit care mai puteau apărea înainte dispar; căci se poate îndoi numai acela pe care îl înşeală obiectele privitor la spiritul care lucrează în ele. Şi întrucât „discipolul înţelepciunii“ poate avea un dialog cu însuşi spiritul, lui îi dispare orice formă în care şi-a imaginat mai înainte spiritul.

Forma falsă în care ne imaginăm spiritul este superstiţie. Iniţiatul a depăşit superstiţia, atunci când ştie care este adevărata formă a spiritului. Libertatea faţă de prejudecăţile personalităţilor, faţă de îndoială şi faţă de superstiţie, acestea sunt caracteristicile celui care a urcat pe calea cunoaşterii până la calitatea de discipol. Nu trebuie confundată această unire a personalităţii cu viaţa spiritului atotcuprinzător, cu o dizolvare distrugătoare a personalităţii în „spiritul general“. O astfel de „dispariţie“ nu are loc în cazul adevăratei dezvoltări a personalităţii. Aceasta, dimpotrivă, subzistă în relaţia pe care o stabileşte între ea şi lumea spirituală. Are loc nu o depăşire a personalităţii, ci o formare superioară a acesteia. Dacă vrem o parabolă pentru această contopire a spiritului individual cu spiritul general, atunci nu putem alege părţi ale diferitor cercuri care se contopesc într-unul singur pentru a dispărea în acesta, ci trebuie alese imaginile multor cercuri care fiecare are o anumită nuanţă coloristică. Aceste cercuri de culori diferite se suprapun, dar fiecare nuanţă izolată rămâne constantă în întreaga sa entitate. Nici una nu pierde deplinătatea forţelor sale proprii.

Descrierea „căii“ nu va fi făcută aici. În măsura în care este posibil, ea se găseşte în lucrarea mea ***Ştiinţa ocultă***, care reprezintă continuarea acestei cărţi.

Ceea ce se spune aici despre calea cunoaşterii spirituale poate foarte uşor să conducă, *printr-o greşită*

înţelegere a concepţiei, la convingerea că în ea s-ar afla o recomandare pentru asemenea stări sufleteşti care ar aduce după sine o întoarcere de la trăirea cu bucurie şi cu forţă de acţiune a vieţii. Împotriva acestui fapt trebuie subliniat că acea dispoziţie a sufletului care-l predispune la trăirea nemijlocită a adevărului spiritului nu poate fi extinsă ca o cerinţă generală asupra întregii vieţi. Cercetătorul existenţei spirituale poate obţine controlul de a aduce sufletul pentru această cercetare în starea de retragere necesară de la adevărul senzorial, fără ca această retragere să-l transforme în general într-un om înstrăinat de lume. Dar mai trebuie să recunoaştem că o cunoaştere a lumii spirituale nu constă numai în păşirea pe calea cunoaşterii lumii spirituale, ci şi una de conducere prin cuprinderea realităţilor ştiinţei spiritului, cu raţiunea umană sănătoasă lipsită de prejudecăţi, la o stare morală superioară, la cunoaştere realistă a existenţei senzoriale, la siguranţa vieţii şi la sănătate sufletească interioară.

OBSERVAŢII ŞI COMPLETĂRI

1. Când vorbim de „simţul tactil“ al organismelor inferioare, prin aceste cuvine nu se înţelege ceea ce se desemnează în descrierile obişnuite ale „simţurilor“. Împotriva justificării acestei expresii s-ar putea face multe obiecţii chiar şi din punctul de vedere al ştiinţei spiritului. Prin „simţ tactil“ aici se înţelege mult mai mult, o *conştientizare generală* a unei impresii exterioare, în opoziţie cu conştientizarea *specială* care constă în a vedea, a auzi etc.

2. A vorbi despre „forţa vitală“ era considerată până de curând a fi proprie unui cap neştiinţific. În prezent, ici şi colo începe să nu se mai facă opoziţie ideii unei „forţe vitale“ aşa cum a fost acceptată în vremuri mai vechi. Cine are o vedere de ansamblu asupra evoluţiei ştiinţifice va vedea totuşi logica mai consecventă a celor care, având în vedere această dezvoltare, nu vor să audă de „forţa vitală“. „Forţa vitală“ nu aparţine nicidecum de ceea ce numim astăzi „forţele naturale“. Iar cine nu vrea să treacă de la obiceiurile de gândire şi de la modurile de reprezentare ale ştiinţelor actuale la altele superioare, să nu vorbească de „forţă vitală“. Abia modul de gândire şi premisele „ştiinţei spiritului“ fac posibilă abordarea ireproşabilă a acestor lucruri. Şi gânditori care vor să-şi fundamenteze părerile pur naturalist au părăsit în prezent credinţa celor care în cea de a doua parte a secolului al XIX-lea voiau să utilizeze pentru explicarea fenomenelor vieţii numai forţe care sunt active şi în natura nevie. Cartea unui cercetător atât de important ca Oskar Hertwig [**9**], *Devenirea organismelor. O respingere a teoriei hazardului lui Darwin*, este o apariţie ştiinţifică profund lămuritoare. Ea contrazice acceptarea faptului că simpla combinare a legităţilor fizice şi chimice ar putea forma viul. Mai este important şi că în aşa-numitul neovitalism este folosită o concepţie care pentru viu

valorifică din nou o acţiune de forţă, asemănătoare cu cea pe care o foloseau adepţii „forţei vitale“. Dar în acest domeniu nimeni nu va ajunge dincolo de noţiuni schematice abstracte, dacă nu poate recunoaşte că ceea ce este activ în viu dincolo de forţele anorganice poate fi atins numai printr-o percepţie care urcă la *vederea* unui nivel suprasensibil. Nu este vorba de o continuare a modului de cunoaştere naturalist îndreptat asupra anorganicului în domeniul vieţii, ci de amintirea unei cunoaşteri de alt fel.

3. Poate să pară că împărţirea entităţii umane făcută în aceste expuneri s-ar baza pe o diferenţiere făcută în mod subiectiv a unor părţi în cadrul vieţii sufleteşti unitare. Împotriva acestui fapt trebuie subliniat că această împărţire în cadrul vieţii sufleteşti unitare are o importanţă tot atât de mare ca şi apariţia celor şapte culori ale curcubeului la trecerea luminii printr-o prismă. Ceea ce face fizicianul pentru explicarea fenomenelor luminoase, prin faptul că studiază această trecere, cu consecinţa apariţiei celor şapte culori, întreprinde în mod corespunzător şi cercetătorul spiritului pentru entitatea sufletească. Cele şapte mădulare ale sufletului nu sunt diferenţieri făcute de raţiunea care face abstracţiuni. Ele sunt tot atât de puţin acest lucru cum sunt cele şapte culori faţă de lumină. În ambele cazuri deosebirile se bazează pe natura interioară a lucrurilor. Numai că cele şapte mădulare ale luminii devin vizibile printr-o amenajare exterioară, cele şapte mădulare ale sufletului prin observarea spirituală făcută asupra fiinţei sufletului. Adevărata fiinţă a sufletului nu poate fi cuprinsă fără această împărţire. Căci prin cele trei mădulare, corpul fizic, corpul eteric, corpul sufletesc, sufletul aparţine lumii trecătoare; prin celelalte patru el se înrădăcinează în eternitate. În „sufletul unitar“ efemerul şi eternul sunt amestecate în mod indistinct. Dacă nu întrevezi împărţirea,

nu poţi cunoaşte relaţia dintre suflet şi lumea întreagă. Mai poate fi folosită şi o altă comparaţie. Chimistul separă apa în oxigen şi hidrogen. Aceste două substanţe nu pot fi observate în „apa unitară“. Dar ele îşi au entitatea lor proprie. Atât hidrogenul cât şi oxigenul formează compuşi cu alte substanţe. În felul acesta, în moarte, cele trei „mădulare inferioare ale sufletului“ intră în combinaţie cu entitatea pieritoare a lumii; cele patru mădulare superioare se contopesc cu eternul. Cine se opune acceptării împărţirii sufletului se asemănă unui chimist care n-a vrut să ştie cu nici un chip că apa se descompune în hidrogen şi oxigen.

4. Expunerile de ştiinţa spiritului trebuie să fie luate ca atare. Căci ele au o valoare numai cu sensul precis al ideilor. De exemplu, cine va lăsa neobservate cuvintele „independente trecând dincolo de trăirea nemijlocită“ în fraza: „La el acestea (senzaţiile etc.) nu se întreţes cu gânduri independente care să depăşească trăirea nemijlocită“, acela ar putea uşor să cadă în eroarea că în această frază se afirmă că în senzaţiile sau în instinctele animalelor nu ar fi conţinute gânduri. Dar tocmai adevărata ştiinţă a spiritului se bazează pe o cunoaştere care spune că orice trăire interioară a animalului (ca, de altfel, orice existenţă) este întreţesută cu gânduri. Numai că gândurile animalului nu sunt independente, aparţinând unui eu ce trăieşte în animal, ci ele aparţin eului-grup animal care trebuie privit ca o fiinţă care stăpâneşte animalul din afară. Acest eu-grup nu este prezent în lumea fizică ca eul uman, ci el acţionează asupra animalului în interiorul acestuia, din lumea sufletească descrisă de noi. (Mai multe detalii în această privinţă se găsesc în cartea mea ***Ştiinţa ocultă***.) La om este vorba de faptul că gândurile obţin o existenţă independentă *în el*, că nu se mai

află mijlocit în senzaţie, ci poate fi trăit şi sufleteşte ca gânduri.

5. Când se afirmă de copiii mici că spun: „Karl este cuminte“, „Maria vrea să aibă asta“, trebuie să se ţină seama că este mai puţin vorba de cât de devreme spun copii „eu“, cât de momentul în care ei leagă reprezentarea respectivă cu acest cuvânt. Căci copiii aud cuvântul de la adulţi, ei ar putea să-l folosească fără să aibă reprezentarea eului. Totuşi folosirea în general târzie a cuvântului indică o problemă importantă a evoluţiei, şi anume o desfăşurare treptată a reprezentării eului din sentimentul întunecat al eului.

6. În cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi în ***Ştiinţa ocultă*** este descrisă entitatea propriu-zisă a „intuiţiei”. La o citire neatentă s-ar putea găsi o contradicţie între folosirea dată acestui cuvânt în ambele cărţi şi cea care din această carte. Nu va fi însă cazul celui care observă exact că ceea ce se dezvăluie din lumea spirituală prin intuiţie în tot adevărul său pentru cunoaşterea suprasensibilă se face cunoscut sinei spirituale în manifestarea sa cea mai joasă în acelaşi fel în care se face cunoscută existenţa exterioară a lumii fizice în senzaţie.

7. Despre „Reîncarnarea spiritului şi destinul“. În legătură cu expunerile acestei secţiuni va trebui să se observe că nu am făcut apel la cunoştinţe spirituale, ci am încercat să fac posibilă tragerea unei concluzii, cu privire la măsura în care această viaţă omenească şi destinul său sunt mărturii pentru vieţi pământene repetate. Este uşor de înţeles că aceste reprezentări îi vor apărea îndoielnice celui care nu găseşte că sunt „solid justificate“ decât reprezentările obişnuite orientate spre vieţi izolate. Ar trebui însă gândit că expunerea făcută aci caută să fundamenteze părerea că o astfel de reprezentare

obişnuită nu ar putea conduce la cunoştinţe cu privire la cauzele cursului vieţii. Din această cauză *trebuie* să fie căutate alte reprezentări, care *aparent* contrazic pe cele obişnuite. Iar aceste alte reprezentări nu le cauţi decât atunci când respingi categoric aplicarea unei contemplări prin gânduri a unui demers de fenomene concepute numai sufleteşte, aşa cum se face cu un proces care se desfăşoară numai în fizic. În cazul unei astfel de respingeri nu se acordă, de exemplu, nici o valoare faptului că o lovitură a sorţii care atinge eul se dovedeşte înrudită în senzaţie cu apariţia unei amintiri despre un eveniment trăit în trecut asemănător cu cel pomenit. Dar cine încearcă să perceapă cum este trăită cu adevărat o lovitură a destinului, acela poate deosebi *această trăire* de natura aprecierilor cărora le dă naştere evenimentul atunci când se adoptă punctul de vedere în lumea exterioară şi din care cauză, bineînţeles, lipseşte orice relaţie vie a acestuia cu eul. Pentru un astfel de punct de vedere lovitura destinului apare sau ca o întâmplare sau ca având o determinare ce vine din afară. Întrucât există şi astfel de lovituri ale destinului care într-un anumit sens reprezintă prima lovitură în viaţa unui om şi care îşi vor arăta urmările abia mai târziu, este cu atât mai mare tentaţia de a generaliza ceea ce este valabil pentru aceasta şi a nu mai lua în considerare altă posibilitate. Începi să-i acorzi atenţie abia când experienţele vieţii aduc capacitatea de reprezentare într-o situaţie ca cea în care se găseşte prietenul lui Goethe, Knebel [**10**], care spune într-o scrisoare: Se va găsi că, la o observare mai precisă, în viaţa celor mai mulţi oameni se află un anumit plan, care, prin natura proprie sau prin împrejurări, este parcă dinainte impus. Oricât de schimbătoare ar fi condiţiile vieţii lor, un plan se degajă totuşi şi el demonstrează o anumită omogenitate... Mâna unui anumit destin, oricât ar acţiona de ascuns, este

evidentă, ea poate fi determinată de o acţiune exterioară sau de o acţiune interioară: ba chiar motive opuse se pot mişca în direcţia lui. Oricât ar fi de încâlcit parcursul lui, se poate decela prin acesta motivul şi direcţia“. O asemenea observaţie poate fi uşor întâmpinată cu obiecţii, mai ales de către personalităţi care nu *vor* să se ocupe cu luarea în considerare a vieţii sufleteşti în care îşi are originea. Autorul acestei cărţi crede însă că a conturat precis în expunerile sale privind vieţile repetate şi destinul limitele în cadrul cărora se pot forma reprezentări despre motivele modelării vieţii. El a indicat cum concepţia spre care conduc aceste reprezentări este determinată de ele numai sub „forma de contur“, că ele pot pregăti numai *prin gânduri* ceea ce trebuie să fie găsit prin ştiinţa spiritului. Dar această pregătire prin gândire este o structurare sufletească care, dacă nu-şi apreciază greşit importanţa, dacă nu vrea să „dovedească“, ci să lase numai sufletul să exerseze, îl face pe om receptiv fără prejudecăţi pentru cunoştinţele care, fără astfel de exerciţii, îi apar a fi nebuneşti.

8. Ar fi nedrept dacă s-ar accepta că în lumea spirituală domneşte o nelinişte fără pauză, pentru că în ea nu există „o linişte, o stagnare, aşa cum întâlnim pe alocurea în lumea fizică“. De fapt, acolo unde există „arhetipurile entităţilor creatoare“ nu există ceea ce putem numi „o linişte într-un loc“, dar există acea linişte care este de natură spirituală şi care poate fi asociată cu mobilitatea activă. Ea poate fi comparată cu satisfacerea şi fericirea spiritului, care se revelează în acţiune, nu în lipsa de activitate.

9. Cuvântul „intenţii“ trebuie folosit aplicându-l forţelor care impulsionează evoluţia lumii, deşi prin aceasta se dă ocazia tentaţiei de a reprezenta aceste forţe în mod simplu, aşa cum sunt intenţiile umane. Această

tentaţie poate fi evitată dacă ne ridicăm la o semnificaţie a acestor cuvinte, pe care trebuie să le luăm totuşi din domeniul lumii umane, prin care se îndepărtează de ele tot ce au îngust, limitat uman dându-le în schimb ceea ce omul le oferă în cazurile din viaţa sa în care el însuşi se ridică într-o anumită măsură deasupra sa.

10. Când în acest loc se spune: „... el poate determina, fiind unit cu eternitatea direcţia, pentru viitor“, aceasta este o indicaţie privind structura sufletească umană specială care există în timpul corespunzător dintre moarte şi o nouă naştere. O lovitură a destinului care întâlneşte omul în viaţa lumii fizice poate părea ca având pentru dispoziţia sufletească a *acestei* vieţi ceva cu totul potrivnic voinţei omului: în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, în suflet acţionează o forţă asemănătoare voinţei, care dă omului direcţia pentru trăirea acestei lovituri a destinului. Sufletul vede că de el este legată din vieţi terestre anterioare o anumită neîmplinire. O imperfecţiune care provine de la o faptă care nu a fost frumoasă sau chiar de la un gând urât. În suflet se naşte, între moarte şi naştere, impulsul asemănător voinţei, de a echilibra imperfecţiunea. El preia, din această cauză, în fiinţa sa, tendinţa de a se arunca într-o nenorocire pentru ca prin îndurarea ei să provoace echilibrul. După naşterea în corpul fizic, sufletul care va primi o lovitură a destinului *nu* bănuieşte că în viaţa sa pur spirituală dinaintea naşterii şi-a indicat singur direcţia spre această lovitură a sorţii. Aşadar, ceea ce apare complet *nedorit* din punctul de vedere al vieţii pământene este *vrut* de către suflet în suprasensibil. „Omul îşi determină viitorul din eternitate“.

11. Capitolul acestei cărţi intitulat „*Forma gândurilor şi aura umană*“ este cel care oferă cel mai uşor prilejuri pentru înţelegeri greşite. Senzaţii contrarii găsesc tocmai în aceste expuneri cele mai bune prilejuri pentru obiecţii.

Este foarte uşor, de exemplu, să ceri ca afirmaţiile clarvăzătorului în acest domeniu să fie dovedite experimental, în mod corespunzător modului de reprezentare naturalist. Se poate pretinde ca un număr de oameni care afirmă că văd aura umană să se confrunte cu alţi oameni şi să lase să acţioneze aura acestora asupra lor. Apoi, clarvăzătorii ar putea spune ce gânduri, simţiri etc. pot vedea ca aură la oamenii observaţi. Dacă datele lor corespund şi dacă reiese că oamenii observaţi au avut într-adevăr sentimentele, gândurile etc. comunicate de clarvăzători, atunci ei ar fi dispuşi să creadă în existenţa aurei. Acest lucru este desigur gândit conform cu ştiinţele naturii. Numai că trebuie luat în seamă următorul lucru: lucrarea cercetătorului spiritului asupra propriului său suflet, care-i dă facultatea vederii spirituale, urmăreşte tocmai *obţinerea acestei facultăţi*. Dacă apoi, într-un caz dat, el percepe ceva în lumea spirituală şi ce anume, nu depinde de el. Aceasta îi afluează spre el ca *un dar*, venit din lumea spirituală. El nu o poate forţa, trebuie să aştepte până ajunge la el. *Intenţia sa* de a provoca percepţia nu poate face parte din apariţia acestei percepţii. Însă tocmai *această intenţie* este ceea ce pretinde modul naturalist de reprezentare pentru experiment. Lumea spirituală nu se lasă, însă comandată. Dacă experienţa s-ar realiza, ea ar trebui să fie pornită de lumea spirituală. *În aceasta* ar trebui să existe o fiinţă care să aibă intenţia de a revela gândurile unui om sau ale mai multor oameni unuia sau mai multor clarvăzători. Aceşti clarvăzători ar trebui apoi să fie reuniţi pentru observare printr-un „impuls spiritual“. Atunci, cu siguranţă, toate datele ar coincide. Oricât de paradoxal ar putea apărea toate acestea pentru gândirea pur naturalistă, lucrurile aşa stau. „Experimentele“ spirituale nu se pot realiza ca cele fizice. Când, de exemplu, clarvăzătorul primeşte vizita unei persoane necunoscute el

nu-şi poate „propune“, fără probleme, să observe aura acesteia. Dar el vede aura când în cadrul lumii spirituale există prilejul ca ea să i se dezvăluie. Cu aceste câteva cuvinte vrem să ne referim numai la înţelegerea greşită a obiecţiei mai sus pomenite. Ceea ce are de împlinit ştiinţa spiritului este de a indica pe ce cale ajunge omul la vederea aurei; aşadar, pe ce cale îşi poate procura el însuşi experienţa prezenţei ei. Ştiinţa poate răspunde celui care vrea să cunoască: Împlinirea pretenţiei de mai înainte a modului de reprezentare naturalist ar fi în orice caz mai comodă; numai că cel care o are dovedeşte că el nu s-a lăsat cu adevărat instruit de primele rezultate ale ştiinţei spiritului.

12. Prin prezentarea făcută în această carte „aurei umane“ nu ar trebui să se vină în întâmpinarea plăcerii de senzaţional, care nu se declară satisfăcută decât dacă i se flutură ceva despre „spirit“ care nu se deosebeşte în reprezentare de ceea ce este senzorial şi prin care poate rămâne în mod comod în lumea sensibilă. Ceea ce am spus despre modul special în care trebuie reprezentată culoarea aurei ar putea să protejeze această expunere de o astfel de înţelegere eronată. Dar trebuie să fie înţeles şi de cel care se străduie să obţină o pătrundere corectă în acest domeniu că sufletul uman pune în mod necesar în faţa sa *concepţia* spirituală despre aură atunci când are *trăirea* spiritualului şi a sufletescului. Fără o asemenea *concepţie* trăirea rămâne în inconştient. Nu ar trebui confundată vederea imagistică cu trăirea însăşi; dar ar trebui să fie lămurit şi faptul că în această vedere imagistică trăirea găseşte o expresie perfect corespunzătoare. Nu una pe care o face în mod voit sufletul văzător, ci una care se formează ea însăşi în percepţia suprasensibilă. Vom ierta în prezent un cercetător al naturii, dacă se simte obligat să vorbească despre un fel de „aură umană“, aşa cum o face profesor dr.

Moritz Benedikt [**11**] în cartea sa despre *Ştiinţa baghetei şi a pendulului*. „Există, chiar dacă un număr mic, oameni care sunt «adaptaţi la întuneric». Un număr relativ mare al acestei minorităţi vede în întuneric foarte multe obiecte *fără* culori. Şi numai relativ foarte puţini văd obiectele şi în culori. . . Un număr mare de savanţi şi medici au fost examinaţi în camera obscură de către cei doi «adaptaţi la întuneric» ai mei... şi nu a rămas nici un dubiu cu privire la corectitudinea observaţiei şi a textului descrierii... Adaptaţii la întuneric care percep culori văd la partea anterioară fruntea şi creştetul în albastru, restul părţii drepte tot în albastru, iar pe cea stângă în roşu sau unii în galben-portocaliu. Şi în partea posterioară se observă aceeaşi distribuţie şi aceeaşi culoare.“ Dar cercetătorului spiritului nu i se va ierta la fel de uşor vorbirea despre „aură“. Aici nu trebuie să luăm nici o poziţie împotriva relatărilor lui Benedikt – care sunt dintre cele mai interesante ale ştiinţei naturii moderne –, şi nici nu vom folosi o ocazie ieftină pe care unii o folosesc cu atâta plăcere pentru a „scuza“ ştiinţa spiritului prin ştiinţa naturii. Trebuia numai să arătăm cum, într-un caz, un cercetător al naturii poate ajunge la afirmaţii care nu sunt chiar atât de diferite de cele ale ştiinţei spiritului. În acest context trebuie totuşi subliniat faptul că aura despre care este vorba în această carte este cu totul altceva decât cea cercetată cu mijloace fizice, despre care este vorba la Benedikt. Devenim, desigur, victima unei erori grosolane, dacă înţelegem că „aura spirituală“ ar fi ceva ce ar putea fi cercetat cu mijloacele ştiinţelor naturale. Ea este accesibilă numai clarvederii spirituale, care a trecut prin calea cunoaşterii (cum este descrisă în ultimul capitol al acestei cărţi). Dar s-ar baza pe o înţelegere greşită şi dacă s-ar crede că adevărul celor ce pot fi percepute în mod spiritual

trebuie să fie dovedit ca şi cel al celor care percep cu ajutorul simţurilor.

13. Poate să pară că împărţirea entităţii umane făcută în aceste expuneri s-ar baza pe o diferenţiere făcută în mod subiectiv a unor părţi în cadrul vieţii sufleteşti unitare. Împotriva acestui fapt trebuie subliniat că această împărţire în cadrul vieţii sufleteşti unitare are o importanţă tot atât de mare ca şi apariţia celor şapte culori ale curcubeului la trecerea luminii printr-o prismă. Ceea ce face fizicianul pentru explicarea fenomenelor luminoase, prin faptul că studiază această trecere, cu consecinţa apariţiei celor şapte culori, întreprinde în mod corespunzător şi cercetătorul spiritului pentru entitatea sufletească. Cele şapte mădulare ale sufletului nu sunt diferenţieri făcute de raţiunea care face abstracţiuni. Ele sunt tot atât de puţin acest lucru cum sunt cele şapte culori faţă de lumină. În ambele cazuri deosebirile se bazează pe natura interioară a lucrurilor. Numai că cele şapte mădulare ale luminii devin vizibile printr-o amenajare exterioară, cele şapte mădulare ale sufletului prin observarea spirituală făcută asupra fiinţei sufletului. Adevărata fiinţă a sufletului nu poate fi cuprinsă fără această împărţire. Căci prin cele trei mădulare, corpul fizic, corpul eteric, corpul sufletesc, sufletul aparţine lumii trecătoare; prin celelalte patru el se înrădăcinează în eternitate. În „sufletul unitar" efemerul şi eternul sunt amestecate în mod indistinct. Dacă nu întrevezi împărţirea, nu poţi cunoaşte relaţia dintre suflet şi lumea întreagă. Mai poate fi folosită şi o altă comparaţie. Chimistul separă apa în oxigen şi hidrogen. Aceste două substanţe nu pot fi observate în „apa unitară". Dar ele îşi au entitatea lor proprie. Atât hidrogenul cât şi oxigenul formează compuşi cu alte substanţe. În felul acesta, în moarte, cele trei „mădulare inferioare ale sufletului" intră în combinaţie cu

entitatea pieritoare a lumii; cele patru mădulare superioare se contopesc cu eternul. Cine se opune acceptării împărţirii sufletului se asemănă unui chimist care n-a vrut să ştie cu nici un chip că apa se descompune în hidrogen şi oxigen.

14. Ceea ce se spune numai pe scurt în această carte în capitolul „Calea cunoaşterii" despre „organele de percepţie spirituală" se găseşte descris pe larg în cărţile mele ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** şi ***Ştiinţa ocultă***.

NOTELE EDITORULUI

1. John Gottlieb Fichte, 1762–1814. „*Această învățătură presupune...*”: citat după Prelegerea introductivă în învățătura științei, în logica transcendentă și în faptele conștienței. Prelegeri tinute la Universitatea din Berlin în anii 1812 si 1813.

2. „*De îndată ce omul...*”: citat din conferința „Experimentul ca mijlocitor între obiect și subiect” (1783).

3. Karl Gustav von Carus, 1789-1869; cercetător german al naturii, medic și pictor peisagist. „*Încă mereu mai rămâne...*”: citat din capitolul „Despre cunoaștere” din lucrarea sa *Organon al cunoașterii*, Leipzig, 1856.

4. Jean Paul Richter, 1763–1825.

5. „*De la tată am statura...*”: *Epigrame blânde*, cartea a VI-a.

6. Wolgang Amadeus Mozart, 1756–1791. Gotthold Ephraim Lessing, 1729-1781.

7. „*De fapt, este inutil...*”: *Despre învățătura culorilor*, Cuvânt introductiv.

8. Johannes Kepler, 1571–1630.

9. Oskar Hertwig, 1849–1922, zoolog, profesor la Berlin (1888–1921)

10. Karl Ludwig Knebel, 1744–1834.

11. Moritz Benedikt, 1835–1920, medic.

EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI		FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar Formarea sferei și a corpului lui Saturn		Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui		
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.	Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ						Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Nevertebrate marine Triobiți. Brahiopode. Corali.	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice.
				Cambrian Pești primitivi		
				Silurian Devonian Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Primele plante de uscat.	Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
				Permian Triasic Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea „Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ	1. Tertiar: Paleocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
			2. Eocen			
			3. Oligocen			
			Miocen			
			Pliocen			
			4. Cuaternar: Diluvium	(Schelete umane)		Glaciații (TABLOU X)
			5. Glaciații	Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		
			6. (TABLOU X)			
			7. Scufundarea Atlantidei			Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ	1. Vechea Indie 2. Vechea Persie 3. Egipt-Caldeea 4. Grecia – Roma 5. Astăzi 6. 7.	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

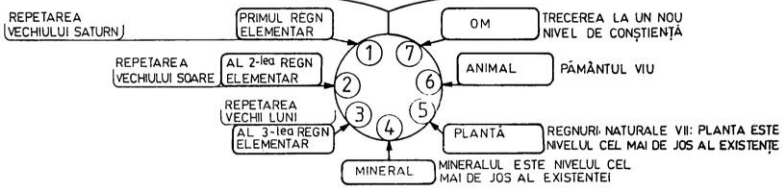
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

7. STĂRI PLANETARE

(NIVELURI DE CONȘTIENȚĂ)

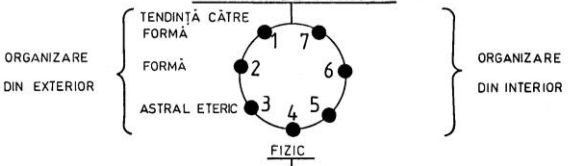
1	2	3	4	5	6	7
VECHIUL SATURN	VECHIUL SOARE	VECHEA LUNĂ	PĂMÂNT	JUPITER	VENUS	VULCAN

7. REGNURI DE VIAȚĂ

ETER DE CALDURĂ	ETER DE LUMINĂ	ETER CHIMIC	ETER DE VIAȚĂ
–CALDURĂ–	–AER–	–APĂ–	–PĂMÂNT–

7. STĂRI DE FORMĂ

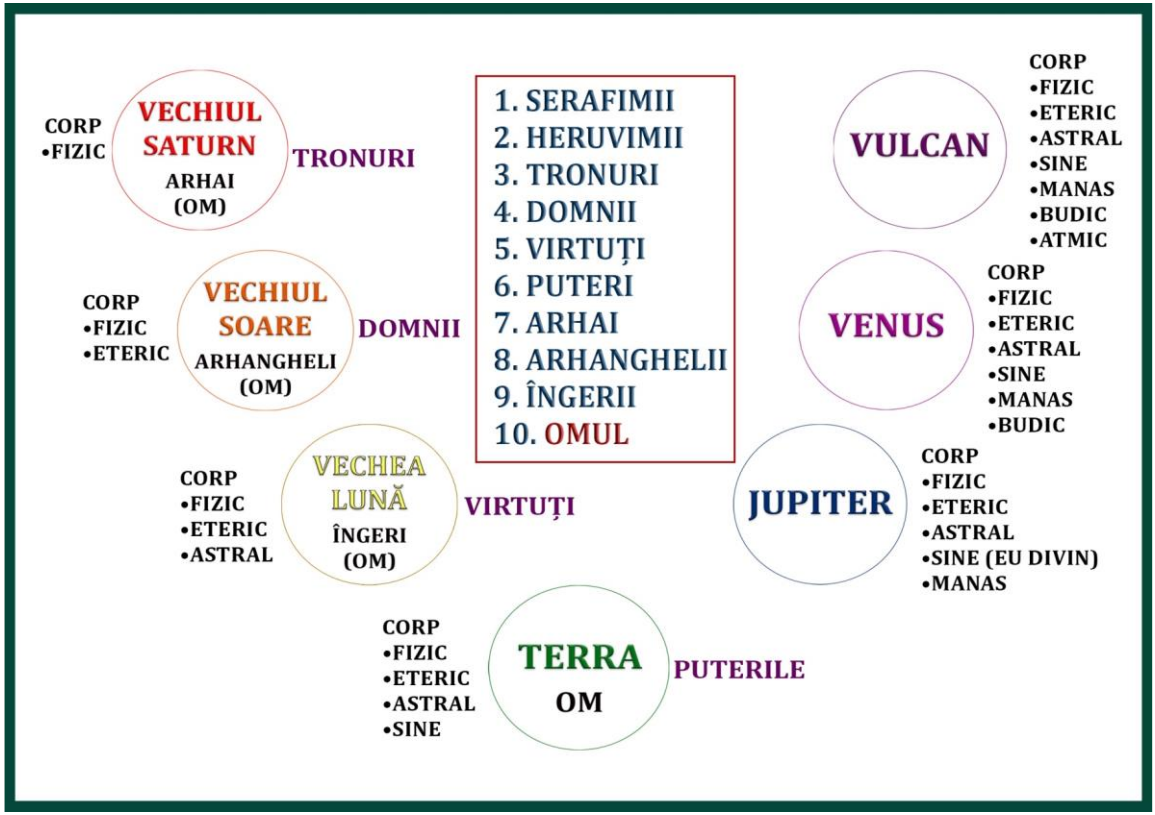

FIZIC

STAREA FORMEI FIZICE

7. EPOCI (TABLOUL III)

1	2	3	4	5	6	7
POLARĂ	HIPER-BOREANĂ	LEMURIANĂ	ATLANTEANĂ	POST-ATLANTEANA		
SEPARAREA LUI SATURN	SEPARAREA LUI JUPITER A LUI MARTE ȘI A SOARELUI	IESIREA LUNII		7 CIVILIZAȚII: 1. VECHEA INDIE 2. VECHEA PERSIE 3. EGIPT-CALDEEA 4. GRECIA-ROMA 5. ASTĂZI 6. 7.		
		SCUFUNDAREA LEMURIEI	SCUFUNDAREA ATLANTIDEI			

CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
TERRA
OM
PUTERILE
1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
JUPITER
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS